ספרי מוסר · אחרונים

# ספר החיים

רבי חיים ב"ר בצלאל

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# ספר החיים

רבי חיים ב"ר בצלאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-החיים/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**עמוד שער** ..... 4
**הסכמה** ..... 4
**הקדמת המחבר** ..... 5
**ספר זכויות** ..... 6
פרק א ..... 6
פרק ב ..... 9
פרק ג ..... 13
פרק ד ..... 15
פרק ה ..... 16
פרק ו ..... 19
פרק ז ..... 21
**ספר חיים טובים** ..... 22
פרק א ..... 22
פרק ב ..... 25
פרק ג ..... 28
פרק ד ..... 30
פרק ה ..... 32
פרק ו ..... 34
פרק ז ..... 37
פרק ח ..... 40
**ספר פרנסה וכלכלה** ..... 42
פרק א ..... 42
פרק ב ..... 44
פרק ג ..... 46
פרק ד ..... 48
פרק ה ..... 51
פרק ו ..... 54
פרק ז ..... 57
**ספר סליחה ומחילה** ..... 59
פרק א ..... 59
פרק ב ..... 62
פרק ג ..... 63
פרק ד ..... 66
פרק ה ..... 68
פרק ו ..... 70
פרק ז ..... 73
פרק ח ..... 76
פרק ט ..... 79
פרק י ..... 81
**ספר גאולה וישועה** ..... 83
פרק א ..... 83
פרק ב ..... 85
פרק ג ..... 89
פרק ד ..... 92
פרק ה ..... 94
פרק ו ..... 96
פרק ז ..... 99
פרק ח ..... 100
**נספח (שיר)** ..... 101

## עמוד שער

ספר החיים כשמו כן הוא נותנת עוז וממשלת חיים הנצחיים לעוסקיה ולעושיה ככל הכתוב בה לחיים כי הוא יורה הדרך אשר ילך בה האדם קודם שיחטא ולאחר שחטא על הנפש. גם שאר הנהגת האדם עם קונו ועם בני ביתו וזולתם בתורה ובעבודה ובגמילות חסדים הכל מיוסד ע"פ דרז"ל ומדרשים מאוששים בתרשישים אשר פירש המחבר נ"ע מצודת הבנת כוונתו אליהם:

ה"ה הגאון הגדול החסיד בו"ק חוקר ומקובל אלקי התייר הגדול והמופלא שבחכמים כבוד מה"ר חיים ברבי בצלאל זלה"ה. אחיו של הגאון הצדיק המפורסם מהר"ל מפראג זצ"ל

עמיתו וחבירו של רבינו הקדוש הרמ"א זל"הה כאשר יראה הרואה בספר וויכוח מים חיים נגד ספר תורת חטאת: גם יש לו יד ושם בספרי דקדוק ובצחות לשון. גם חיבר ביאורים על רש"י ז"ל: בוודאי מוצאו מצא חיים:

נדפס כמה פעמים בשנים קדמוניות באמשטרדם ובקראקא ובלבלין ובדורו של הצדיק ה"ק מאפטא זצלה"ה

## הסכמה

הסכמת כבוד אדמ"ו הרב הגאון הגדול עטרת תפארת ישראל בוצינא קדישא חסידא לפרישא. איש אלקים קדוש הוא רבן של כל בני הגולה: מו"ה אברהם יהושע העשיל אב"ד דק' אפטא שנתן הספר הקדוש הזה לבית הדפוס.

**תחת** יריעות משכנותי כמוס עמדי חתום באוצרותי. אוצר נחמד חמד' גנוזה וטמונה **ספר החיים**. מעט הכמות ורב האיכות. אמרותיו אמרות טהורות נחמדים מפז ומפנינים יקרות. דברים העומדים ברומו של עולם. מפה קדוש יצאו ממרנא ורבנא הגאון הגדול. שר התורה אספקלריא המאירה. מוהר"ר **חיים ברבי בצלאל** זלה"ה כאשר עיני הקורא תחזינה משרים על מה אדניה הטבעו ובכל עת אשר ראו עיני. אמרי שפר. ככל הכתוב לחיים בספר. מאד היו עריבים עלי נועם דברי קדשו. כי כל דיבור ודיבור מרגניתי' תחותיה. וברוח הקודש נאמרו. וכלתה נפשי חמדתי ואמרתי מי יתן להעלות מחדש הספר הקדוש הלזה על מכבש הדפוס בכדי לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל כי מגודל חביבותא קמאי אזדו ולא נמצא אפילו אחד בעיר וכו' ונזדרזו בעלי המעשה למלאות רצוני. ולזכות הרבים. וכל איש החפץ חיים. יבחר בספר הקדוש הזה. וממנו ילמדו אורחות חיים: הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולכבוד בעל המחבר זכותו יגן עלינו להגות

מאור תורתו כאור שבעתים. והש"י יכתב ויחתם איתנו בספר החיים. לגאלינו ולהעלנו לנוה אפריון עיר הקודש ירושלים:

ובעה"ח הק' אברהם יהושע העשיל מאפטא יצ"ו:

## הקדמת המחבר

**חסדי** ה' ותהלותיו אזכור כעל כל טוב אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו אשר בשל"ח פדה ממות נפשי כי עלה אז המות בחלוני ביתי ומתה המשרתת שלי במגפה בר מנון גם בתי המהוללה ועוד נער אחד חלה בחולי ההוא וניצולו ברחמי הש"י ונשארתי אז אני ובניי בתוך ההפיכה הגדולה ההיא ודלהי ביתי סגרו. בעדי כמעט שני חדשים מאין יוצא ובא כתרוני אז תלאות הזמן ודאגותיו. ואם אמרתי להשים נפשי בכפי ולהמלט קרית ספר אשר היא כתריס בפני הפורעניות. ומקלט בפני מלאך המות לא נהנני אז אכירות אנני הדאגות לשאוף רוח ולהשתעשע בשעשוע ההויות אבייי ורבא ולירד לעומק' דהילכת' כי שמעתתא בעי צילותא כיומא דאיסתנא ולישב ג"כ בטל מדברי תורה חלילה כי היא חיינו ואורך ימינו ובין כך ובין כך לבי היה שוכב בלב ים התלאות מפני אימת חרדת המות והנה קול קורא אלי קומה עזרתה לך כי מצאת מרגוע לעצבון מעשיך וזה כי נפשך יודעת מאוד כי זה ימים ושנים אשר הפצירו בך תלמידך להעלות על ספר זכרון כל הני מילי מעליותא אשר שמעו ממך אחת הנה ואחת הנה ואשר עד כה לא מלא לבך לקבוע מחשבתך על דברי האגדה ואמרת נואש לדבריהם לפי שגורם קצת היסח הדעת מן ההויות דאביי ורבא אשר לו משפט הבכורה ויתר שאת על כל שאר החכמות אכן עתה תקום כי לכל עת וזמן לכל חפץ כי גם זה לעומת זה עשה אלקים לבלתי מצוא שים עת שלא יהא מוכש' ללימוד התורה כי כמו שזרימ' אור הזמן והצלחתו הזורח' עלי אהלו של אדם ונותן לו לב נבון לירד לעומק' דהלכותא כך הזמן המיוחד ללימוד האגדה הוא יומא דעיב' ואיד העולה על רוחו של אדם מתוך דאגת הזמן ויגונו בעננו ענן עכירות מחשבות האדם שאז אין טוב רק שימשך לבבו אל דברי האגדה במקום הדאגה כי אותיות דין כדין וכשמעי דברי תנחומים הללו מצאתי און לי ויהיו על לבבי כמשיב נפש ובאתי אז במגילת ספר כתוב עלי פשטי' ומאמרים טובים ונעימים בה' יתענגו ויטילו כל עמוסי התלאות וימצאו גם הם מרגוע לדאגתם. גם בניי ותלמידיי ימצאו בו דברי חפץ אמרתי אדברה וירויח לי ואף חכמתי שלמדתי אז באף ובדאגה עמדה לי להציל נפשנו ממות כי על כן קראתי שם דברי האגרת הזאת **ספר החיים** וחלקתי אותו לחמשה ספרים בדרך שחלקו אותם מסדרי התפלה באבינו מלכנו **ספר החיים** ספר

זכיו"ת ספר פרנס"ה וכלכל"ה ספר מחיל"ה וסליח"ה ספר גאול"ה וישוע"ה ובכן אתן תודה לאל ההודאות אשר שם בחיים נפשי ולא נתן למוט רגלי וזה החלי לעשות בעזר המלמד לאדם דעת ויהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי תפלת הטרוד **חיים** בן לאדוני אבי **בצלאל** זלה"ה הכורע על ברכיו וכפיו פרושות אל השמים ומברך לאל חי הגומל חסדים טובים שגמלו כל טוב:

## ספר זכויות

### פרק א

**התורה** נחלקת לשני חלקים.

החלק הראשון והוא ידיעת המושכלות וידיעת סודי התורה וסתריה הנקרא חכמת אלקים: והחלק השני הוא ידיעת המצות שבה הנקרא תורת האדם והפולסופיא בחרו להם חלק הראשון מפני כמה טעמים.

הטעם הראשון לפי שיאמינו שהצלחת הנפש אינו דבוק רק בידיעת המושכלות כי בהתעסק האדם בדברי' עליונים ובהתדבק נפשו ושכלו בהם נעשה גם הוא ענין רוחני כמוהם כי מה יתן או מה יוסיף אורם לנפש אחר שאינו רק הדרכה והנהגה לאדם בשביל שהיא אדם.

והטעם הב' שאין התורה נצחית רק בשביל החלק הזה של ידיעת המושכלו' כי כמו שהענינים העליונים אינם משתנים כך לא ישתנה הידיעה בהם מה שאין כן בידיעת המצות הבאים לצורך הוראות דרכי האדם אפשר שישתנו כדרך שישתנה האדם.

הטעם השלישי שעיקר נעימת התורה ומתיקתה אינו אלא בידיעת המושכלות שישיג האדם מעצמו כי לא יערב לאדם רק חכמת עצמו לא מה שלומד ומקבל מזולתו כי לא ינעם לנפש ידיעת דין פרוטה אחת או משפט שנים אוחזין בטלית וכיוצא בו.

הטעם הרביעי לפי שמצוה לידע ולהאמין וכל הסומך על הקבלה לבד הוא דומה לעבד המקבל מעות אדונו ואינו סופרו ואח"כ נמצאו המעות חסירין דפשיטא שלא השלים עבודתו.

זה סברות הפלוסופים (א) ועתה הטה אזנך ושמע דברי חכמים חכמי אמת אשר יאמינו אמת אומן שהחלק השני שהוא ידיעת המצות הוא עיקר ובחלק הזה לבד יש לו לאדם לדרוש ולחקור כי זה לבדו הוא חלק אלוה מן האדם כי החכמה העליונה עין לא ראתה אלהים זולתך כי הוא לבדו הבין דרכה.

והראיה שמביאים הפלוסופים מן נצחית התורה אינו אלא היפך דבריהם כי איך יוכלו להתפאר בנצחית חכמת' והם לא יאמינו רק מה שישיגו בשכלם תחלה.
ומפני רוב הספיקות בשכלם הנופלים בדרישת החכמה ההוא לא רבים יחכמו ורוב פעמים שהוא עצמו לא יסכים היום על הסברא שהסכים עליו אתמול.
ובאים תמיד לידי ספיקא וסכנת נפש ולעולם הם חכמים בעיניהם ואינם מקבלים זה מזה רק כל אחד בונה לעצמו טירת אמונתו כפי מה שיעלה על רוחו.
ומה שזה בונה זה סותר עד שנכרת האמונה מפיהם לגמרי ואיך יהיה אם כן חכמתם נצחית.
אבל לא כן זרע יעקב זרע אמונים שהם תלמידים המקשיבים לקול הזקנים הגדולים שבהם כדי לקבל את האמת ואפילו הגדולים שבה לא נקראו רק תלמידי חכמים לפי שאינם מחזיקים את עצמם רק כתלמידים זה לזה וכן התורה שבעל פה נקראת תלמיד (ב) מן הטעם שאמרנו ולא עיקרי יסודי התורה והמצות ופירושיה וטעמיה לבד הם על פי הקבלה רק אף כל המדות הטובות והנהגות הישרות לא יסדו אבותינו מדעת עצמם רק הכל היה על פי קבלת אבות הראשונים הקדושים איש מפי איש עד משה רבינו עליו השלום (ג) ולזה סמכו משנת משה קבל להקדמת מסכת אבות לומר שגם אותה מסכת הוא ע"פ קבלת האבות אע"ג שאינה מדברת אלא מן המדות הישרות ואף משה רבינו ע"ה שהיה אבי כל החכמים (ד) לא נקרא רבינו משה רק נקרא משה רבינו להגיד שלא החזקנו את תורתו בתורת אמת בשביל רוב התחכמותו רק מפני שהיה עניו מכל אדם ולא החזיק עצמו רק כמשה בעלמא ולא סמך רק על מסורת התורה שנמסרה לו בסיני מפי הגבורה ועל ידי כך נעשה הוא רבינו לפי שחזר ולמדה לנו.
וכן הנבואה לפי שאינה מושגת לאדם על ידי התחכמתו רק על ידי שפע אלקים ואור פניו כי רציתיו על כן נזכרו תחילה בשם העצם שלהם ישעיה הנביא ירמיה הנביא ולא נקראו הנביא ישעיה הנביא ירמיה וכן כולם.
וקרוב לזה טעם גדול מרבן שמו וכל זה סבה לנצחית התורה שלנו הואיל ואינה חכמת אדם מלומדה רק היא דבר ה' אשר לעולם תעמוד ומה שטענו גם כן מן הצלחת הנפש אינו אלא היפך דברים כי לפי סברתם לא יהיה בכלל הצלחת הנפש רק יחידי הדור כמו ארסטו וחביריו וכולי האי ואולי וחלילה להאמין כן.
כי התורה הוא חסד אלהים להיות תועלת לכל אדם אחד חכם ואחד תם כענין שנאמר מורשה קהילת יעקב ועשיית המצות הוא שוה לכל קהילת יעקב כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יצטרך להוראה זו.

ואדרבה הרשע והתם יצטרכו להדרכת התורה יותר מן הצדיק והחכם.
ואין לך גם כן שום אדם בישראל שלא יתעסק לפחות באחת מכל מצות ה' ועל ידה הוא זוכה לחלק מה בעולם הבא.
וזהו ששנו רז"ל שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב.
אלא שאין החלקים שווים רק הכל לפי רוב המעשה.
וכן באגדת חלק אמרו רז"ל שהתינוק משעה שמתחיל לדבר או משעה שעונה אמ"ן הוא בעה"ב: (ה) וכל זה הוראה עצומה שהצלחת הנפש אינו תולה בלימוד החכמה לבד כדעת הפלוספים שהרי הבן שמתחיל לדבר אין לו עדיין שום ידיעה במושכלות ואפילו הכי אביו מביאו לחיי עולם הבא על ידי שמחנכו בעשיית המצות ורז"ל לא אמרו גם כן שמצוה להשכיל ולהאמין רק לידע ולהאמין ורצו בזה שצריך לידע אופני עיקרי האמונה ושרשיה כאשר הם מקובלי בידינו מפי משה רבינו ע"ה: (ו) ונוסח ברכת התורה אינו על שציוונו ללמוד תורה רק שציוונו לעסוק בדברי תורה לפי שעסק העשייה הוא עיקר.
ובא להגיד גם כן שאע"ג שאין הטעם ידוע לנו ואין אנו בעשיותה רק כמתעסק בקדשים בעלמא אפילו הכי אנו יוצאים בזה ידי חובותינו.
ולפי שידיעת טעמי המצות ודאי מביא חשק ונעימת גדול אל עושיה על כן אנו מתפללין שיערב נא ה' אלהינו דברי תורתו בפינו וכו' ושנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך והכוונה אל ידיעת טעמי המצות שהוא ידיעת שמו הגדול כאשר ידוע למקובלים: והציר הנאמן אחר שדרש וחיקר אחר דרושים אלו ולמדם מפי הגבורה חזר לסדר לנו שלחן ערוך ועליו כל מיני תענוגי הנפש וחכמות התורה בחוץ תרונה לאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ומה לנו א"כ להטריד שכלינו בחנם ולהתבונן האיך נעשה הלחם והאיך נזרע והאיך נקצר ונטחן ונרקד ונאפה וכיוצא בהם כי אין לנו רק לאכול ולהתעדן: (ז) ועל זה נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'.
ורוצה לומר שכמו שהכהן העומד בהיכל אלקיו אין ראוי שיתבונן על ההיכל ההוא האיך נבנה רק יעמוד לשרת אלהיו ויתבונן על עבודת ההיכל ולא על בנין ההיכל כך הענין הזה.
נמצא לפי זה שעשיית המצות הוא תענוג הנפש המתעדן על שלחן גבוה אשר מלא ברכת ה' מה שאין כן בכת הפלוסופים שלא יעלה בידם רק רעיון רוח ושברון לב.
ואע"ג שמעשה המצות הוא עיקר ואין לנו להרהר אחר קבלתינו האמתית עם כל זאת אם תוכל להעלות שום מעשה המצוה אל דבר רוחני עליוני העלהו ואז טוב לך אע"פ שלא קבלת אותו מפי חכם מקובל או אפילו לא ראית אותו בשום ספר מספרי החכמים

ועל זה אנו חותמין בברכת התורה ברוך המלמד תורה לעמו ישראל וכן חותמין ברוך נותן התורה הכל בלשון הווה לפי שהוא נותן עדיין לנו תורתו בכל יום שכל א' יכול לחדש בה טעמים ובלבד שיסכים עליו שורש הדת והאמונה.
גם יאמין כי מלבד דבריו יש עוד מילין לאלוה וגבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם סוף דבר אמונת אומן שכל מצוה ומצוה תולה בחלק אחד מן המרכבה.
ואע"ג שדרכי התורה וסודיה נעלמים ממנו נשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת.
ואז יש שכר עשייה ושכר הלימוד בידינו אבל הפולוסופים שאינם בכלל העשייה גם הלימוד שהוא גדול בידם אינו נחשב לכלום.
וזהו שדרשו רז"ל מקרא של ולמדת ועשית כל שישנו בעשייה ישנו בלמידה וכל שאינו בעשייה אינו בלמידה:

## פרק ב

**פרק שני**

יש צד מה שיש לומר עליו (א) שדברי הסופרים יותר חביבים לפני השם יתברך מדברי התורה כדאי' בפרק שני דעירובין אמרה כנסת ישראל דברים לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הרבה גזירות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתים הטעם כי בזה אנו מעידין על עצמינו שעול המצות אינה קשה אלינו אחר שאנו מוסיפים עליהם ועל ידי הוספה זו הם באים לידי קיום המצוה וזהו שאמרה וקיימתים.
והואיל והוספה זו מנדבת הלב היא יותר רצויה ומקובלת לפני השם יתברך מכל שאר המצות אשר הם חובה המוטלת עלינו לעשותם בעל כרחנו ולא נוכל להפטר מהם ובמדרש משלו לכהן הגובה תרומות ומעשרו' שאינו מחזיק טובה לבעל הבית על כמה כורין של תרומה שהוא נותן לו ומחזיק לו טובה על קומץ אחד של חולין שהוא נותן לו.
מכאן סמך אל התענית שהיחידים עושין בעשרת ימי תשובה שהם רצויים ומקובלים ביותר הואיל והם דרך נדבה.
ומפרשת נדרים יש ללמוד שאין להקל בגזירת דרבנן שהרי אפילו היחיד יכול לאסור איסור על נפשו דרך סיג לפרישות ואם עובר עליו נושא און כאלו עבר על דברי תורה וכל שכן הרחקת רבותינו זכרונם לברכה שהם דרך סייג לתורה: (ב) ולכך לא התחיל פרשת נדרים עם וידבר י"י אל משה כדרך שאר כל הפרשיות להגיד שאף התקנות שיעשו ראשי בני ישראל דרך סייג לפי צורך השעה הרי הוא בכלל הדבר אשר צוה ה' ויש ליישב עוד שלא רצה הקדוש ברוך הוא לצוות על הנדרים להגיד שיותר טוב הוא שיהא האדם נקי התשוקות והתאוות מצד עצמו ולא יצטרך כלל אל פרישות הנדרים

והראיה מן הדורות הראשונים שלא היו חמורים בעול גזירת דרבנן לפי שלא הוצרכי אליהם כלל ופשיטא שלא גרע בהם כלל בשביל זה ונקראו חכמי התלמיד חכמי (ג) האמת כי כמו שאמת יענה דרכו וכל העולם כולו לא יוכלו להשליך האמת ארצה כך התלמוד לפי שהוא אמת מצד עצמו יש לו קיום אף על גב שכל האומות מלעיגין עליו אפילו הכי הוא מקובל וטוב ויפה הדבר עלינו ועל זרעינו אחרינו לעשותו עד העולם ולפי שהתלמוד אינו מהודר רק אצל ישראל וכן ישראל אינו מהודר לפני השם יתברך רק בשביל התורה שבעל פה שהוא הסי' המובהק המבהיק המבדיל בין ישראל לעמים כמו שאפרש בסמוך: (ד) על כן אנו נוהגין לומר בכל סיום מסכת הדרן עלך והדרך עלן גם אין מי שנותן דעתו על התורה שבעל פה שלא תשכח חס ושלום רק אנו וזהו דעתן עלך: וכן התורה שבעל פה הוא המגינה על ישראל ולכך נקראת גמר"א שהוא ר"ת של גבריא"ל מיכא"ל רפא"ל אוריא"ל לומר כי העוסק בגמרא חונה מלאך ה' סביב לו להצילו מימינו מיכאל ומשמאלו גבריאל. ומלפניו אוריאל. ומאחוריו רפאל. ועל ראשו שכינת אל בדברי חכמים וזהו דעתך עלן כלומר השגחתך עלן:

והואיל וישראל והתורה שבעל פה הן שני תאמי צבייה שלא יתנשו זה מזה לא בעלמא דין ולא בעלמא דאתי.

ולהיות שהתלמוד אינו חביב ומהודר כל כך רק אצל בעלי התורה אבל לא אצל יושבי הקרנות ע"כ אנו מודים ששם חלקינו מיושבי ב"ה ולא שם חלקינו מיושבי הקרנות (ה) ואנו רואים שהלוחות הראשונים שפסלם השם יתברך נשתברו ולא נתקיימו רק הלוחות האחרונות שפסלם משה רמז שדברי תורה עתידים שאינם מתקיימים רק על ידי כתיבת בשר ודם הוא כתיבת תורה שבעל פה.

ולא נאמר ג"כ טוב רק בדברות האחרונות שנא' בהם למען ייטב לך.

והמלעיגים מצאו להם מקום להלעיג על הספר הקדוש הזה בשביל האגדות התמוהות הנמצאים בו שלכאורה נראה שלא די שלא יועילו רק יזיקו אבל כבר המשילו רבותינו זכרונם לברכה הדבר הזה בפרק (ו) במה מדליקין לאדם שצוה לעבדו להעלות לו כור של חיטין על העלייה וכן עשה.

אחר כך אמר העלית בתוכו קב של חומטין אמר ליה לאו אמר מוטב שלא העלית וחומטין הוא אפר מקולל שאינה מגדלת צמחים ואפי' הכי אין החטין נשמרים רק על ידי אותו אפר הכי נמי תבואתה של תורה אינה נשמרת רק על ידי אותם האגדות התמוהות שעל ידי כן הסתירו בהם את חכמתם שאלמלא כן כבר שלח האויב ידו ולשונו בדברי חכמים זכרונם לברכה להפוך את דבריהם למינות כדרך שעשה בתורה שבכתב ולא

היה אם כן נשאר לפנינו שום דבר אשר בו נפלינו אנחנו מכל העמים אבל עכשיו על ידי האגדות התמוהות הספר הקדוש הזה בזוי בעיניהם מלהפוך דבריו ודבריהם.
ובין כך ובין כך נשארו הדברים האלו בידינו על פי שלימותם שלא יפגעו בה הכלבים ובהם יוודע כי אנחנו לבד עם ה' וצאן מרעיתו.
והן הן הסמנים המובהקים שמסר יעקב לרחל וסוד יוסף ששרבב קומתו לפני אמו כדי שלא יתן הרשע את עיניו בה: (ז) כי רחל רמז לרוח אל אשר בתורה שבכתב: ויוסף רמז לתורה שבעל פה שהוא הוספה שהוסיפו חכמים ז"ל כדי לעשות משמרת למשמרת וזהו סוד רות שלא קשטה עצמה עד לאחר שירדה הגורן כדי שלא יפגע בה אחד מן הכלבים.
וכן האשה שפגעה בכלב לאחר טהרת טבילתה טובלת שנית מטעם שאמרנו.
ורבותינו זכרונם לברכה שקראו במס' יומא (ח) להווית אביי ורבא דבר קטן.
זה אינו אלא מפני חשיבות דקות ועומק ענייני החכמות שבתלמוד וזה דומה למי שמצייר ציורים דקים וקטנים במלאכת עץ בעלמא.
שאף על גב שהחומר שלו גרוע מאוד אפי' הכי שוה הרבה מפני חשיבת המלאכה כך האגדות התמוהות וכן כל המשא ומתן שבתלמוד אפי' אותם שאינם אליבא דהילכתא מכל מקום חשובים הם לפי שנכלל בהם חכמות הרבה ולא יהיו דברי האגדות התמוהות הללו רק כמשלי החכמים שאף על גב שאינם אמת מ"מ נכתבו בשביל הדוגמא שבו.
עוד יש לתת טעם שנקרא דבר קטן לפי שהדברים הללו מוסיפים קדושה וטהרה בכל מעשי האדם.
אפי' בדברים הנראים קטנים כגון משפט שוה פרוטה בעלמא וכן בזהירות הרחקת עניינים הרבה שאינו נראה שיש עונש בדבר קטן כזה וכל זה כדי לתת שמירה לשמירה שלא יבא ליגע בגוף האיסור כאשר ידוע מן הגזירות שגזרו רבותינו זכרונם לברכה.
והעוסקים במעשה המרכבה נקרא דבר גדול לפי שוודאי הוא מן הדברים העומדים ברומו של עולם אבל מכל מקום לא גרע בהם כח העוסקים בתלמוד אף על גב שנקרא דבר קטן: כי בעלי הקבלה יש לדמות למלך שיש לו משרת אוהב נאמן מאנשי עצתו אשר כל עבודתו הוא לעמוד ולשרת בהיכל המלך ולכנוס לפני ולפנים ותמיד מספר בשבח מעשה המלך ובגדולת רוממות הוד תפארתו כדי לגדלו ולרוממו על כל בני מלכותו כדי לתקן מלכותו בידו אבל אינו פונה כלל ליתר עסקי המלך הקטנים אבל בעלי התלמוד דומין לעבד נאמן אשר נותן עינו ולבו כל הימים אף על הדברים הקטנים כדי שלא תאבד ממנו אף פרוטה אחת שאין זה רק עדות נאמנה כי לבבו נאמן מאד עם אדונו אחר

שמשגיח אף על הדברי הקטנים וכן הענין ממש אצל בעלי התלמוד אשר בשביל זה נקרא דבר קטן.
אח"כ מיושב סוגיית התלמוד דלעיל בפרק במה מדליקין האיך אפשר לומר שהתלמוד שרובו אינו מדבר רק בהכשר מצות המעשיות ובדברים שבין אדם לחבירו שיהיו יותר עיקר מדברי הפילסופי"ם המדברים מן הדברים העליונים ועל זה אמרו שודאי אמת דבריו שהפילסופים הם המפתחות הפנימות.
אכן היאך ליעול האדם לפנימי אם אין לו המפתחות החצונים וכן דברי רבותינו זכרונ' לברכה מלמדים את האדם היאך יכנוס תחלה לחצר המלך על ידי האמונ' ויראה עם יתר המדות הטובות והישרות ועל ידי כך האוצרות הפנימיות נפתחים מאליהם וכבר שמעתי מזקני הארץ כי בימים שעברו עמדו איזה רשעי בני עמינו ושלחו ידם ולשונם בכלי חמדה זו וחשבו לתת אותו לשריפת אש מפני לעג הדברים התמוהים שנמצא בו לפי מיעוט שכלם.
וכמעט שגמרו מזימתם הרעה: עד שהעיר ה' רוח חכם נוצרי אחד שעמד בפני השרים והעמים ולמד זכות על הספר הקדוש הזה.
באמרו שהאגדות התמוהים שנמצאו בו הן דוגמת העשבים המרים והסמים הממיתי' שנמצאו בחניות הרוכלים עם שאר כל בשמים ראש.
שגם הם לתועלת גדול לרפוא' האדם כמו שאמר שלמה המלך עליו השלום חברות פצע תמרוק ברע שפירושו שכל הדבר הרע כמו פצע וחבורה אין למרק אותו ולגרשו רק על ידי רע כמוהו רק שאין מוכרין דברים הללו רק לרופאים המומחים לרבים שיודעים להשתמש בהם במקום הראוי כך כל מליצי חכמים זכרונם לברכה וחידותם הן ליודעי חן והן גם כן מות ומכשול לכסילי' ההולכים בחושך והטיבו דברי חכם הנוצרי הזה המליץ טוב בעיני השרים ויצאו המלשינים בפחי נפש ובפרק שני דחגיגה דרשו רבותינו זכרונם לברכה כל משען לחם אלו בעלי התלמוד.
והטעם כי המזון היותר נאות לאדם הוא הלחם אשר הוא אוכל וגם כל שאר המאכלים יגעל האדם בהתמידו עליהם ולא כן הלחם.
גם הבריא יספיק בו לבדו אבל מי שאינו בבריאה נכונה יבקש שאר מיני המסעדים כך החלש באמונתו יבקש יותר אחר מתוקת דברי הפילוסופיא ונפשו קצה בלחם התמיד הוא לחם התלמוד אשר הוא מזון הנפש: (ט) ולפי שגברה אגרופה של כת המינין בשעת כשלונה של ירושלים ומאסו בלחם התלמוד ע"כ הסיר מהם האדון ה' צבאות כל משען לחם מדה כנגד מדה ולחם סמידא וחיוורת' וגושקרא הנזכרים בעובדא דמרתא בת

בייתוס כל אלו הן מדרגות חכמי התושבע"פ כגון בעלי משנה ובעלי התלמוד ובעלי אגדה איש איש לפי שכלו.
ומרתא היא שם לכנסת ישראל שנעשית כת לכת הארורה הנקראת בייתוס ועל כן השיגום שברון מטה לחם: (י) גם הגרוגרת דרבי לדוק שמצצה היא ומתה.
יש לפרש שהוא רמז לנופת תטופנה שפתי זרה שמצצה כנסת ישראל מן הכת השנייה הארורה הנקראת צדוקי אלא שאין ראוי להחליף שם הצדיק הזה בשם של צדוקי.

## פרק ג

**הפרק הג'**

רבותינו זכרונם לברכה חלקו כל התורה שבעל פה לששה סדרים וסמכו אותו על מקרא זה (א) של והי' אמונת עתך חוסן ישועת וגו' ואמרו עתך זהו סדר מועד. חוסן זהו סדר נשים. ישועות זהו סדר נזיקין כו'. כדאיתא בפרק במה מדלקין.
ופ' רש"י חוסן זהו סדר נשים לפי שהבנים הנולדים מן האשה הן חוסנו של אדם וגבורתו ויותר נראה שנקראו חוסן לפי שצריך גבורה לכבוש אהבת האשה והבנים כדי ליסרם וליישרם אל הדרך הטוב וכן אמר הכתוב כאשר ייסר איש את בנו לא אמר כאשר ייסר אב את בנו שצריך שלא ינהג עמו כאב הרחמן רק כאיש בגבורתו.
ולכן מה שאמרו ישועת זהו סדר נזיקין פי' רש"י לפי שעל ידי כך האדם נושע שלא יצטרך לשלם הזיקו גם פי' זה רחק מאוד ויותר נראה שמגיד שלא די במה שלא יזיק את חבירו רק צריך גם כן להושיעו ולכך נקרא סדר נזיקין ישועות והנך רואה שהדרשות הללו של מקרא זה אשר כל התלמוד נסמך עליו הוא דחוק ורחוק מאוד.
ואפשר לומר שלפי שעיקר התלמוד אינו אלא שיהא תורה שבעל פה על כן ראוי גם כן שהפסוק שהוא נסמך עליו לא יהא רק כהררים התלויים בשערה והנכון בעיני (ב) שחכמי האמת רצו לסדר לנו ששה סדרי אלו לפי שמצאו ששה לימודיים בספרי שאר החכמות וכל זה כדי שנעקור מלבנו כל אותן החכמות החצוניות ונדבק לבנו בתורת השם יתברך לבד.
הלימוד האחד הוא מענין האמונה אשר רבים יחשבו להתחכם מדעת עצמם ולידע מה יאמינו ובזה צללו במים אדירים והעלו בידם אמונ' רעות ונפסדות כדפירש לעיל וכנגד זה סדרו לנו סדר זרעים להגיד כי אין לנו ספק כלל באמונתינו ואין לנו לעסוק רק בתולדות האמונה שהוא סדר זרעים שכל מי שתורם תרומותיו ומעשרותיו כראוי בודאי איש אמונים הוא אחר שאין לו שום מכריח וגם אין מי שרואה אחריו אם הוא נותן

כראוי או לא רק האמונה מכריחו לזה לפי שהיא מאמין ביוצר הכל שנתן לו ממון זה ושראוי לחזור וליתן לו משלו ובירושלמי מפרש גם כן שמאמין בחיי עולמים וזורע.
ואין זה רבותא מה שזורע שאין לך שום שוטה בעולם שאינו יודע ומודה בתועלת הזריעה שאם לא נזרע אין לו מה לאכול אבל אין זריעה זו רק זריעה לצדקה שמאמין שכמו שטבע הארץ להוציא מגרעין חטה אחת כמה גרעינין כך הזורע לצדקה לא יחסר רק יוסיף וכל זה מתולדות האמונה.
הלימוד השני הוא מענין המעוננים וחוזי הכוכבים שאומרים שעה זו טובה ושעה זו רעה וכנגד זה למדו אותנו סדר מועד לומר שאין לנו רק לעסוק בהלכות הזמנים הלכות פסח (ג) בפסח הלכות עצרת בעצרת וכו'.
ואז בעשותינו רצון קונינו לשמור המצוה של הזמן גרמה לא יזיק לנו שום זמן מן הזמנים שהרי המן הפיל פור הוא הגורל ולא מצא בכל חדשי השנים שום מזל שהוא יותר קרוב להזיק כמו מזל של חודש אדר ואפילו הכי נמלטנו בו ולהיפך חודש אב שמזלו אריה שהוא כוכב יהודה עם כל זאת עונותינו גרמו שהמקדש שנקרא אריה שנחרב בחודש הזה להגיד שאין מזל לישראל וזהו שאמרו עתך זהו סדר מועד.
הלימד הג' הוא אם יש שארית לנפש האדם לאחר המיתה אשר רבים פוקרים בזה עד שיאמרו שאין מעשה וחשבון בשאול.
וכנגדו למדו אותנו רבותינו זכרונם לברכה סדר הנשים לומר כי בנפש עצמה אין לנו ספק דהרי דומה ליוצרה ומה הוא טהור ונצחי אף הנפש כן.
ואין לאדם להתעסק רק בקיום המין בזה העולם שיהא זיווגו בקדושה ובטהרה כדי שנוליד נפש זכה וטהורה וזה סדר נשים.
הלימוד הד' במיני כשפים שהו מקור כל הנזיקים כנגד זה למדו רבותינו זכרונם לברכה סדר נזיקין לומר בעשותינו רצון קונינו לא יזיק לנו שום כשוף או מזיק.
ואין לנו ליראה רק מהיזק אדם לאדם שאחר שהבחירה נתונה לו לאדם אין כאן שום מונע אם ירצה להזיק את חבירו ולכך הזהירונו חכמים זכרונם לברכה להרחיק אותנו מן הנזקין ואמרו שלא די שלא יזיק אדם לחבירו אלא אף יושיע לו וזהו שאמרו ישועות זהו סדר נזיקין.
הלימוד החמישי מחכמת התכונה כדי לידע מרוצת הגלגלים והמרחק ונגדו סדרו לנו סדר קדשים כי המשכן תבנית מעשה הרקיע.

הלימוד הששי התחכמות האדם בידיעת מציאת השם יתברך ובידיעת תאריו ובידיעתו העתיד וכיוצא בהם אשר הדרישה בהם סכנת נפש כדפיר' לעיל ולכך סדרו לנו כנגדו סדר טהרות ומדרגותיהם שהם רמוזים לפנימות אותה חכמה:

## פרק ד

**הפרק הד'**

מזונותיהם של תלמידי חכמים מוטלת על כל ישראל ואינו בכלל הצדקה רק הוא מתנת שכרם חלף עבודתם עבודת הלימוד המוטל על כל ישראל לעשותו: וכן בשלל מדין נצטוו לתת את תרומת ה' לאלעזר הכהן וללוים שומרי משמרת ה'.

ורבותינו זכרונם לברכה אמרו שכל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא את בתו לתלמיד חכם ולמהנה אותם מנכסיו: וכן כל המארח לתלמיד חכם בביתו כאלו מקבל פני השכינה בביתו כו' (א) ורבותינו זכרונם לברכה אמרו כל הנותן דורון לתלמיד חכם כאלו מביא בכורים שנאמר ויביאו לאיש האלהים לחם בכורי.

והכונה לפי שהבכורים אינו רק מן החטין ולא זכו לה ישראל עד עצרת שכבר קבלו ישראל את התורה אבל בפסח שלא קבלו עדיין את התורה לא היה קרבנם רק מנחת עומר שעורים שהוא מאכל בהמה ואדם זה המכבד את התלמוד חכם אפילו הוא עם הארץ ראוי לאותו קרבן שזכו עליו גם כן ישראל כשקבלו את התורה.

ואף עיני הקדוש ברוך הוא תמיד להשגיח השגחה יתירה על כל העוסק בתורה כדי להמציא להם פרנסתם וזהו שנאמר ויתן לך האלקים מטל השמים וגומר כלומר מזונות איש כמוך בודאי מונחים הם לפני הקדוש ברוך הוא כי אם אין קמח אין תורה.

וכל זמן שלא היו השבטים בטוחים בפרנסתם ובפרנסת בני ביתם (ב) לא הוצרך יעקב להזהירם שלא יתעסקו בדבר הלכה כדרך שהזהירם יוסף שנאמר אל תרגזו בדרך לדעת המפרש שלא יתעסקו בהלכה והטעם לפי שאם אין קמח אין תורה ופשיטא שלא יתעסקו בדבר הלכה אבל לאחר שהבטיח יוסף על המזון ועל הכלכלה אז הוצרך להזהיר על זה וגם טבע היצירה מחכים אותנו על זה ממה שאנו רואין שהלב מונח בכיס וכדאיתא בירושלמי רבי שמעון אזל לקרייתא קמו עליה ליסטן ובזזון מה דיליה: בעון מיני' תלת מילי ולא מגיד להו.

אמרו ליה בדיל דאפסדית ממון אפסדית לבך (ג) אמר להו כל האיברים תלוים בלב והלב תולה בכיס ואפשר שזהו גם כן לשון כל חכם לב שכתוב בתורה ואנו קורין ג"כ גנב לאותה אונה התלויה בכיס וגם זה מבואר ורבותינו ז"ל הלעיגו על הני טפשאי דקיימי קמי ספר תורה ולא קמי גברא רבא.

וא"כ כ"ש שיש להלעיג על בני דורינו שרואים בכל יום את לומדי התורה הסובבים מעיר לעיר ולא יחוננו והם ביגון ובדאגת הפרנסה ולית דמשגיח בהו.
ונמצא שהם משליכים בזה את הוד התורה ארצה ואם היו רואים ח"ו ס"ת מונח על גבי קרקע כמה הי' אבל גדול וצום ובכי ומספד ליהודים ואם בשביל ס"ת אחת כך בשביל כמה גברי רבוותא עאכו"כ.
ורבותינו ז"ל כתבו בספר הזוהר כי השר של עשו לא היה יכול ליעקב עד שמצא מקום לקטרג על שישראל אינם מחזיקים את ידי העוסקים בתורה.
והנה שני עמודים יש אשר כל בית ישראל נכון עליהם והם יכין ובועז הנקראים לימודי ה' על שהלומדים צריכים הכנה ואומץ רב לצורך הלימוד (ד) וזהו יכין ובועז ובזמן שישראל מחזיקים את ידי העוסקים בתורה הי' שני העמודים הללו עומדים על תוקפם והנחש והאומה המושפעת ממנו הן קצוצי רגלים ואין להם תקומה אבל בזמן שאין ישראל מכבדים את התורה ואינם מחזיקים ביד לומדיה הנה הנחש והאומ' שלו יסיפו תקומה לפי שהאומות מכבדים את התורה כדאיתא בפרק גיד הנשה.
וכן מעידה עליהם התורה שנאמר רק אדמת הכהנים וגו' ולא שמכבדים תורת אמת רק מה שמחזיקים ביד לומדיהם נמצא שמכבדים את התורה לפי דעתם וע"י כך נגע שר של עשו בכף ירך יעקב וזהו ג"כ מה שקראו רבותינו ז"ל (ה) לראשה של למ"ד מגדל עוז לישראל ובו ירוץ צדיק ונשגב אבל לפי שאינם מחזיקים בסדק מגדל עוז זה על כן הוא פורח באויר עמודי התורה ירופפו בעונות הרבים ושני עמודי אלו נעשו כקנים בעלמא אשר סוכת דוד דירת עראי עומדת עליהם ובכל יום חושבת ליפול לולי השם שהיה לנו אשר ברחמיו מקים סוכת דוד הנופלת:

## פרק ה
### הפרק החמישי

יש צד מה שאינו ראוי שיקבל האדם שום שכר על התורה ועל העבודה כי המצוה עצמה היא שכר טוב לאדם בעמלו כמו שאמרו רבותינו ז"ל שכר מצוה מצוה כלומר המצו' עצמה היא שכרו וזהו שמזכיר בכמה מצות בתורה להיות לכם לאלהים לומר כי אין שכר גדול יותר ממה שאנחנו עמו וצאן מרעיתו של הקב"ה (א) וזהו ג"כ פי' של מודים אנחנו לך כלומר עיקר ההודאה והשבח הוא מה שאנחנו לך כי זה דומה למלך שאמר למשרתו אוהבו הנה בידך מפתחות אוצרי הטוב ולך קח לך משם מלא ביתך כסף וזהב וכן עשה העבד והלך ולקח לו דפשיטא שאינו מבקש לו עוד שכר אחר על הליכה זו כי כבר קבל שכרו משלם ע"י המתנה הגדולה הזו אף כאן ע"י עשיית המצוה וקיומה יפתח

לנו ה' אוצרו הטוב וממילא ימלא אסמיו ברכה מלבד ההדרכ' והנהג' הישרה שיקבל ע"י התורה והמצות לטוב לנו כל הימים ולכך יש ג"כ מי שמפרש (ב) שכל יעודי הגשמיים הבאים בתורה אינו חלף שכר עבודת האדם כי עיקר השכר אינו אלא בעולם הנשמות אבל הכתוב מבטיח את האדם כי בעשותו רצון קונו בעשיית מצותו הנה בהכרח הברכה נמשכת היורדת עליו כי יפתחו לפניו אוצרי הברכות הרי כי מצד נעימת המצוה לא היה כאן מקום שראוי שיקבל עליו האדם שכר אכן מצד אחר יש ויש מקום שראוי שיקבל עליו האדם שכר הרבה בעשותו רצון קונו וזה כי התורה והמצו' הם רסן ועול גדול למנוע ממנו כל תאותיו.

ולכך נקרא התורה תושיה על שם שמתשת כחו של אדם וטבע האדם מוכן אל החטא והצדיק העומד בצדקו הוא ענין השתנות הטבע ונס גמור.

ג וזה שאמר הכתוב שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו מלשון והאלהים נסה את אברהם לפי שהקב"ה מנסה את הבריות ע"י התורה והמצות אלא שיש צדיקים גמורים שלבם חלל בקרב שלא יתאוו כלל לשום עבירה ושוב אינם בכלל הנסיון כשאר בני אדם וכמעט שאינם מקבלים שכר על פרישתם מעבירה אחר שלא יתאוו לה וכדי להגדיל שכרם מנסה אותם הקב"ה בדבר שנפשו של אדם מתאוה וחומדתו הרבה מאוד כמו שניסה לדוד המלך ע"ה בדבר ערו' אחר שלבו הי' חלל בקרבו מלהתאות תאות שאר העבירות ויש שהוא צנוע ג"כ בדבר ערוה כאברהם אע"ה שלא זנו עיניו כל ימיו אף באשת חיקו ולא הי' כאן מקום לנסותו בשום עבירה אבל ראה השי"ת שנפשו חשוק מאוד בעבודת השי"ת יותר מכל תענוגי העוה"ז לכן ראה לנסותו בנסיון מצוה אחת שהשכל מכחיש מאוד כענין העקיד' שרחוק מאוד שיצוה השי"ת בהשחתת האדם ובהריגתו כמו שדרשו רז"ל אשר לא צויתי ולא עלת' על לבי זה יצחק בן אברהם כו' ובתו של יפתח כו' והי' לו להרהר אחר מצו' זו בפרט במקום שיש בו הצלת בנו יחידו ולא הרהר וזה הי' ודאי פלא ונס גדול מאוד: ולפי שהצדיקים עושים במעשיהם ניסים בכל יום על כן ניתן להם הטבע תחת ידם לעשות ניסים ונפלאות בקרב הארץ כענין שמצינו (ד) בפרק קמא דחולין ברבי פנחס בן יאיר שהלך במצות פדיון שבוים ונקרע הנהר לפניו ומסיק עליה אמר רב יוסף כמה נפיש האי גברא ממשה וששים רבוא דאלו התם חד זומנא ואלו הכא תלתא זימנא. ויש להקשות דחלילה להאמין שר' פנחס בן יאיר שלא הגיע לכלל נבואה יהיה עדיף ממשה אשר הכתוב מעיד עליו שלא קם כמשה עוד.

ה ע"כ נראה בעיני שיש הפרש גדול בין צדיק או נביא העושה נס לצורך עצמו ובין העושה נס לצורך הצלת אחרים כי מי שעושה נס לצורך עצמו אין כאן שום מונע אבל

העושה נס לצורך הצלת אחרים יש כאן מונע מצד המקבל ומשה קרע את הים לששים רבוא אע"ג שהמרו על ים בים סוף והיה עמהם פסל מיכה והי' כאן מניעת הרב' מאנשים הרבה ואפ"ה זכותו של משה עמד והכריע להציל את ששים רבוא איש שלא היו ראויים לנס.

ובזה נשאר זכותו של משה גדול ששים רבוא פעמים יותר מזכותו של רבי פנחס.

ויתישב השתא ג"כ דא דיש להסתפק במאמר זה דהול"ל דאלו התם ששים רבוא והכא חד גברא כמו שאמר דאלו התם חד זימנא והכא תלתא זימנא אלא ודאי ששים רבוא אינו סבה לעשיית הנס כדפי'.

**ו** ולפי דעתי שזהו ענין עג עוגה ועמד בתוכה דחוני המעגל במסכת תענית כשהי' מתפלל על הגשמים לפי שראה שבני דורו לא היו ראוים לנס ע"כ ראה להבדיל עצמו מהם ולעמוד הוא לבדו באות' עוגה שעש' כאלו בא להתפלל על עצמו כדי שלא יגרום חטאם למנוע ממנו בקשתו.

ויש אומרים כי העוג' שעשה ועמד בתוכו הוא רמז לגלגל העולם שהאדם נתן בתוכו ואמר לפניו רבש"ע עכשיו שאנחנו נתונים בצרה יאמרו הגוים שאף ישראל נתונים תחת הגלגל ומסורים בידו.

**ז** ועוד יש לומר דשאני רבי פנחס שהלך לעשות מצו' אחת ופשיטא שהטבע נכנע לפני המצו' כי התורה והמצוה קודמת לטבע שני אלפים שנה וגם הכל נברא בשביל המצו' והסבה ודאי קודמת אל המסובב.

אבל משה המפליא לעשות שלא במקום קיום מצוה ובזה הי' כחו עדיף.

והכי קאמר כמה נפיש נס שע"י עשיית המצוה מן הנס של נביא שלא לצורך עשיית המצו' דאולי התם חד זימנא והכא תלתא זימנא ולמדנו ג"כ משם כי לא זה לבד שהטבע נכנע לפני המצוה חשוב' כמצות פדיון שבוים אל אף נכנע לפני זריזות וזהירות הכשר מצו' כההיא דהו' דארי חיטי לפיסחא ולא בפני אלו לבד אלא אף מקמי דרך ארץ נכנע הטבע כמו שאמר וכי כך עושין לבני לויה.

**ח** וכל עניני התורה והמצוה אינם בטבע רק דרך סגולה כי לא יחייב הטבע שיכרת ימי האוכל חמץ בפסח וכן האוכל חלב או דם דאדרבא היה ראוי שיתחזק הטבע על ידם וכן לא יתחייב אריכות ימים למניח תפילין ואנו רואים סגולת המצות הללו ועל זה נאמר והייתם לי סגולה:

## פרק ו
### הפרק השישי

האדם ירא' לעשות המצו' בזריזות ובחשק גדול כדרך שהוא זהיר וזריז לבקש הכסף הנמאס וזהו שנאמר אם תבקשנה ככסף וגו'.

גם לא יכריז את צדקתו ברבים כדרך המחפש מטמון אחד תחת הקרקע שלא יכריז עניניו רק עושה דבריו בצנע' ובהחבא שלא יוודע וזהו שנא' וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' וכמו שיש פועל חכם המחדש תמיד בכל יום את מעשה מלאכתו כך יראה האדם להיות ערום ביראה ויחדש בכל יום תמיד פעולת מעשה המצות ועל דרך זה נקרא עושי המצות (א) פועל שנאמר ופועל צדק: גם נקרא שומר שנא' ושמר' ועשי' וכן שומר מצו' לא ידע דבר רע והטעם שצריך להיות יושב ומצפה כשומר הזה מתי תבא המצוה לידו ויקיימנה והאדם הוא שומר חנם ושומר שכר בשמירת המצוה דהיינו שיעשה מעשיו בחנם שלא על מנת לקבל פרס ואפי' הכי יאמין שיש שכר טוב לפעולתו וזהו שומר שכר.

יחבב האדם תמיד כל פרטי המצות.

ב כדרך שעשה אברהם במעשה העקידה שעל כל מעשה ומעשה התפלל יהי רצון שתהא זו כאלו נעשה בבני כאלו בני שחוט כאילו דמו זרוק.

כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן.

ואז מקבל האדם הרבה מיני שכר על מצוה אחת וכן מצינו במעשה המשכן שעל כל ענין וענין כתב כאשר צוה ה' את משה להגיד שעל כל דבר ודבר הי' מפרש בפיו זה יהיה לבנין הבית הקדוש הזה משל למלך שבונה היכל חביב על כל קורה וקורה חותם האומן את שמו כל המלך.

ואפילו דבר הנמאס בעיני האדם כמו בשר החזיר אמרו רבותינו זכרונם לברכה שלא יאמר האדם אי אפשי בבשר החזיר זה רק יאמר אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי וכל זה כדי להרבות שכרו ונראה דהוא הדין שראוי להרבות תאוותו בדבר שאין נפשו קצה בו כגון אם רואה מאכלו של גוי יאמר כמה נפשי חשקה במאכל זה או ביין של גוי זה אבל מה אעשה כו': (ג) ומיהו בדברים אשר בלאו הכי נפשו של אדם חומדתו יותר מדאי כגון גזל ועריות אין ראוי להביא את עצמו לידי תאוה יתירה ואפשר שזהו אזהרת לא תחמוד אשת רעך וגו' שלא יבוא עצמו לידי חימוד אף על גב דבשאר עבירות ראו להוסיף תאוה כדפרישי' וכבר דחק ראב"ע למצוא טעם אל אזהרת לא תחמוד לפי שלא שייך אזהר' בדבר שכמעט שאי איפשר להמלט ממנו כמו החמדה אבל לפי מה

שפי' שייך שפיר בו אזהרה: והבט וראה רמז ופלא בצורת אות (ד) הצדיק שהוא צורת הנון הנושאת אות היוד על שכמה ומשניהם נעשה אות הצדיק והוא רמז על נון הנפילה שאין לה תקומה רק על ידי שתעמיס על שכמה אות היהודית ומאז שבע יפול צדיק וקם וזהו גם כן מה שנאמר ועמך כל צדיקים לפי שכולם בני אות ברית קודש הרמוז על היוד הנותנת תקומה לנפילת בני ברית (ה) ושכם זה מוכן לפורעניות לפי שרוב פעמים חשבו בני הנפילה כי טוענות עול המצוה הוא סבת הנפילה וחושבי' כי ימצאו להם תקומה ע"י פריקת עול המצות כי זהו מסגולת האדם להיותו חפשי וכן דרך הבהמה הרובצת תחת משאה שתקומתה הוא פריקת עול שלה וזהו אינו כן דאדרבה כל הפורק מעליו עול מלכות שמים נותנים עליו עול מלכות כדרך החמור הזה שאם אינו רוצה לישא עול המשא הרגיל בו שנותנים אז עליו עול קשה ואז הולך ונושא: (ו) וכל עוד שאין האדם מקבל עליו עול כל המצות אינו בכלל ישראל (ז) שהרי בכל התורה לא נאמר בצווי המצות רק דבר אל בני ישראל ורצה לומר בני יעקב כי שם עצמם לא היו ראוים להקרא ישראל עד סוף כל התורה שחתם וכתב לעיני כל ישראל לפי שאז הושלמו על ידי התורה בתרי"ג מצות כאדם זה שהוא שלם בכל איבריו ואי בו מום כך היה בידם רמ"ח מצות עשה כנגד רמ"ח איברים.

ושס"ה לאוין כנגד שס"ה גידין שבאדם וכמו שיש בעל מום המחוסר אבר כך יש מי שחושב על תורת השם שהוא חסירה ומהם בשעינים להם ולא יראו מעשה השם ומהם שהם חרשים שלא יטו אוזן לשמוע בלימודים ומהם בעלי מומין על ידי קטנות האבר או גדולתו כמו השרוע והקלוט כנגד זה המוסיף או הגורע על מצות השם יתברך ומהם שחושבין לפגום חס ושלום את עצם המצו' וזהו כנגד מום של שבירת העצם: ויש החושבי' ליתן קצת דופי בתואר המצו' וכנגדם מום של גבן או תבלול.

וכמו שיש לו לאדם להניח כל מאכל בטעם הראוי לו כגון החומץ שאין לערבו עם הדבש וכן הדגים עם הבשר וכל כיוצא בו ולפעמים שיש לערב מין בשאינו מינו כגון שהמאכל אינו מתוקן רק ע"י תערובות כך יש לכל מצוה ומצוה טעם בפני עצמה: ואין לערב המצות זה בזה אם לא לצורך קדושת' וכדי שלא (ח) לערב קדושת יום טוב בקדושת שבת.

עשו רבותינו ז"ל היכר על ידי העירוב שמניח קודם יום טוב וקראו אותו עירובי תבשילין לומר שעירוב הקדושות באופן זה הוא דבר נכון כדרך שעירובי תבשילין גם כן לפעמים ענין נכון לצורך תקון המאכל וזהו גם כן כוונת רבותינו זכרונם לברכה שאמרו שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה ואפילו מצות עירובי תבשילין וזה מבואר ממה שכתבתי:

## פרק ז
### הפרק השביעי

(א) המצות בזמן שאינם נעשי' בכוונה ראויה אינם אלא ככנפי הנמלה וכאבוק' ביד העור אשר שניה מעמסה לבעליהם ולא לעזר ולא להועיל כך המצו' הזו אינם רק לעול ולמשא כבד על האדם וזהו גם כן סוד ושמרתם את המצות שפי' בספר הזוהר כי בתחילה מצה ולבסוף מצוה בתוספת וי"ו דוכרא.

שהכוונה כי האדם העוש' מצוה בלא כוונה אינו אלא כעיסת מצוה זו דאין בה טעם מלח ואם נתכוון בה נעשית מצוה בתוספת וי"ו.

ולפי דעתו שזהו כוונת האגדה בפרק ד' (ב) דמעילה שפעם אחת גזרו שמד שלא ישמרו ישראל את השבת ושלא ימולו את בניהם כו' עד א"ל מי שיש לו אויב וכי רוצה הוא שיעשיר וכ'.

וכי רוצה הוא שיהא גבור כו' וכי רוצה שיתרבה כו' ויש להקשות וכי לא ידע הקיסר דודאי שקורי קמשקר ליה שהרי כל האומות מודים ששלשה מצות אלו הן מצות השם יתברך שנצטוו בהם ישראל בהר סיני וכן אברהם נצטוו במילה וכי אפשר להאמין שמצות הש"י לא נתנו רק לרעה ולנקמה אל המקבלים והלא באמת השכל מכחיש את זה.

ולכך נראה לי דהכי קאמר וודאי בזמן שישראל עושין את המצות כתיקונם כדי לעשות רצון קוניהם אז בודאי יתקיים בהם שומר מצוה לא ידע דבר רע ולא ישיגם העוני בשביל בטול מלאכתם בשבת וגם לא ישיג החולה בשביל המילה רק יוסיפו כח וגבורה על ידי קיום מצוה זו גם לא יתמעטו בשביל פרושתם מנשותיהם בעת טומאת' אבל בזמן שלא יעשו המצות כתיקונם אז אין המצות להם רק עול ומשא כבד ויהיה לה אם כן שמרת השבת סבה אל שיהיו עניים ומצות המילה אל שיחלישו כח ומצות הטבילה אל שיתמעטו (ג) וכמו שדרשו רבותינו ז"ל על ושמתם זכה נעשה סם חיי לא זכו נעשה סם המות חס ושלום.

ולכך אמר ליה לקיסר הנח להם לעשות את מצותם כי אינם עושים אותם עכשיו לשם שמים ויהיה להם המצוה לסם המות.

ולפי דעתי שאמר לא זכה לא משמע גם כן שיעבו' עליה רק שלא זכה לעשות לשמה ואע"ג דבשמאלה עושר וכבוד מיהא איתא אע"ג דליתא באורך ימים של ימינה וא"כ חלילה שתהא מצות השם יתברך לסם המות אבל ה"פ זכה לעשות המצוה לשמה נעשית לו המצוה ג"כ כסם חיים זה שמגרש מבטן האדם כל המאכלים הרעים שבגופו ואפי'

אכל סם המות לא יזיק לו כך המצוה זו שהיא לשם שמים מגינ' על עונש העבירו שבידו אבל אם לא זכה חס ושלום אע"ג שלא נעשית לו סם חיים מכל מקום יועיל לו לפח' כמי שנותן בכל יום במאכלו מעט מעט סם המות באופן שלא יזיקנו ומרגיל עצמו בו עד שיכול לקבל אחר כך סם המות גמור ולא יזיקנו אף כאן המצוה עכ"פ הוא סם המות של תאות האד' כענין שנא' אדם כי ימות באוהל ועי"כ לא יוכל סם המות הגמור של העבירה להזיקו (ד) ונוהגים העולם למנוע לעלות לפני הספר תורה בפרשת התוכחה כי יראים פן תדבק עליו הרעה אשר החזן קורא לפניו מעל ס"ת הזה שאם לא זכה נעשה לו לסם המות ח"ו.

ואומרם שאם החזן הוא תלמיד חכם ואדם חשוב אז יותר סכנה כי קללת תלמיד חכם אפי' על תנאי היא באה ותוכח' משנה תורה יש יותר למנוע לפי שנאמרה בלשון יחיד ובל' נוכח כאלו הדברים מגיעים ח"ו כלפי היחיד שעלה לתורה מה שאין כאן בתוכחת תורת כהנים שנאמר בל' רבים וכבר כתבתי דחלילה שתהא תורת חיים סם המות ומן הטוב לא יצא דבר רע ואם כן התורה שהיא חיינו ואורך ימינו איך תהיה הקללה אל העולם הזה והמברך עליה אלא שיש כאן קצת נדנד חשש פן יהא פנקס של זה העולה נבדקת אם קיים את כל דברי התורה אם לאו ומפני חשש נדנוד זה נהגו בכל הקהילות שיש להם אדם המיוחד קבוע הרגיל לעלות ואז אין כאן בזיון התורה כלל אבל ודאי אם אין שם אדם המרוצה לעלות חלילה להניח את התורה כך בבזיון רק כל הקודם לעלות הרי זה משובח ויתברך מאדון הברכות וכן ראיתי במורי הגאון המופלג כמהור"ר שלמה מאוסטרהא זכרונו לברכה שאם היה שם שום מניעה בעיני הבריות לעלות לא רצה להניח הספר תורה פתוח בבזיון רק קדם הוא ועלה ושמעתי מפי זקן אחר שראה בקהילת ענוועדר כי בשבת של פרשת תוכחה עמדה הספר תורה פתוח בבזיון כמה שעות שלא היה כאן מי שרוצה לעלות והיה שם חכם זקן אחד שאמר תמה אני אם לא תחרב ישיבת קהילה זו וכן היה כי באותה שנה נתבטל ישיבתה בעונות הרבים וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות:

סליק ספר זכיות הוא החלק הראשון

## ספר חיים טובים

### פרק א

**הפרק הראשון**

החיבור הראוי נקרא ידיעה כמו שנאמר והאדם ידע את חוה אשתו וכתיב וידע קין את

אשתו והוא עניין קדוש ונקי ואין בו שום גנאי או כיעור עד (א) שרבותינו זכרונם לברכה אמרו שכביכול הקדוש ברוך הוא יושב ומונה רביעיותיהם של ישראל ואומר מתי תבא הטפה שנולד ממנו הצדיק אמר בלעם מי שהוא טהור ומשרתיו טהורים וקדושים יסתכל בדברים אלו ועל דבר זה נסמי' עינו של אותו הרשע והכוונה בזה כי בוודאי רשע זה המסכים עם חבירו הערל הטמא היוני האומר כי חוש המשוש חרפה היא לנו שניהם הם סימן בעין השכל שלהם לפי שהם נגועי התאווה עד שהוא דבר נמנע אצלם שיוכל האדם לקדש עצמו ולטהר מחשבתו בעת שעוסק בעניינים אלו ולפי שאין האדם מקדש עצמו כראוי מסבת זוגו על כן כחו של עשו נוגע תמיד בכף יריכו של יעקב כי הירך הוא רמז לכלי המשגל כעניין יוצאי ירך יעקב ואף בירך יעקב רצה לנגוע על שהיה נשוי שתי אחיות ולא היה יכול לו לפי שאף נשואי שתי אחיות שלו היה בקדושה כמו שכתב הציוני ונותן לכחו של עשו ירך הסוטה שהיא וודאי ראוי' לו משל לכלב שחטף עוף טהור ושיבר את רגלו שאף על גב שמצילו מידו מינח לו האדם את הרגל ששיבר וליכלך כך כתוב בספר הזוהר עיקר ברכה הזרע הוא כשהפרנסה מצוי' שאם אין לו לפרנסה ירא' צער בניו ומוטב להם שלא נבראו לכך אמרו רבותינו.

זכרונם לברכה (ב) שאסור לשמש מטתו בשנת הרעבון וארץ ישראל לבדה נשתבחה ברבתי עם משום שהוא ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ומתיישב השתא מה שאנו מהפכין פסוקי ברכה (ג) בויתן לך במו"ש שהרי התורה הזכירה תחלה ברכת פרי בטן ואחר כך ברכת הטנא ואנו מזכירין ברכת הטנא תחלה ואחר כך ברכת הבטן וכל זה משום שאנחנו עכשיו בגלות המר הזה וכל יום קללותיו מרובה מיום שלפניו ולכך יש להקדים ברכת הטנא.

ובכל לידת השבטים לא מצינו שהזכיר עליהם שם של יעקב רק בלידת יששכר וזבולן והטעם לפי שכבר הרבתה ללאה בבנים ודרך האדם שאינו שמח על הבן החמישי או הששי שתלד לו אשתו כדרך ששמח על הבנים שנולדו לו בראשונה ולכך אמר ותלד ליעקב בן חמישי וכן ותלד בן ששי ליעקב לומר שאף הבן החמישי והששי היו אהובים ליעקב כמו הבנים שקדמו להם וכן בלידת בני השפחות (ד) הזכיר שמו של יעקב לומר שאינם בני הפלגשים רק גם הם בנים ליעקב כמו ראובן ושמעון: ויש ללמוד דברי חכמה ומוסר מנפלאות יצירת האדם כענין שנאמר גלמי ראו עיניך וכלם על ספרך יכתבו ואף הימים יוצרו לא אחד בהם כלומר לא יום אחד מהם לחנם רק הכל בשיעור ומדה וכה"א היא עשך ויכוננך מלמד שעל כל כוננויות נתייעץ הקב"ה היאך יבראנו ורבותינו זכרונם לברכה גילו לנו עניין זה בפרק ג' מנדה (ה) דדרש רבי שמלאי למה הילד דומה במעי אמו

מקופל ומונח כפנקס כו' שלא היה להם לרבותינו זכרונם לברכה להשמיענו הדברים הללו אם לא להורות ממנו דברי חכמה ומוסר ולפי שיש מי שאומר כי הראש והלב לבד הם חשובים לפי שהם ראשי האיברים אבל שאר האיברים אינם רק תשמישי איברי הראשיי' ולכך אמר שהולד מקופל מונח לומר שאין לאברי האדם ראשית או אחרית ולזה כיון שלמה המלך עליו השלום שפתח בראשו כתם פז ויורד למטה עד שוקיו עמודי שש ואחר כך עולה מלמטה למעלה שנאמר מה יפו פעמיך בנעלים עד ראשך עליך ככרמל: אחר כך אמר שיש ללמוד חכמה מן העובר במעי אמו שלא יהא האדם להוט לרדוף אחר הבלי העולם יותר מדאי וגם לא יתרשל ממלאכתו ולזה מצינו ששתי ידיו הם על ב' צדעיו שהוא מורה על המנוחה ועל ביטל ההרגשה ושתי אציליו על שתי ארכבותיו והם הרגלים המוכנים לילך לכל צרכי האדם לומר שראוי לו שילך בדרך האמצעי שהוא בין המנוחה והעצלות ובין הזריזות והשתלדות ריוח המלאכה ושתי עקבותיו על שתי עגבותיו לומר שלא ירדוף אחר הזוללות לצאת דרך עגבותיו ולשוב צואה נמאסה ראשו בין ברכיו זה מורה על כובד הראש ועל הכנעת האדם לפני בוראו ואינו אוכל רק ממה שאמו אוכלת לומר שאף טבע היצירה נותן שהבריות יצטרכו זה לזה כמו הילד הזה שאינו ניזון רק מאמו והעשיר יפרנס את העני בלב שלם כדרך שהאם מפרנסה את בנה בלב שלם וכן הוא אומר כופר לאיש עושרו ורש לא שמע גערה כלומר אימתי עשרו של אדם הוא כופר שלו בזמן שהרש לא שמע ממנו גערה כלומר שנותן הצדקה לעני בלב שלם אכן גם העני יהא נכנע לפני העשיר שלח יזלזלנו ולא יבקש ממנו הצדקה בחזקה כדרך שהתינוק אינו מוציא רעי כדי שלא יטנף את האם המפרנסת אותו וכדי שלא יזיק אותו הרעי נפתח הסתום כו'.

מגיד שאם היה לו לאדם פרנסתו על ידי שום ריוח או עסק ושוב נתקלקל אותו הריוח אל יצטער כי הרבה ריוח והצלה לפניו יתברך ואם נסתם ריוח זה עוד יפתח לו ריוח ממקום אחר.

נר דלוק על ראשו כו' ומלמדי אותו כו' הכוונה שאלמלא כן לא היה תקומה ליצר הטוב בפני היצר הרע שמקדים עצמו ורובץ לפתח חטאת אבל עכשיו שכבר קדם לו החכמה והתורה שלמד בעודו במעי אמו א"כ אף אם סטרו אחר כך המלאך ונשכח ממנו הכל מכל מקום קל מהרה יכול היצר הטוב לעוררו ולהזכירו על הדברים שלמד כבר בעודו בבטן אמו כדרך החלום שנשכח ומזכירו.

וזהו שמסיים אחר כך ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן כו' דרך העולם שאם נולד בן זכר שהכל שמחים כנגדו ואומרים שבן זכר בגי' ברכה אבל נקיבה בגי' בקללה ולכך הכל

עציבים כנגד לידת הנקיבה ולכאורה נראה שהמאמר שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אשרי מי שבניו זכרים אוי למי שבניו נקיבות מסכים לזה.
אבל חלילה להתרעם על מעשה הש"י ועל יצוריו ואיך יאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ו) אוי מי שבניו נקיבות ולך אל האומן אשר יצרה ולכך נראה כי בניו האומר במקום זה רוצה לומר זרע כמו ובין אין לו שרוצה לומר זרע שהרי אף הבת פוטרת מחליצה וכולל זכרים ונקיבות ושניהם אם הם עושים כמעשה הזכרים מחוייבים במצוה אשרי לו לאב שאפי' הנקיבות חשובות לו כזכרים כעניין שנא' ברוך מבנים אשר שבנותיו היו בכלל ברכה יותר משאר הבנים וכן בפרק מי שמת אמרי' דבנתיה דרב חסדא הוו עדיפי ליה מבניו לפי שחתניו היו גדולי הדור רבא ורמי בר חמא ומר עוקבא אבל מי שבניו הזכרים עושים כמעשה הנקיבות וודאי אוי ואבוי לפי שהם תוגת לאב ויותר היה בוחר בנקיבות ובכל מקום (ז) שהנקיבה נמשכת אחר השכל אז גם היא נקראת בלשון זכר כמו שמצינו בפרשת נזיר שמתחלה אמר איש או אשה וחזר ואמר יפליא בלשון זכר לבד לפי שהנזירת הוא שכלי וכל הנשמות אפילו של אשה כולם נקראו בלשון זכר כמו שפי' רבינו בחי' אצל מיתת שרה: אבל בפרשת אוב וידעוני כתיב איש או אשה וסיים בלשון רבים באבן ירגמו אותם דמיהם בם וכן איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם הכל בלשון רבים וכאשר חזרו לעשות תשובה חזר וכלל שניהם בלשון שנאמר והשיב את אשמו וגו' וחמישתו יוסף וגו':

## פרק ב

**הפרק הב'**

וכשהבן הוא בן ח' ימים האב מוסרו לעוקדו על גבי המזבח לעבודת השם יתברך ומאז נכנס לרשות אדון הכל ונעשה כבנו ואין רשות לשום מחבל להזיקו כי מי ימלא לבו לשלוח ידו בבן המלך ויהי נקי (א) וזהו ג"כ כוונת תנופת הלוים כדי למוסרם ברשות הש"י והוא כדרך השררות קטנות שלא יוכלו להחזיק בנכסיהם אלא א"כ ימסרו תחלה הנכסים אל יד המושל הגדול והמושל הגדול חוזר ונותן הנכסים אל השררה הקטנה שאז נשאר שם המושל הגדול על הנכסים לעולם ונקר' ליאן בל"א זוהו ג"כ סוד פדיון הבן שהאב נותן הבן אל הכהן שהוא משרת לאל עליון והכהן לוקח פדיונו וחוזר ונותנו אל אביו ואז הוא שאול כל ימיו לה' כענין שמואל ובהצטרף אות האלף המורה על האחדות עם אותיות מילה נעשו ממנו תיבת אלהים וזהו שנא' להיות לכם לאלהים בפרשת מילה פעמי' הרבה והערל' לבד' נתנה לחלק הטומא' ואדם נשאר שוב חלק אלוה ממעל לכך טומנים את הערלה בחול על שהערלה היא חול ולא קודש ולפי פשוט טומנים אותה

בחול על שם ושמתי את זרעך כחול הים (ב) ואם יקשה האומר א"כ האשה שאינה בברית נמצא שאין לה אלוה ח"ו נשיב כי האשה הנברא' מן צלע האיש נכנסה עמו בברית דת יהודית עם בן זוגה כדין כל שותף שנתן מכס בשביל הסחורה של השותפות שהוא פוטר גם את חבירו עמו גם עיקר טעם המילה כדי למעט תענוג המשגל כי הערלה עיקר סבת התענוג ההוא כמו שאמרו רז"ל כל הנבעל' לערל קשה לפרוש אותה ממנו ועיקר טעם זה שייך לגבי אשה כשמתחיל התינוק לדבר אביו מלמדו פסוק של שמע בני וגו' ועל ידי כן מביאו לחיי עה"ב (ג) ואע"ג שהתינוק אין לו שום הבנה מ"מ מביאו לידי הרגל וחינוך דבר ובפ"ק דחגיגה פריך ג"כ טף למה באו ומתרץ כדי ליתן שכר טוב למביאיהם והטעם כדפי' מפני שיש בהבאה זו תועלת לתינוק שמרגילו ע"י לב"ה וי"מ שאין לתינוק עצמו שום תועלת ואפ"ה האב המביאו לבה"מד מקבל שכר טוב על מחשבתו הטובה שכל מה שהאדם עושה לכבוד קונו אפי' מסיע אבנים ממקום למקום בעלמא אעפ"כ יש לו שכר טוב בפעלו ואין דעתי כן שלא מצינו עבודת הש"י רק במי שטורח על התור' ועל העבודה לא במסיע אבנים בעלמא לשם קונו ולכך נראה כדפירש' וי"ם אותו על המשרת המביא את התינוק לביה"מד שגם לו יש שכר קבוע על שהוא מסייע לדבר תורה גם המשרת עצמו מתוך כך יבא לשמוע גם הוא לחכם הדורש (ד) ואנו רואים בשמות השבטי' שיש בו רמז נפלא על הויות האדם ועניינו כי מתחילה אביו ואמו משחקים בתינוק ואומרים ראו כמה נאה בן זה ונחמד הוא וזה ראוב"ן אחר כך מרגיל אותו בפסוק של שמע ישראל ושמע בני מוסר אביך וגו' וזהו שמעון ממשיך אותו לבה"ס ולפחו' מחברו עם התינוקות כדי שישב עמהם וזהו לוי שאף על גב שאינו לומד עדיין מכל מקום מחברו עם שאר יושבי בית הספר אח"כ מתחיל התינוק להתפלל וזהו יהודה על שם הפעם אודה את ה' ואמר אשרי יושבי ביתך עוד יהלליך סלה כלומר אינו רק יושב בבית ה' אשרי לו כי עוד יהללוך סלה ועל ידי שמחנכו ומרגילו לתורה יש לו שכר טובה לפעולתו כי ברוב ימים ימצאנו גם כי יזקין לא יסור ממנו וזה (ה) יששכר בשני שינין רמז לשכר שני עולמים וכן זבולון רמז שעל ידי כן עושה לו זבול ואכסניא בעולם הנשמות כמו שפי' שאביו מביאו לחיי עולם הבא.

יוסף ובנימין מרמז כי לפעמים שהאב והאם משאחים על הבן זכר הנולד להם ויותר היה ראוי להם לאונן ולקונן על הבן היולד להם כענין רחל שהתפללה יוסף לי אלהים בן אחר ולא ידעה שסופה להיות לה לבן אונן שהרי הוא סיבב לה את מיתת' דן ונפתלי מרמז שאפילו חרב חדה מונחת על צואר האדם לא יתייאש מן הרחמים רק יתפלל אל ה' וירחמהו וזהו דן ונפתלי כלומר מי שמדת הדין מתוחה כנגדו ירבה בתפלה גד ואשר

מגיד מי שמזלו טוב יכול להיות מאושר בשני עולמים על ידי האושר שלו אבל עשו ששם מבטחו באלילי כספו קרא שם בנו אליפז שהזהב והפז הוא אלהיו וכן בת מטרד על שם טרדותיו על טובת העוה"ז כן בת מי זהב וזה מבורר וכאשר ייסר איש את בנו צריך להסיר מעל לבו טבע האב המרח' על בנו ולכן לא נאמר כאשר ייסר אב את בנו רק איש את בנו לומר שצריך להתגב' כאיש והנך רואה נפלאות מלשונינו הקדוש כי בהצטרף הה"א המורה על הדין עם מלת אב נעשה ממנו אהב לומר שאם האב מייסר את הבן ומוכיחו אז הוא אוהב לו ואם תצטרף עם מלת אב אות הי"ד המורה על הרחמים נעשה ממנו מלת אויב על דרך חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר ורצה לומר שאם מוסיף לו תוכחה על תוכחה בכל שחר ושחר יתוסף גם כן אהבה בתוספת ה"א שנייה המורה על הדין ונעשה האהבה שלימה ואף על גב שיש מי שסובר שבן סורר ומורה לא היה ולא נברא מ"מ נכתבה אותה פרשה בתורה ללמוד ממנו שאם הבן איננו שומע בקול אביו ואמו יתאכזר עליו האב עד שידי עצמו יביאנו לידי סקילה כי בלתי ספק אינו מזרעו רק מתתקע"ד דורות שנקמטו קודם מתן תורה והן הן עזי פנים שבכל דור ודור וכאשר ראה התנא עזי הפנים הרבה בבני דורו אמר עכשיו אני מקוה שיבא משיח שכבר כלו כל אותם הדורות מאחר שהם כל כך הרבה בדור הזה: (ו) וזהו שמצינו שאחר משנת עזי פנים לגיהנם אמר יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' והטעם כדפי' שאין בן דוד בא עד שיכלו אותן הנשמות שבגוף וכל הד' סבות שהם החומר והפועל והצורה והתכלית כולם הם נפסדים אצל עז פנים וכן הפועל שלו שהוא האב והאם אינם טובה כי מן הטוב לא יצא רע כי התכלית שלו הוא נפסק שהרי תכלית עז פנים לגיהנם רמז לדבר והיה אם לא חפצ"ת בה הנאמר בבן סורר ומורה שהוא ר"ת של חומר פועל צורה תכלי' ולכך לא תחפץ בה לפי שכולם נפסדים אצל הבן הנולד מן האשה השנואה בלקוחים כמו יפ"ת: (ז) ועיקר קיום כיבוד אב ואם הוא שהבן מטיב דרכו שאז משמח את האב כמ"ש בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו ולכך לא חשש יעקב על מצות כיבד אביו כשהיה נטען בבית שם ועבר שאין כבוד אב ואם גדול מזה והאב נזכר תמיד על צדקת הבן שנ' עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' שאין ספק שכדאי הוא יצחק לבדו להתברך בשביל מעשה עצמו ולא הזכיר אברהם אביו רק בשביל שהוא גרם לצדקת בנו וכן להיפך רשעת הבן תולה ג"כ בקילקול מעשה האב וזהו שאמר שהע"ה אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהנה פי' דרך האדם שתקהנה שינו כשהוא רואה את חבירו האוכל בוסר אבל כאן שהאבות מתו כבר לא היה ראוי להקהות שיני בניהם שיעמדו תחתיו לאחר זמן אבל אין זה רק שדרך הטבע להקהות ג"כ את שיני המהרהר באכילת הבוסר וכאן נמי לא

ימלט שהבניס מהרהרים תמיד בגידולם הרעים שראו בבית אביהם ועי"כ יאחזו גם הם דרכי אביהם בידם ע"כ ראוי להפקד עליהם ג"כ עון האבות וגם פעמים הרבה שהאבות מתו ולא השלימו את הרעה אשר יזמו לעשות ועומדי הבנים והשלימו אותו ואין הענין נקרא רק ע"ש הגומר וזהו שת"א על פוקד עון אבות וגו' כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתן וזה מבואר (ח) ובמד' המשיל את מי שגדל את בן לא טוב לחותך בשר או לאם בסכין חדה וחותך את ידו או שהדליק נר ללמוד לאורו ונפל על בגדיו ושרפם ונראה שכוונת משל זה לומר שהלחם והבשר שחתך לצורך פרנסת בן זה העומד על דרך רע הוא לעצב ויגון להאב כאלו חתך את ידו וכן הנר שהדליק לצורך לימוד אותו הבן כאלו נפל הנר על הבגד ונשרף ונקט פרנסה ולימוד שהם הדברים שהאב עושה לבנו כדפי' וכ"מ בפרק במה מדליקין (ט) גבי מיתת דוד ששלחו לשלמה בנו ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטל רמז שהתינוק חייב לכבד אביו על ככר לחם שהאכילו ובמ"א מזכיר ספר על שלמדו תורה.

הזכר נעשה בן עונשים לי"ג שנים והבת חייבת במצות שהנשים חייבת בהם לי"ב שנים לפי שאין התורה מתשת כחה של נקיבה כדרך שמתשת כחו של זכר וסימן לדבר זה נכנס בזו וזו נכנס בזה פי' הזכר נכנס לעונשים לי"ג שנים כמנין זו רמז לדבר עם זו יצרתי לי והנקיבה נכנסת לעונשים לי"ב שנים כמנין ז"ה והעונשים הם ג' וסימן לדב' גיכ"ק דהיינו י"ג שנים לעונשיו של מטה ועשרים שנה לעונשין של מעלה ומאה לאותם שהיו קודם מ"ת וכן לימות המשיח שנא' הנער בן מאה שנים ימות ואחר שהגיע הבן לעונשין חייב האב לברך על שפטר מעונשו של זה ושוב לא יטפל עמו כל כך כדי שלא יסמוך עליו הבן ויראה להיות איש זהיר במעשיו בפני עצמו ובזה יש ללמוד משכוי בינה (י) כי התרנגולת מתחילה מגדלת את אפרוחיה ולוקחת מפיה ונותנת לפניהם וכשנתגדלו קצת היא מנקרת את עיניהם אם יבואו אצלה:

## פרק ג

**הפרק הג'**

וכשיגיע לשמונה עשר לחופה ישיאו אביו אשה והנה אהבת האיש לאשה אפי' היא יפה מאד מ"מ אינו אלא חסד עליון (א) כמו שדרשו רז"ל כי הוא צוה ויעמוד זו אשה שהיא חמת מלא צואה והכל רציון אחריה.

ולשון חמת כולל ג"כ מה שהאשה היא מצד מדת הדין והיא מלאה אף וחימה וקצף וזהו שנאמר ותשא חן וחסד לפניו לפי שאינו אלא חסד שעושה עמה בעלה ולפי דעתי שזהו פירוש של כלה נאה וחסיד' דפ"ק דכתובת שהוא מלשון חסד ואפילו היא חגרת

או כעורה ביותר אינו משקר דאדרב' החסד הוא יתר ניכר במכוערת מהיפ' וכדאמרי במערבא לא כחל ולא שרק ולא פרכיס ואעפ"כ ויעלת חן: (ב) ואנו רואים כמה עיני האדם רעה מלתת אף פרוטה אחת לעני ואין עינו רעה מלעשות חסד עם אשתו ומלהשפיע' עלי' מן המותרות שלו רק נותן כחו ואונו עלי' דרך חשק ואהבה יתיר' וכל זה מחכמת טבע היציר' הרוצה בקיום העולם ומקיימו דרך אהב' וחבה שאלמלא חסד זה היה העולם בטל.

ועל זה נאמר עולם חסד יבנה.

וממנו יש ללמוד גם כן להשפיע מטובו על העניים בשמחה ובטוב לב שגם זה מכלל קיום העולם ואפילו אם העני שפל ונבזה מכל מקום אינו גרוע מן חמת מלא צואה זו שהכל רצים להשפיע עליה.

ומה שפירוש רש"י חוסן זה סדר נשים שהבנים הנולדים מן האשה הם חוסנו וגבורתו של אדם כוונתו כמו שפי' על ידי שהאיש נותן כחו וחילו אל האשה בחשק רב וכבר פי' פירש אחר על חוסן זה סדר נשים ורבותינו זכרונם לברכה אסרו לשמש את המט' בפני שום בריה לפי שיתבז' זה על זה כי פעולה זו הוא כשחוק והיתול בעיני הרואים וזהו שאמרה אשת פוטיפר הביא אלי לצחק בי.

התפארה שלא ההפעל' למיני שחוק והיתול שלו להיות פעול' זו כשחוק בעיניה.

ג ולקמן גבי ענייני הכישוף בארתי יפה מאמר רבותינו זכרונם לברכה מרבה נשים מרבה כשפים כי המחבר עם הנשים יותר מדאי היא רוצה לקנות שלימות ולקבל שפע ממי שלמטה ממנו במדריג' כמעשה כשפים שזהו היפך הטבע כדפי' ולכך כתיב אשתך כגפן בסיגו"ל לומר כי הקירוב אליה יותר מדאי הוא כמקריב אל האש יותר מהראוי שנכווה בגחלתו ונמשל' האשה לגפן לפי שהעץ שלו אינו שוה לשום מלאכה ואינו רק בשביל הפרי הטוב שנושא כך האשה אינה אלא בשביל הבנים.

וכבר שאלו לחכם אחד על שלקח אשה שפילת הקומ' מאד והשיב אחר שלא יכולתי להמלט והייתי מוכרח ליקח מן הרע לקחתי מן הרע היותר מעט שאפשר ואם תכתוב אותיות השם המיוחד במילוא: יו"ד ה"א וא"ו ה"א: יעלה מספרו מ"ה כמניין אד"ם והנסתר שלו שהוא וד"א או"ה (ד) עולה במספר י"ט כמנין חוה.

להגיד שגלוי שכינ' על האשה אינו דרך כבוד כלפי מעלה ואף על גב שהיו כמה נשים נביאות בישראל לא תמצא בשום מקום וידבר ה' אל הנביאה לאמר מטעם שפי' ובלשונינו הקודש תמצא כי מה שהוא נוכח לזכר הוא נסתר לנקיב' להגיד שכל כבוד' של בת מלך להיות פנימה ונסתר' ובפרט שלא תתייחד עם האיש וזה שאמר דוד בחורים

וגם בתולות זקנים עם נערים לא אמר בחורים עם בתולות כדרך שאמר זקנים עם נערים וכן בחור וגם בתול' יונק עם איש שיבה.
ואף על גב שהגירושים שנואים לפני השם יתברך שכן בכל התורה לא מצינו ב' אותיות של גט בזה אחר זה מכל מקום אם האשה דברנית ופטפטניות יכול לגרש' שנאמ' ושם עליה עלילות דברים שרוצה לומר כדפי' שמעליל עליה שהיא אשת דברים: (ה) ורבותינו זכרונם לברכה שיבחו את הנושא בת אחותו ואמרו גם כן פן יחפה על בת אחותו ולא אמרו כן על בת אחיו למדנו שיותר טוב ונכון לישא בת אחותו מבת אחיו והטעם כי הנקיב' נבראת עם הזכר בת זוגה כדי להשלים צורתו ולכך הבת אינה יורשת נחלה הואיל ולא נבראת רק להשלים צורת הזכר משבט אחר וזהו שאמר הכתוב לבני דודיהן תהיינ' לנשים ולפי שאחותו השלימ' צורת זכר של משפחה אחרת על כן חוזר הוא ולוקח את בתה כדי שתחזיר היא להשלים צורת זכר בני משפחת' וזה לא שייך בבת אחיו.
האשה הוא יסוד גדול על התורה והמצות הראשונ' שנצטווה בה אדם הראשון לפי שהיתה בלי ידיעת חוה אשתו על כן נכשל בה אד' ולכך ראתה חכמת אלקים ליטול רשות מן הנשים תחלה במתן תורה שנאמר (ו) כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ואחר כך ותגיד לבני ישראל כדי שלא יכשל בה עוד האדם.
וגם יש לומר שנטל תחלה רשות מן האשה לפי שהתורה היא קניין אחד וצרי' לקנות מן האשה תחלה והדר מבעל' כדי שלא תאמר נחת רוח עשיתי לבעלי.
דרך העולם להשתמש ט' חלקי' בצרכי הגוף ורק החלק העשירי יהי' להם קודש והנה יעקב אבינו עשה להיפך כי בן ס"ג שנים היה כשנתברך שהם ט' חלקים מימי שנותיו שהם שבעים שנה ובהם השתמש כולו בקודש בבית של שם ועבר אחר כך נתרצה לעבוד שבע שנים באשה שהוא המעשר מימי שנותיו וזכה שניתן לו עוד שבעים שנה מלבד י"ד שנים של עבדות דהיינו סך הכל קמ"ז שנים של חיי יעקב אבינו ע"ה:

## פרק ד

### הפרק הד'

בשלשה דרכים (א) האשה נקנית בשט"ר בכס"ף בביא"ה והסימן אם שכ"ב איש אותך וטעם שלשה קניינים אלו כי מפני ג' סבות האד' משעבד עצמו לזולתן הסב' הראשונה מפני שיש לזולתו שטר שיעבוד עליו מכמה דורות כמשפט שיעבוד השר על בני מדינתו ולא עליהם לבד יש לו שיעבוד זה רק אף על זרעם עד העולם ומזה הדרך יש לנו גם כן שיעבוד על העבדים הכנענים לפי משפט התורה וכל כי האי גוונא אינו יכול לפטור עצמו רק ע"י שחרור אחר המבטל כח השטר שיעבוד הראשון וכנגד זה מצינו ג"כ כמה

בני אדם שעיקר עבודת' אינו רק מה שיאחזו מעשה אבותם בידם דרך מנהג בעלמא מפני שטר שיעבוד התורה המוטלת עליהם מאבות אבותם ויהי' מוטל גם כן על בניהם אחריהם עד העולם וכנגדם מצינו גם כן האשה שקונה אדון לעצמ' על ידי קידושי השטר ופוטרת עצמה ממנו גם כן על ידי שטר אחר.

הסבה השנייה הוא הכסף שהכל עובדים עבודה זו ואף החשוב אינו מתבייש לעבוד את השפל ממנו או את השונא שלו בקום הנאת הכסף כדרך הגוים שעובדים את היהודים לתקות שכרם וחולה זו רבה היא על בני דורינו שמוכרים עולם הנצחיי בשביל הכסף הנמאס וכנגדו סתם קידושי אשה שהם בכסף.

הסבה השלישית הוא שהאדם נכנע ועושה רצון חבירו לא מפני החיוב גם לא לתקוות השכר רק שחפץ באהבתו וכנגד זה כת השלימים מבני עלייה שהם מועטים מאד העובדים מאהבה וכנגדם קידושי ביאה בכוונה ראויה בלי מחשבת פיגול לפי שזהו כמעט מן הנמנע לבני דורינו ומדין הקידושין גם כן שצריך (ב) שיאמר הוא ויתן הוא ולא שתאמר היא ותתן היא וכל זה רמז אל הקידושין שקידש הקב"ה עת עמו ישראל שגם הוא נתן להן מתנות התורה והוא לבדו הבין דרכה ולזה צריך שיאמר הוא ולא שתאמר היא וכמו שאין מקדשין רק מדעת כך הבחירה והרשות נתנה ביד האדם והמוסיף עליהם קדושי ישראל שהמקדש במלוה אינה מקודשת אבל בישראל כתב וארשתיך באמונה לפי שנכון סמוך ובטוח לבם בהבטחת השם יתברך כאלו קבלו הקידושין כבר ולפי שהאשה משועבדת לבעלה על ידי כסף קידושיה (ג) לכך היא פטורה מן המצוה כמו העבד לפי שלא רצה הש"י להפקיע שיעבודו של הבעל ואף על גב שהאשה מחויבת להשתעבד לבעלה מכל מקום חלילה שיחזיק אותה בעלה כאחת השפחות רק יחזוקה כגבירה ואדרבה הוא משועבד לה לכל תנאי חובתה ואמרו רבותינו זכרונם לברכה שצריך האיש שיאהוב את אשתו כגופו ויכבדנה יותר מגופו: (ד) וכמו שהאדם עושה כל מלאכתו בידו הימנית אף על גב שהוא יותר עיקר מידו השמאלית שהיא נשארת תמיד במנוחה וכל זה לפי שיודע שידו השמאלית היא תשושית כח כך האיש עושה המלאכה ומטריח כדי להביא טרף לביתו והאשה יושבת במנוחה בירכתי ביתה לפי שהיא תשושית כח ואין דרכה לחזור אחר הפרנסה נמצא לפי זה ששנים הן אדונים ושניהם משועבדים זה לזה עד שכמעט שאין להפריש ביניהם שהוא קונה אותה לשפח' על ידי כסף קידושיה והיא קנתה אותו לעבד על ידי הנדוניא שהכניסה לו ואפשר שזהו כוונת מאמר (ה) זכור ושמור בדיבר אחד נאמרו שהוא רמז למה שאמרנו כי זכור כנגד האיש הזכר וגם מטעם שאומרים לו לאיש זכור את אשתך ואת בניך ואל תשכח אותם

ושמור כנגד הנקיבה כי אומרים לאשה שמור כל שיכניס בעלך אל הבית שלא תאבד ושניהם בדיבור אחד להגיד ששניהם כגוף אחד עד שכמעט שאין להפריש ביניהם לפי שאין דין קדימה ביניהם והאלמנה או הגרושה אינם נכנעות לפני בעליהם כמו הבתולה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וזהו שאמר הכ' והוא אשה בבתוליה יקח וחזר וכתב כי אם בתולה מעמיו יקח אשה שלח היה צריך לחזור ולכתוב אבל מגיד שאם היא בתולה אז יקח לו לאשה משא"כ אם היא אלמנה או גרושה שלא יקח לו רק אשה הנכנעה לפניו כי היא תלך אחר דעת עצמה ולפעמים שהאיש טפל אל האשה (ו) כאברהם שהוא טפל אל שרה אשתו שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ולכך נתעטרה הוא עם היו"ד סימן האיש ונקרא שרי ולא שרה בה"א שהיא סימן האשה ומכל מקום לא רצתה הוא להתעטר בעטרה הראוי' לבעלה וחלקה היו"ד שלה עם אברם בעלה ונתנה לו ה"א אחת עד שנקרא אברהם ונשארה עוד ה"א אחת לעצמה ונקראת שרה בה"א ובזה היתה יותר חשובה שהרי שרה חשובה יותר משרי ומגיד שהאשה לעולם יותר חשובה כשנתעטרה בעטרת האשה מאשר נתעטרה בזיינו של איש:

## פרק ה

### פרק חמישי

ומכלל חיי האדם הוא העושר שלו כי העני חשוב כמת ע"כ אבאר בחלק זה מעלת העושר וגנותו ואומר כי עכשיו כפו תמו העבודות הזרות אשר היו מימי קדם כחמה ולבנה וכיוצא בהן שהרי אף הגוי' שבחו"ל אמרו רז"ל דלא עובדי ע"ז הם רק מנהג אבותם בידם וחדשים מקרוב באו כגון עבודת הכסף שגם הוא בכלל ע"ז יחשב דודאי עבוד' זו היא זרה לא לבד בעיני הי"ת אלא אף בעיני כל בעליה שכל (א) והוא סוד הזה שהם ג' מיני עבירות אשר חטאו וזעמו בהם כל הדורות אשר הי' למן היום אשר ברא אלקים את האדם עד היום האחרון דהיינו זנות ע"ז ממון שהוא ר"ת של זעם וכל עוד שלא עבר ובטל הזעם הזה יתעכבו עקבות רגלי המשיח (ב) ואכנה"ג אשר קטלו ועקרו ליצרא דע"ז וליצרא דזנות ולא רצו לעקו רג"כ יצרא דממונא לפי שא"א לעקור את כלם כי לא נתנה התורה למלאכי השרת וראו שיותר טוב לבחור בהתחדשות שטיפה יצרא דממונא כי בין כך ובין כך האדם טרוד בחיי השעה ולא יהיה מחשבות האדם ולבו פנוי לפנות אחר ע"א וגם אחר הזנות וזהו כחלינהו לעיניה שהוזכר שם כי רדיפת הממון בודאי הוא סמוי עין השכל וא"כ ממילא יתבטלו חכמת אמונות הרעות והדעות הנפסדות התולה בשכל האדם גם תאות הזנות יהא בטל קצת בביטול חכמת השכל כי מקורו ממקור השכל

כענין שנא' וידע אדם את חוה אבל קנייני הכסף אינן מצד הידיעה רק מצד שטיפת התאוה והחמדה היתירה והוא מלשון נכספה נפשי וגם כלתה ולפי דעתי שזהו שנ' בשלמה אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה דיש להסתפק דמאי אין כסף לא נחשב ולא הול"ל רק אין כסף נחשב מאי אין כסף לא נחשב אבל לפי שהיו בני דורו דורשין אחר חכמת שלמה ולא היו דורשין אחר רבוי הכסף ולא הי' נחשב אצלם אמר אין כסף כלו' אין שמו עליו ולמה משום שלא נחשב בימיו למאומה ומצינו שהצדיקים נקראו על שם הכסף כמו שדרשו רבותינו ז"ל בפרק גיד הנשה גבי ואמרו לי בחמשה עשר כסף וכן צרור הכסף לקח בידו נדרש על מיתת הצדיקים שנקראים כסף וכל זה לפי שאין להחזיק שום אדם לאיש צדיק אלא אם כן ידוע שהוא נקי וצדיק על ענין הממון והכסף (ג) ויש בזה רמז מקרא זה של זאת חקת התורה אשר צוה ה' וגו' אך את הזהב ואת הכסף כלומר כל חקת התורה וודאי מתוקן ומקובל וטוב ויפה בפני כל איש ישראל לעשותו אך בענייני הכסף והזהב פסו אמונים מבני אדם וכל רשע שבמקרא לפירוש רד"ק הוא מלשון והוא ישקיט ומי ירשיע רמז על אותם ב"א שלא יתנו מנוח לכף רגלם רק תמיד רצין ושבין אחר הבלי העה"ז שהם נקראים רשעים והן בכלל השרצי' שנקראו גם כן על שם שרצים ושבים תמיד ולא ינוחו גם כל מרבה רגלים הוא סימן טומאה להיפך מן ישיבת אוהלים שהוא סימן טהרה ולפי שרבוי הממון הוא סבה גדולה אל שיבעט האדם בקונו כענין שנאמר וכסף וזהב ירבה לך ורם לבבך ושכחת וגו' ע"כ ראו האבות הקדושים (ד) לחתום על המטבע שלהם צורה שהוא זכר לניסים שנעשו להם כדי שיזכרו חסדי השם אשר עליהם תמיד ולא יתגאו בעושרם שכן אברהם המטבע שלו היה זקן וזקנה מכאן ובחור ובחורה מכאן זכר לנס שנעשה לו ולאשתו שהולידו לעת זקנותם וכן יהושע המטבע שלו הי' שור מכאן וראם מכאן על שם בכור שורו הדר לו וקרני' כו' וכן דוד המטבע שלו מקל ותרמיל מכאן ומגדל מכאן ע"ש כמגדל דוד צואריך וכן מרדכי המטבע שלו היה שק ואפר מכאן ועטרת זהב מכאן ולפי שירושת הארץ היתה ג"כ סבה אל שיבעטו בטובתם שנא' ובתים טובים תבנה וישבת ורם לבבך וגו' וערי האמורי היו צריכים בלא"ה להיות מוסבת שם ע"כ ראה יהושע לקרא להם שמות קדושים שיזהרי' אגב אורחא שלא יהא ביניהם קנאה כדאמרי' פ"ק דגיטין מ"ד קינה ודימונה ועדעדה כל מי שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין וכשיבטל הקנאה מלבם בידוע שלא יבעטו ג"כ בטובתם וכן בהבאת הביכורים ארז"ל (ה) שהעשיר היה מוליך לפניו שור אחד וקרנותיו זהובים רמז שקרן גאותו של העשיר הוא כספו וזהבו והעניים היו תולין עליו עטרה של זתים לומר שמזונותיהם יהיו כזית רק שיהיו בידי הקב"ה כו'

והסל שלהם הי' של נצרים רמז לשבט מוסר שלהם ושל עשיר הי' של קלתות רמז כי העשיר עושה קלות הרבה בשביל הממון הכתוב קורא אל הממון היקום אשר ברגלי האדם ומגיד שאע"ג שוודאי הוא תקומתו של אדם עכ"ז אינו שלימות גמור אחר שאינו קנין נפשו או גופני בשלימות החכמה והגבורה ומצינו באיוב שהיה מתנחם על איבוד ממונו ועל ירידתו מנכסיו באמרו ערום יצאתי מבטן אמי ויש לתמו' דאין זה רק תנחומין של הבל כי מי שהי' עני מתחילה ונתעשר וחזר ונעשה עני וכי יש לו להתנחם על איבוד ממונו בשביל שהי' עני מתחילה אדרבה כ"ש דידע טפי בצער העני וחסרונו אבל איוב הי' מתנחם על איבוד ממונו הואיל ואינו קניין הכרחי לאדם שאם היה קנין הכרחי לא היה יוצא ערום מבטן אמו רק יוצר הכל אשר יצר את האדם בחכמה היה מוציאו מבטן אמו בכיס מלא דינרין תלוי בצווארו וגם אמר שערום ישוב שמה נמצא שאינו דבוק עם האדם אחר פטירתו מן העולם ואין צורך בממון כבקנין מעשה הטוב ובקנין החכמה הדבוק עם האדם רק היקום אשר ברגליו כלומר כמו אותו הכח שיש לו לאדם ברגלין שאע"ג שחזק הוא מאד שהרי כל הגוף נשען עליו עכ"ז אינו רק כשפל מדרס כפות רגלי האדם ובמקום הליכלוך:

## פרק ו

### פרק ששי

ומכלל חיי האדם הוא שיהי' יד ה' טובה עליו שלא יהא מיוסר לא ביסורי הגוף ולא ביסורי ממון ואם ח"ו שיהא מיוסר שיראה לכלכל מחלהו ויתנחם מעצבון מעשיו באופן שלעולם ישב בטובה ועיקר הרפואה כזה הוא שלא יהא טובות העולם הזה קבועים בלבו רק יתייאש מהם תמיד כי לאשר יחנו כן יסעו ואז אף אם יחסרו ממנו טובתו לא יקרא עליו תגר ולא יצטער הואיל וכבר נתייאש מהם ולפי דעתי שזהו כוונת האגד' דפ"ק דמועד קטן (א) שאמר יהא רעוא דתזרע ולא תחצר כו' שיש להסתפק למה ברכו אותו החכמים בברכה הנרא' כקללה ולא בירכו אותו בפי' ול"נ דודאי כבר בירכו אותו בפי' בינם ובין עצמם ועכשיו לא באו רק ללמדו מוסר שלא יקבע בלבו טובת אותה ברכה ואין פי' של יהי רעוא לשון תפלה לומר שיהא לרצון לפני הש"י רק ר"ל שיהא רצון המתברך שיתייאש תמיד מהצלחת ענייניו שאף אם יזרע לא יחצד ואף אם יועיל לא יפיק וכן כולם וכ"ז כדי שלא יקבע בלב טובת העולם הזה כדפי' דוגמת דליחרב ביתך וליתב אושפיזך שר"ל ג"כ שיעשה ענין העה"ב עיקר ועניני העולם הזה טפל לו ואעפ"כ הקפיד הבן על שפתחו פיהם לרע' ואמר שלא יקיימו בו הברכה שלהם והאב השיב שגם פשוטו לפעמים שהוא לברכה והגהות ילקוט בספר יהושע מתרץ בשם מהר"ם מפדוא"ה ז"ל כי

רשב"י ששלח בנו אל החכמים הללו כדי שיברכו אותו היה לו עמהם מריבה על עסקי הענו' כי מענותנותו של האב היה נראה שהם חכמים וצדיקים יותר ממנו ולכך מוכני' יותר לברך את בנו והם חשבו להיפך כי האב יותר ראוי לברך את בנו ואם היו מחזירים את הבן לפני האב בלא ברכה היה האב חוזר ומשלחו אליהם ויחזרו הם לשלחו אל האב וילך הדבר אלבלתי תכלית ולכך אמרו לו הברכה בלשון קללה וידעו שאביו יהפך אותו לברכה ואז יחול עליו שפע הברכה בכפל אם מפי המברכים שכוונו לטובה אם מפי שיפרש את הברכה ע"כ ופעמים הרבה שהקב"ה מייסר את האדם כדי להטיב באחריתו שנ' למען ענותך להטיבך באחרותך כי לאחר שנמרקו עונותיו נחשבו יסורים שלו כאלו באו עליו בחנם ולכך מקבל עליהם שכר כמו שדרשו על (ב) שלם ישלם המבעיר את הבעיר' אמר הקב"ה אע"ג שלא הבערתי את הבעיר' רק בשביל עונותיהם מ"מ עכשיו שעשו תשובה אעלה אני אליהם כאילו הבערתי אותו בחנם וחייב אני לשלם ובאש הצתי אותה ובאש עתיד אני לבנותה ולפעמים שהאדם מפשפש במעשיו ומוצא את עצמו שחטא אלא שמוצא ג"כ שהוא מיוסר בדבר שלא נכשל בו ואדרבה היה נזהר בו כההוא דיבמות דבר שאותו צדיק נתעסק בו יכשל בו זרעו אמר רבי אבא אעפ"כ מת בן בנו בצמא שנא' וסביביו נשערה מאוד ואין להרהר בזה על מדות הקדוש ברוך הוא כי לטובת האדם הוא מייסרו בדבר שלא נכשל בו לפי שאז ימצא הסניגור מקום ללמד עליו זכות ולומר רבש"ע וכי ילקה אדם זה בדבר שלא נכשל בו ומיד יתכפרו עונותיו אבל אם היה מייסרו בדבר שנכשל בו לא היה כאן מקו לסניגוריא ואין הקב"ה מייסר את יראיו בדבר הנוגע בגופם רק נוטל מהם המותרו' שלהם כאדם זה הנוטל את בנו הנער ומנענ' לו שערות ראשו ומייסרו ע"י (ג) כך וזהו וסביביו נשערה מאד כלו' שנוטלו בשערות ראשו ואינו נוגעו בגופו ואם הוא שרוי בטובה ידאג תמיד שמא הוא מכלל אותם הרשעים שהקב"ה ממהר לשלם שכר פעולתם הטוב שנ' (ד) ולא יאחר לשונאו פי' אע"ג שאין דרך למהר לעשות טובה לשונא מ"מ ממהר הוא לשלמו לפי שאין הקב"ה מקפח שכר שום בריה ורשע זה אינו יכול למות אלא אם כן קיבל שכרו כבר וחושש הוא יתברך שמו פן אולת רשע זה יסלף דרכו עד שיביא עצמו לידי מיתה פתאום אז היה מוכרח לשלמו בעה"ב וזה לא ניחא קמי קב"ה ולכך ממהר לשלמו על פניו כדי להאבידו לגמרי מהצלחת הנפש ואין זה עול לפניו ית' אע"ג שעיקר שכר המצוה בעה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז (ה) והיאך חוטפין א"כ מן הרשע הזה השכר הגדול הזה שהיה ראוי לו על המצות שלו ונותנים לו השכר הפחות הזה של העולם הזה הרי לקת' מדת המשפט בזה שמוטב לו לרשע זה שיהי' נענש בעה"ז

כל ימיו אף ביסורין של איוב או שימית אותו במיתה קשה רק שיהא זוכה אח"כ לחיי העה"ב ואין זה רק כמבטיח את עבדיו לתת להם בשכרם דינרי זהב ואיני נותן לה רק מטבעות של נחושת מ"מ אין זה עול לפניו יתברך ואדרבה אין הקב"ה גובה חובתו רק מן הדברים היותר פחותים בעיני האדם שכן משפט התורה בפרעון בעל חובו שנ' והאיש אשר אתה נושה בו יוציא עליך העבוט החוצה ודרשו רז"ל מה דרכו של בעה"ב להוציא את הפחות שבכלים אף הקב"ה כן אלא שהצדיק היותר פחות שבעיניו הוא טובת העה"ז ורוצה שיקחו ממנו אף גופו וממונו משכן על עונותיו רק שלא יאבד ממנו טובת העה"ב והרשע הוא להיפך שכל עניינו העה"ב הם פחותים בעיניו כי לא יאמין בהשאר' הנפש כלל ובוחר יותר בטובת העולם הזה ומדת הקב"ה שהוא נותן לכל איש כדרכיו ולכך הוא נפרע מן הצדיק בעוה"ז ומן הרשע בעה"ב דהיינו שגובה מכל אחד מהם ממה שהוא פחות בעיניו ולפעמים שהרשע גמור עושה מצוה שהקרן שלה ראוייה להיות קיים לעוה"ב ורשע זה אינו זוכה לעמוד במחיצתו של הקב"ה משתלם משניהם באותו הזמן שבין המיתה והקבורה שהוא כמו אמצעיות בין עה"ז ובין עה"ב שהרי הרוח משוטט אז בעה"ב והגוף עדיין בעה"ז כההיא עובדא דבעיא מוכסא דמסכת סנהדרין שנתחלפה מטתו של צדיק במטתו של רשע (ו) וזהו כוונת רז"ל שאמרו גשמים מזלפין על מטתו סימן יפה לו וכן מה שלא נספד כשורה ובפ"ק דברכות אמרו לעולם ליבעי איניש רחמי אפי' עד זיבולא בתרא דלהוי בשלמא וזה מבואר ממה שכתבתי וכבר ידעת ג"כ מה שאמרו רז"ל על דוד המלך ע"ה שמעולם לא חלם חלום טוב (ז) והיפך הדבר באחיתופל שלא חלם רק חלומות טובות ולפענ"ד הטעם ג"כ לפי שאין מייסרים את הצדיק רק זמן מועט של שעת החלום שאז נבהלו רעיוניו וארכבותיו דא לדא נקשן ואולי גם בהקין תפעם רוחו קצת ומיד נתכפרו עונותיו ויתבטלו דברי חלומותיו ואין עוד רעה כלל והוא רמז ג"כ לחיי העה"ז הדומה לחלום יעוף שהצדיקים בו בחיי הצער אבל הרשעים משביעין אותו במה שבידו להשביעו מן הטומאה כדרך שמשביעין כל בעלי הקרי ואינו זוכה רק לנעימות זמן החלום הרומז לטובת העה"ז והקיץ ואין כל ובזה שכתבתי מתיישב נוסח הטבת החלום דמאן דחזי חלמא עומד ואומר (ח) חלמא טבא חזאי ויש לתמוה וכי מי שנפשו עגומה עליו והוא צריך לבקש רחמים שלא יעמדו דברי חלומותיו והיאך יעמוד א"כ ויאמר שהוא טוב ואינו רק רע אבל חלמא טבא ר"ל חלום המראי' מן השמים אל הטובים והישרים בלבותם ראיתי והם עונים אחריו כי טבא הוא וטבא להוי אחר שכבר נצטער קצת כדפירש' ומש' לעיל מתיישב ג"כ מה שמצינו (ט)

בפ' אלו טריפות גבי בת הקיסר שאמרה בעינא מאלקיכון דיהב מסתרתא ולבסוף ביקשה דלישקול מינה והשיב לה רבי יהושע אלהא דידן מיהב יהב משקל לא שקיל.
ויש לתמוה שזה אינו רק במדה טובה אבל במדה רעה ודאי חנון ורחום ה' וניחם על הרעה אבל לפי שהוא עצמה לה ברעה הזאת מטעם שאפרש ע"כ נעשה רעה זו כטובה אצלה ושייך שפיר לומר מיהב יהיב משקל לא שקיל ומה שבחרה בנגעים הללו פירשו כבר בפי' האגדה הזאת כי במצח הקיסר ובמצח בתו פרחו מיני צרעת של אמונ' רעות נפסדות זה להפך מזה כי הקיסר היה מן הכת המאמינים שהכל נעשה כהיתר לפני האדם ואין חטא נכנס לפי האדם ואין צריך רק שיאמין בלבו ודיו וז"ש בעינא דאצבי' ליה נהמא פי' רצוני לעשות לו סעודה לאלקיכון כלו' אין טוב לו לאדם רק שיהא לו משתה תמיד ור' יהושע השיב לו שאינו ראוי לעשות כן לפי שכל ימי האדם חשובים כאלו הם נטועים סמוך לים וזהו נקטיה לגודא דרבותא דרווח עלמא כו' וכל מעשה תוקפו של אדם שמאסף כל ימי הקיץ בא הרוח ונושבו וכן מה שאסף בימי החורף בא הגשם ושוטפו וזהו עביד שית ירחי כו' אתא זיקא כו' שית ירחי בסתווא אתא מיטרא כו' רמז לשלוחי ההשגחה היוצאים מלפני הש"י וז"ש הני כנושאי זלוחאי דאתא כו' ובת הקיסר האמינה להיפך מזה והיתה מן מכת המסגפים את נפשם מהם שהולכים יחף למרחקים ומהם שסגורים כל ימיהם ומהם שמכים אם עצמם עד שפוך דם עליהם וחושבים שע"י הייסורים הללו יזכו לעולם הנשמות ולכך ביקשה דיעביד לה מסתרתא והוא ית"ש נתן לה כדרכה ומיהב כו' ואנחנו עם ה' אע"ג דחלילה שנבקש יסורים על נפשינו מ"מ גם מוסר ה' אל נבזה ולקבלם באהבה ובמדרש משלו את רשע זה שמטיבין לו (י) בעולם הזה לאדם נאמן שמקבל פקדון מיד קוביוסטוס אחד וזורק את הפקדון אחורי הדלת ותמהו בני ביתו על שלא הניח גם את הפקדון הזה בתיבה כדרך שאר הפקדונות והיא משיב אדם זה קוביוסטוס הוא ולשעה קלה יחזור ויבא ויבקש את פקדונו כדי לשחק כמנהגו ומה לי לטרוח ולהניחו בתיבה בשביל זמן מועט כזה כך רשע זה היום עושה המצוה והיום הוא בא וחוזר ומבקש את שכרו והוא יתברך נותן לו כרצונו כדפירש' אבל הצדיק היום הוא עושה המצוה ולא היום הוא בא ליטול את שכרו רק יחפוץ שיהא לו למשמרת עד בא קיצו:

## פרק ז
### הפרק השביעי

האדם מיום שנולד מתחיל הוא ליסע לעולמו ומתקרב הוא אליו יום יום ואח"כ הוא

נוטה לבית מלונו והוא הקבר וזהו סוד (א) ויסע ויבא ויט כי שמתחיל ליסע זהו סוד ויסע. ומה שמתקרב אליו יום יום זהו סוד ויבא ומה שנוטה לבית מלונו זה סוד ויט.
ועל כן יהיה תמיד נכון אל יום הנסיעה וזהו שאמר הכתוב (ב) לעיני כל ישראל בכל מסעיהם שהיה ראוי לכתוב בכל חנייתם שהרי הענן והאש לא היו על המשכן רק בעת חנייתם אבל מגיד כי דור דיעה זו אף בשעת חנייתם ומנוחת לא חיו חושבים עצמם רק כאורח הנוטה ללין אשר לא ידע זמן נסיעתו אימתי יהיה ומסעיהם ר"ל חניית' שנק' מסע מטעם שפי' ואע"ג שהדרך ממעט את השם ור"ל השם ממש שאין השכינה שורה על אדם המטולטל ומ"מ זכו אילו ששכן עליהם אור ה' אע"ג שהיו הולכים נעים ונדים במדבר מטעם שפי' ורש"י פי' שלפי שחזרו ליסע ממקום החנייה נקרא החנייה מסע ואין טעם בפי' זה.
ויראה האדם להפקיד תמיד את רוחו ביד הש"י דרך פקדון שנאמר בידך אפקיד רוחי שאז לא יעכבנו לא שום חטא ולא שום עון שכן משפט כל פקדון שאין הנפקד יכול לעכבו אע"ג שהמפקיד חייב לנפקד הואיל ובתורת פקדון בא לידו: הדורות הראשונים אשר האריכו ימים רבים לא היה רק דרך נס ולכך נתקצרו ימי הדורות שבאו אחריהם לפי שלא זכו עוד לאותו הנס אבל עכשיו שימי שנותינו בהם הוא רק שבעים שנה לא יתקצרו ימי האדם עוד פחות משיעור זה כי ע' שנים אלו הן דרך טבע האדם ומה שהוא דרך הטבע לא ישתנה וכשיגיע האדם להיות בן ארבעים שנה אז מתחיל לזרוח עליו אור השכל והבינה דרך קביעות כדרך שמצינו במאורות הגדולים שאף על גב שביום האחד נבראו מכל מקום לא נתלו ברקיע דרך קביעות עד יום ד' להורות על זה שכתבתי וכשיגיעו ימי הזקנה ראוי לו לאדם להיות נכנע בראותו שכבר קרבו ימיו למות: (ג) וכן שמואל הנביא אמר ואני זקנתי ושבתי שהלשון כפול גם שבתי כת' בסי"ן שמאלי'.
ופי' אחר שזקנתו הנה שבתי בתשובה וממני תראו וכן תעשו גם אתם כשתגיעו לימי הזקנה: וכן מה שאמרה תורה מפני שיבה תקום רמז ג"כ שקודם שימשמשו ימי הזקנה לבא יראה האדם להיות זריז ונזהר לקום לעבודת השם יתברך.

ד ועל דרך המליצה נאמר גם כן כי מה שארז"ל כל איסורין שבתורה בטילין בששים שהוא רמז כשיגיע האדם לס' שנים שהם ימי הזקנה כבר בטילין אצלו כל איסורין שבתורה כי לא יתאוה להם עוד כי ידאג על יום מותו: (ה) והנה התלמידי חכמים כל זמן שמזקינים גבורה וחכמה ניתוסף בהם לפי שאין להם מנוחה בעולם הזה ועכשיו מרבין בעצמם עוז וחדוה לפי שיתקרבו אל הזמן שיופשט אור השכל מן הגוף והרשעים הם להיפך כי אין להם רק חיי הגוף ותענוג ובאבוד הגוף אבד כל תוחלת' וסברם וזהו שאמר

הכתוב ופגריכם אתם שאין ת"ל אתם אבל מגיד שאין להם שארית הנפש ופגריכם הוא אתם כי אין אתם זולת הפגר הזה ובאבוד הפגר שלכם תאבד גם זאת והיפך זה מצינו באהרן קדוש ה' שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' יאסף אהרן וגו' שהיה הראוי לומר תאסף אתה אהרן שהרי עם אהרן ידבר אבל לפי שכבר התדבק אהרן סמוך למיתתו דביקות גדול ביוצרו וכאלו היה כאן ב' אהרן כי כבר נחלקו הגוף והנפש לשני חלקים ועם חלק הנפש אמר כי חלק הגוף יאספהו כבוד השם יתברך ואנו רואין שמשה כתב על עצמו והאיש משה עניו מאד וכן דברים הרבה שלא היה מן המוסר שיכתוב כן אדם על עצמו אבל לפי מה שכתבתי לא קשה מידי.

ולפי זה שכתבתי היה ראוי שישמח הצדיק על מיתת גופו אחר שהיא לידת הנפש כי איך יכסוף לעמוד בחיי הצער במעבה הגוף האפל והנגוף (ו) ויש ליישב שכל הצדיק אימת המות עליו לפי שמתיירא מן הגיהנם כדרך שאמר רבי אליעזר ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים גן עדן וגיהנם ואיני יודע באיזה דרך מוליכים אותי אבל התמוה מאדונינו משה שכבר הגיע לתכלית השלימות שאפשר להגיע וגם הקב"ה הבטיחו כבר ברב טוב הצפון לו ולא היה לו רק לכנוס לגן עדן ואם כן איך בחר בחיי העולם הזה (ז) ומה שנראה לי בזה הוא שמשה רבינו ע"ה רצה לעבוד את בוראו בדבר שלא עבדו שום אדם מעולם שהרי אפילו הקדושים חסידי עליון שנהרגו על קדושת השם יתברך אף על גב שוודאי זהו תכלית העבודה שאפשר לו לאדם לעבוד בו את בוראו מכל מקום לא קצו בחיי שעה רק בשביל שבטוחים הם כי בשעה קלה יקנו על ידי כך חיי העולם הבא אשר יפה קורת רוח שלו שעה אחת מכל חיי עולם הזה. ואף על גב שלא נתכוונו בעבודתם אל השכר הגדול הזה. מכל מקום לא נסתפקו בו וידעו כי על כל פנים שכר פעולתם הטוב ילך לפניהם כי אין בעולם ההוא תלונת צדיק ורע לו ואין זה חידוש שעבד המלך יוציא פרוטה אחת של נחושת לפי שבטוח שהמלך יתן לו במקומו אוצר של כסף וזהב ונמצא לפי זה שכל עבודת האדם הוא בנוי על תקות הגמול או בעולם הזה או בעול הבא: גם היה קשה בעיניו שלא יהא לקונו נחת רוח ממנו רק ימי חיי' הבלו בעולם הזה שהם כצל עובר וכל הימים אשר יאריך בעול הבא לא יהיה לקונו שום נחת רוח ממנו ולכך מרוב אהבתו אל השם יתברך מאס אף בתענוג עולם הבא שהיה מוכן לו ועשיית המצות בעולם הזה היה יותר מקובל עליו מן תענוג עולם הבא לפי שרצה לעבוד את הש"י חנם ממש ולמדרגה זו לא הגיע שום ילוד אשה בעולם והקב"ה השיב לו שאינו רוצה שיעבדהו שום יציר בחנם ולכך יכניסו לגן עדן ויקבל שכר.

וזהו שנאמר רב לך אל תוסיף שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סרבן ומפציר (ח) וחלילה לאדונינו משה שיהא סרבן מפציר אם לא לכבוד קונו שרצה לעובדו בעבודה שלא עבדו בו שום אדם דהיינו עבודת חנם ממש שלא יהא מצפה לשום גמול לא בעה"ז ולא בעוה"ב והקב"ה לא רצה שיחיה נצח כדי להראות את מדת טובו שנאמן הוא לשלם שכר טוב ליראיו: (ט) ומכאן מיישב ג"כ מה שלא זכה משה לחיות נצח כדרך שזכה לו אליהו ולזה מצינו ג"כ כמה חסידים אשר חייהם היה חיי הצער והיה ראוי להם לבחור מות מחיים ואף על פי כן מבקשים החיים בשביל עבודת הש"י וזהו שאנו מתפללים בר"ה (י) זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כלומר לא נבקש רק חיים שהמלך הקב"ה חפץ בו דהיינו חיים שיש עמו יראת הש"י וכו' למענך אלהים חיים כלומר החיים הללו אנו מבקשים למענך ולמען עבודתך

## פרק ח

### פרק השמיני

וכאשר יקרבו ימי אדם למות אזי יחלשו הכחית הגופניות ואז השכל מתחיל להבהיק וכאשר יחלה יחליש (א) עוד אז השכינה עצמה למעלה מראשותיו מפני טעם זה או משום את שפל ואת דכא אשכון ואין דכא כמו החולה כמו שפי' אחי גור אריה יצ"ו: (ב) וכמו ששקיעת השמש נק' ביאת השמש שנאמר כי בא השמש לומר שאע"ג שנאבד אורה ממנו מ"מ השמש עצמה אינה נאבדת רק נשארה באורה הגדול לעולם כך שקיעת שמש של צדיק זה ופטירתו נקרא ביאת שמשו שנאמר וזרח השמש ובא השמש ודרשינן עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל. וכל זה לפי שפטירתו אינו רק ביאתו אל המקום אשר היה שם אהלו בראשונה.

ובפרק יוחסין אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין צדיק נפטר עד שנברא צדיק כמותו ונראה דלאו דוקא צדיק כמותו ממש דאם כן יהיו כל הדורות שוים לעולם במדריגה אחת וזה אינו שהרי אם הראשוני כמלאכים כו'.

אבל נראה במקומו יחיד בדורו כמו שהיה צדיק ומופלא בדורו וצדיק שאבד לבני דורו אבד פי' הוא אבד את בני דורו שאינם מצוים עוד אצלו להשפיע מטובו עליהם.

וזה שאמר הכתוב וכל בית ישראל יבכו את השריפה שרצה השי"ת שהרחוקים יתאבלו עליהם והאחים יהיו אסורים להתאבל להגיד כי האבילות בעבור הצדיק אינו בשביל הרעה שהגיע לו לצדיק על ידי מיתתו דא"כ האבילות היה ראוי לקרובים יותר מלרחוקים אבל מיתת הצדיקים אינו רע רק לכל איש ישראל שהיו נהנים ממנו עצה ותושיה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בכו לאובדים ולא לאבידה שהיא במנוחה ונחנו לנאנחה.

ולכך האחים שהיו גדולי ישראל כמותם ולא היו צריכ' ללמוד מהם לא התאבלו אבל ישראל שהיו תלמידיהם הוצרכו להתאבל אליהם אף על גב שהיו רחוקים להם.

ג וכל אדם אפי' העני שבישראל צריך שיהא הקרקע שהוא קבור בתוכה קנוי לו בכסף. והטעם לפי שאין רשות לשו משחית להוציא את האדם מרשותו ולא נקרא רשותו אלא א"כ אותה קרקע קנייה היא לו ולכך לא רצה אברהם במערת המכפלה רק בכסף מלא: ומטעם זה יעשו בעלי השבעות המשבעים לשדי' עיגול סביב להם כי אין יכולת השדים לכנוס מר"ה לרה"י.

ד וכן המנהג לעגל את החיות בעת לידתם אחר שהם שוכבים על המטה כדי שלא ישלוט בהם רוחין וליליו ועל כן כותבים לילית חוץ בהזכר' שלשה שמות של המלאכים וקרוב לזה כתבו המקובלים אף יאסוף את רגליו אל המטה שכל אדם יזהיר בעת מותו שלא ישאיר שום דבר מאיבריו חוץ למטה כי כל הנשאר חוץ למטה עליו נאמר אל יאסף ולא יקבר לעוף השמים הוא.

ובספר הזוהר כתב שכמו שדרך הנושה הוא לקחת שאינו לוקח את הלוה עצמו למוכרו לעבד בשביל חובתו אלא א"כ אינו מוצא שום משכן בבית הלוה.

כך המשחית אינו רודף אחר האדם אלא א"כ אינו מניח אחריו זרע קיימא אבל אם הניח אחריו זרע אותו הזרע היא משכן במקומו.

ה ונראה שזהו שאומרים שכל י"ב חדש כשהבן מזכיר את האב צריך שיאמר הריני כפרת משכבו שלכאורה היה נראה שאין זה רק כמקלל את עצמו בחנם אבל לפי מה שכתב הזוהר אתא שפיר לפי שהבן נותן את עצמו משכן תחת אביו וכל שנה כשיגיע יום שמת בו אביו הוא קצת בחשש סכנה מפני המשכן שנתבע לגבות.

ו ועניין הקדיש והתועלת שלו כבר מצינו רמז בתורה והוא מה שאמר בלעם תמות נפשי מות ישרי"ם ר"ת שלו י"הא ש"מיה ר"בא מ"ברך גם מה שנאמר ולא יומתו אבות על בנים רמז כי האבות לא יומתו מיתת הנפש על ידי הבנים שיצילו את האבות ועיקר הטעם נראה לפי שאין מיתה בלא חטא ורובם מתים בשביל עון חילול הש"י שלא יכופר אותו עון עד ימותון וכשהקדוש ב"ה נפרע מן החוטא אז שמו של הקדוש ברוך הוא נתקדש שנאמר ונשפטתי וגו' ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי ולכך עומד הבן של החוטא הזה שמת ואומר לפני התיבה יתגדל ויתקדש כו' כלומר מתנחם אני על מיתת אבי הואיל ושמו של אבי שבשמים מתגדל ומתקדש על ידי מיתתו ומיד מתכפר עון חילול הש"י שעשה וזהו דוגמת הנידונים בבית דין שהוצרכו בני משפחתו לבא ולומר לב"ד יפה דנתם להורות שאין בלבם על הב"ד כלום וזהו גם כן מה שמסיים בחייכון וביומיכון כו'

כלומר אתם בית ישראל הזהרו במעשיכם שלא תגרמו מיתה לנפשיכם רק תחיו ביראת הש"י והרקנטי פי' שתקנו בקדיש לומר בחייכון וביומיכון כו' לפי שאין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא אך לפ"ד כשאנו מתפללין על ביאת הגואל ראויים אנו לתתפלל על כל חיי ישראל ובכלל חכמיהם פרנסתיהם כשיגיע זמן פרנס את דורו שלא יהא הראשון נדחה מפניו.

לפי מה שפי' אתא שפיר.

סליק חלק שני הנקרא ספר חיים טובים.

## ספר פרנסה וכלכלה

### פרק א

**פרק ראשון**

כתיב כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי' ה' יחיה האדם בפ' זה יש להסתפק דרישא דקרא משמע שלא בא למעט רק כי לא על הלחם לבדו יחי' אבל פשיטא שגם הלחם הוא צורך האדם שהרי אנו רואים שא"א לו לחיות בלא לחם והיה ראוי א"כ לכתוב בסופא דקרא כי אף על מוצא וגו' אבל כי על מוצא פי ה' משמע שממעט הלחם לגמרי וזה א"א כדפי' וי"ל דודאי על מוצא פי ה' לבד אפשר לו לאדם לחיות אם זכה לו כדרך שזכה לו משה ואליהו ורישא דקרא מיירי ברוב העולם שאינם זוכים לאותה מדריגה וצריכים הם אל הלחם שאעפ"כ לא יחיו על הלחם לבד רק גם על מוצא פי ה' שיתעסקו בו בשעת האכילה וכן כל מ"ב תלוים במאמרו של הקב"ה ובו נבראו להגיד כי ע"פ דברי התורה העולם עומד (א) ולכך על כל ברכת הנהנין אם בירך שהכל נהיה יצא וזהו ג"כ מה שנ' את זה תאכלו וגו' שלא הו"ל רק את זה לא תאכלו וממילא אנו ידעינן דהשאר תאכלו אבל לפי שאפשר לו לאדם להיות בלא לחם אם יזכה כדפי' וכדי שלא תאמר שכ"א חייב לפרוש עצמו מן האכילה ושתיה אולי יזכה לאותה מדריגה העליונה ולכך כתב את זה תאכלו כי התורה נתנה לכל קהילת יעקב ואותה המדריגה רחוקה הרבה מאד מן האיש ההמוני ע"כ ימנע האדם עצמו מן התענוגים היתרים שאינם לצורך רק יקנה במקומם לחם העניים (ב) כי מזונות האדם קשים כקי"ס ואין ליהנות מענייני הנס רק מה שהוא הכרח גדול אל האדם וזהו שנ' ואכלתם לחמכם לשובע שיש להסתפק דפשיטא כי ברבו' הטובה רבו אוכליה ויאכלו לשובע אבל קמ"ל כי עם ריבוי הטובה שהזכיר בפ' אל יאכלו אף לחמכם רק לשובע בעלמא ולא דרך פיזור (ג) ומטעם זה נקרא כל סעודה על שם הלחם כמו שנ' עבד לחם רב וכן לחם אלקיו הוא אוכל להגיד שלא

יהנה מסעודתו רק מה שהוא הכרחי לו כלחם זה אשר עליו יחיה האדם (ד) ועצם אחד יש לו לאדם בשדרה שלו והוא קיים לעד ולנצח בגין דלא סביל טעמא דמזוני דבר נש ואף מן הדברים ההכרחי' לא יהנה רק על מוצא פי ה' כדפי' לפי שהשטן מקטרג על אכילת האדם ושתייתו ותקנתו בלחם הפנים אשר לפני ה' תמיד (ה) ובספר הזוהר כ' שמלאך אחד יש ששמו סוריאל והוא נוטל כל מילי דאורייתא שנ' על הסעודה ואיתעטר ביה קמיה מלכא ומטעם זה השם של סוריא"ל נראה על שם שהאדם מתגאה בשעת האכילה ועי"כ הוא סר מאחרי אל וזהו למען תהיה תורת ה' בפיך שר"ל באכילת פיך וכן אך אשר יאכל לכל נפש פי' אותה אכילה שנהנין ממנה כל נפש אדם דהיינו בין נפש הבהמי ובין נפש השכלי אותה אכילה לבדה הוא יעשה לכם אבל שאר אכילת פיגול הוא לא ירצה לכם.

וצדיק אוכל ג"כ לשובע נפשו ולא לשובע גופו לבד (ו) וזהו ג"כ מה ששנינו ג' שיושבים על שלחן א' ולא אמרו עליו ד"ת כו' שהכוונה על ג' כחות האדם דהיינו גוף רוח ונשמה שכולם נהנים משלחן א'.

וכל מסיבה שאין עמה דברי תורה הרי הם יושבי חושך וצלמות אחר שלא נגה עליהם אור התורה (ז) ועליהם ארז"ל מכאן לסומין שאוכלים ואינם שבעים להיפך הברכה שהאדם אוכל קימעה והוא מתברך במיעיו אבל כאן הוא אוכל הרבה והוא מתמעט אצלו עד חציו לפי שכל שלחנם מלאו קיא צואה.

וקי"א הוא החציים מאותיות ברך והקב"ה ברא לאדם ז' נקבים.

ב' עינים ב' אזנים ב' נחירים והשביעי הוא קדש והוא הפה.

וכמו שהעינים והאזנים והנחירים הם שנים שנים על צד היותר טוב כך היה ראוי להיות לו לאדם תרי פומי (ח) כמו ששנינו בירושלמי אמר רבי לוי אילו הוינא בסיני הוינא בעינא לקב"ה דיהיב לן תרי פומי והיה ראוי שיאמר אילי הוינא כד ברא קודשא ב"ה לעלמא אבל נקט סיני כי משעת מ"ת ואילך לא היה ראוי שיעבור המאכל והמשתה דרך הפה הקודש שנתייחד לקדושת דברי תורה והיה ראוי מסיני ואילך שיהא לו לאדם פה מיוחד לתורה לבד ולאכילה ושתיה לבד שלא יהא כמעביר סילון של מים סרוחים דרך פתח קודש הקדשים אבל רצה הקב"ה שיהא מוצא אחד לשניהם כדי שיהא הפה שעוסק באכילה הוא הפה שידבר בדברי תורה בשעת האכילה ואע"ג דכ"מ ודאי ראוי להקדים צרכי הנפש לצרכי הגוף כמו שמצינו בתפילה שאסור לו לאדם לאכול אלא א"כ התפלל תחלה אבל כאן על השלחן אוכל תחלה לשובע נפשו ואחר כך עוסק בדברי תורה שנא' ואכלת ושבעת וברכת כי כשהאדם שבע מתענוגיו חוזר למאוס בהם לפי

שרואה שתענוגי הגוף אינם קיימים ואז פונה עצמו אל תענוגי השכל ומתחיל לעסוק בדברי תורה שאין האדם שבע מהם לעולם שנאמר מה אהבתי תורתך כל היום הוא שיחתי פי' אע"ג שכל היום הוא שיחתי אעפ"כ אהבתי אותם ביותר (ט) וזהו כוונת רז"ל שאמרו שחייב אדם ליתן תחלה מזון לבהמתו שנא' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת והבהמה הוא כינוי לגוף שנהנה תחילה והדר ואכלת אכילה ודאי שהוא מזון הנפש וזהו ג"כ מה שארז"ל שאין אומרים שירה על זריקת הדם והקטר חלבים ונסוך המים רק על נסוך היין לבד שנא' ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים שהכוונה שאין האדם מוכן לומר שירה רק מתוך השובע שנא' מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים כלומר לאחר שהתענג האדם אז יפה ונעים אליו אהבת הש"י לפארו ולרוממו על כל דברי שירות ותשבחות אבל לא שהוא יושב בתעניות וממעט את דמו וחלבו וגם לא כששותה מים רק בשעה שהטיב את לבו ביין המשמח אלהים ואנשים ר"ל חלק הנפש הנקרא אלהים עם חלק הגוף הנקרא אדם דהיינו שישתה מן היין שעור הראוי באופן שיגביר השכל על היין ולא שיגביר היין על השכל (י) וזהו ג"כ מה שארז"ל שמבטלין ת"ת מפני הוצאת המת והכנסת כלה וראייה לדבר מ"ש עת ספוד ועת רקוד ולא עת לספוד ועת לרקוד רק הלמ"ד חסר בשניהם רמז לביטול הלימוד בשני הזמנים הללו ולפ"ד שלא היה ראוי שידחה מצות ת"ת שהוא כנגד כולם מצות ריקוד הכלה או הספד המת רק מפני שאין התורה נקנית לא מתוך העצב והיגון של הספד המת ולא מתוך קלותראש של הריקוד שעל הרוב הוא עת שכרות היין והואיל ובלאו הכי אין הלימוד בשלימות בשני הזמנים הללו ע"כ בקל ראו חכמים לבטלו לגמרי מפני כבוד המת ומפני שמחת חתן וכלה:

## פרק ב

### הפרק השני

ויהיה שלחנו של אדם נקי מכל לכלוך דאיהו סטרא אחרא ומ"מ צריך ג"כ ליתן חלק לאותו הצד (א) והם מים אחרונים שהם חובה בוודאי ואינו מברך עליהם דוודאי אינם בכלל ברכה ויין הסעודה יש שהיא לטובה ולברכה ויש שהוא לרעה ומסטרא דגפן סדום גפנם ולכך נוהגים כל שותי יין לענות לחיים אחר שמביא לו חברו את הכוס לפי ששתיית היין על הרוב היא רבת הנזק ומביא יללה לעולם וגם לא נברא היין רק לנחם בו האבלים וכן כל היוצא ליהרג במיתת ב"ד היו נוהגי' לשכרו ביין (ב) ע"כ אומרים לחיים כלומר כוס זה יהיה לחיים ולא למות וכן מצינו בתלמידי דר"ע שעל כל כוס וכוס אמר חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהן ומה שאמר על כל כוס וכוס מגיד שלא

היו קובעים עצמם על היין רק על כוס וכוס היו כנמלכים לשתות ולא קלקלו השבטים רק מתוך רוב אכילה ושתיה שנ' וישבו לאכול לחם וימכרו את יוסף ואין ישיבה אלא עכוב שנ' ותשבו בקדש וכן בעגל נאמר וישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק וכל מה שהיין מחזק האהבה בין איש לרעהו בזמן ששותין אותו כראוי אם ירבו לשתותו יתרבה הקטטה והמריבה ביניהם ולא יקומו זה מעל זה עד שיתלוצצו ויצחקו זע"ז כי לץ היין וגו' ואפשר שזהו שנ' ויקומו לצחק כי כאשר קמו צחקו זע"ז ועיקר שבח שבסעודות היין הוא תחלת ישיבתם אל השולחן שאז יחזיקו טובה לבעה"ב שקראם על הסעודה ויוסיפו יחד אהבה וחבה ועוז וחדוה במקומם ועז"נ הביאני המלך אל בית היין הרי שלא דימה נעימת התורה רק אל תחלת בואם אל בית היין ועיקר הנזק והילל' הוא למאחרים על היין יותר מדאי כי שכורי אפרים סבורים שאין שמחה ואין סעודה רק בהרבות בו בשתיית היין ואומרים שזהו שנ' ויעש המלך משתה גדול וגו' את משתה אסתר משתה גדול לפי שהותר להם באותה סעודה להיות כופין זא"ז על שתייה גדולה אבל הסעודה הגדולה שהזכיר בתחלת הס' אע"ג שהיתה שמונים ומאת יום ובהראותו את עושר כבוד מלכותו וגו' ויין מלכות רב אעפ"כ לא נקראת משתה גדול לפי ששם היה השתייה כדת אין אונס אבל אין זה עיקר הטעם רק היה צריך להיות סעודה הראשונה כדת בלי אונס לפי שרצה להתענג עמהם ימים רבים שמונים ומאת יום ואם היו כופן זא"ז לא אפשר להם למשך על המשתה כל כך ימים הרבה.

והנה אונקלוס לימד דעת את העם מה שתרגם כי אם כלו לשתות עד די יספקון לשתות שזהו גמר שתייתם כששתו די ספוקם כי לא ישתו רק כדי לרוות צמאם ואם הבהמה כך אדם שהוא בן דעת עאכ"ו ומה שסיפרו רז"ל בפ' החליל (ג) מן האבן שתייה דבעי למשתף עלמא כו' אפשר שהוא רמז ללב אבן שיש להם לבריות על דבר שתייתם שלא יתבוננו על מעשי הש"י כי נורא הוא ואשר נתן חק וגבול לאבן שתיה שלא יעברנו כדי שלא ישטוף את העולם והם אינם נותנים חק גבול לשתייתם כאלו כל אחד יבא לשטף את רעהו ודוד רצה להכניע את לב האבן הזה ואמר איכא מאן דידע שם ולא אמר יחנק בגרונו.

בגרונו ודאי כי שם מקום תענוג שתיית היין נקט חספא וכתב עליו את השם לרמז כי קדושתו הגדולה הוא שורה על האדם הדומה לחרס הנשבר ובזה היה מכניע זדון לבו הדר חזא דנחית טפי פי' ראה דוד שהאד' היה נכנע מאד עד שהיה פרוש יותר מדאי אמר כמה אמר דמירטב עלמא עדיף טפי: כלומר אין ראוי שיצער עצמו מן היין רק צריך ג"כ לרטב את עצמו אמר ט"ו מעלות כלומר מזכיר לו מעלות נפשו העולה עד כסא הכבוד

שהוא ט"ו מעלות כל א' של מהלך ת"ק ובזה היה מגבי' קצת דעת האדם עד שהעמידו על השיעור הראוי:

## פרק ג

### פרק השלישי

וראוי לאדם לקרב שכיניו ומיודעיו אפי' הן עשירים יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם וזהו מצות הכנסת האורחים שמנו חז"ל מכלל המצות שהאדם אוכל פירותם בעה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב שהנותן אכסניא לאורח הבא לא מיקרי הכנסת אורחים כי האורח מאליו הוא בא והוא לא הכניסו.

א ומעתה אל תהא סעודת המריעים קל בעיניך בזמן שאין עמו שחוק וקלות ראש ולא לחנם אמרו חז"ל לענין הסעודה שאם התחיל כבר שאין מספיקין אף לתפלה כי גדולה לגומא שמקרבת את הרחוקים ומחזקת את האהבה שבין איש לרעהו (ב) וכן היה המנהג אף מימים הקדמונים להיות לכל משפחה ומשפחה יום מיוחד בשנה שהיה להם למשתה ולשמחה כמ"ש דוד כי זבח משפחה לנו בעיר.

והנה הקב"ה קידש את בית הבחירה ויכולין אנחנו עכשיו ג"כ לקדש את בית הכנסיות שנ' ואהי להם מקדש מעט ופי' אדם אחד יכול לקדש לו מקום מיוחד שנא' בכל מקום אשר אזכיר אל שמי וג"ו הקב"ה קדש את הכהנים קדושת הבטן וכל איש ישראל יכול לקדש את עצמו בקדושת הנזיר שנאמר נזר אלהים על ראשו ואז הוא יותר קדוש מן הכהן שהרי אף לאביו ולאמו אינו מטמא והקב"ה קידש את יום השבת ובית ישראל לקבוע מועדים ולעבר את השנים וכשנעשה נס אף לאדם אחד יכול לקבוע זבח משפחה ולהקריב קרבן ולשבות ממלאכה ולפי דעתי שעל שבת (ג) זה ארז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות דלשון חול לא יתכן לומר על שבת קודש ולא הוה ליה למימר רק סעודתך בשבת כסעודתך בחול אבל על יום הקבוע לו לזבח משפחה שלו שהוא רגיל לעשותו שבת ע"ז אמר שיותר טוב שיבטלו ולא יצטרך לבריות ולפעמים שהעני מזמין על שלחנו את העשיר והוא מתבייש לאכול עם העני אע"ג שהו' קרובו לא כן מדתו של הקב"ה שהוא קרוב לכל קוראיו ר"ל לכל מזמיניו רק שיקראהו באמת.

ולפי שזה אי אפשר לגבי שכינה יראה האדם לזמן על שלחנו לומדי התורה במקום השכינה והחכמים עצמם לא ימנעו מליהנות משלחן העשירים כדרך שעשה אלישע שקיבל הנאת אושפיזא מן השונמית במטה כסא שלחן ומנורה ובפרט עכשיו שבטל אהבת הריעים ואחוזתם ולא נשאר להם רק קירוב הדעת בשעת הלגימא.

וכבר שאלו לחכם א' מפני מה החכמים מצויים על פתחי העשירים ואין העשירים מצויים על פתחי החכמי' והשיב כי החכם מכיר ג"כ במתנת העשיר ונוהג בו כבוד ומתחבר עמו מפני מתנתו הטובה אבל העשיר יענה עזות ומבזה מתנת החכמה.

ד וכל הסעודות שאנו נוהגים לעשות בחנוכה נראה שאינם רק דרך זבח משפחה על הניסים שנעשו לאבותינו בזה"ז ומה שנקראו סעודות רשות זהו לפי שכל מי שעושה סעודה שהוא מחוייב בה כגון סעודת הנשואין וממילא אין מחזיקים לו עליה כ"כ טובה אחר שהוא דרך החיוב אבל העושה סעודת מריעים בזה ניכר נדיבתו הואיל ועושה אותה אע"ג שאינו מחוייב בה כענין המשל שהבאתי לעיל מן הכהן שאינו מחזק טובה לבעה"ב על כמה כורין תרומה שהוא נותן לו ומחזיק לו טובה על קומץ אחד של חולין שהוא נותן לו ומשום הכי קורא לסעודה זו סעודת הרשות ולקמן אכתוב עוד טעם א' על הסעודה שאנו נוהגים לעשות בחנוכה: (ה) ויש לרחק מסעודת רע עין שנא' אל תלחם לחם רע עין והיה ראוי לכתוב אל תאכל לחם רע עין וכתב אל תלחם לפי שהאורח נבהל ונתבייש לאכול בסעודת רע עין ואפי' יש לפניו כמה מטעמי' ממלא כרסו מן הלחם לבדו וזהו אל תלחם לחם: (ו) כיצד יתנהג האדם עם האורחים הבאים לביתו זהו יש ללמוד מאברהם אבינו האחד שיהא שמח לקראתם ולא יצער עצמו על הוצאותיו עמהם רק יחזיק להם טובה על שבאו לביתו כאלו הוא מקבל הנאה ממנו כדרך שעשה אברהם שהיה רץ לקראתם והשתחווה להם שימלאו את בקשתו מהם שיאכלו עמו ואפי' הוא חלש כדרך שהיה אברהם בשלישי למולתו ויאמר מעט ויעשה הרבה ויעשה כן אף לאיש נכרי כי בלב שלם הוא עושה להם אחר שהוסיף לעשות כן אף לאיש נכרי שאינו ידוע לו כדרך שעשה אברהם אע"ג שהיה סבור שהם ערביים ורז"ל למדו (ז) מכאן שגדול הכנסת אורחים כקבלת פני השכינה שהרי בזכות הכנסת אורחים נגלה השכינה על אברהם והטעם לפי שעי"כ יתן האדם אל לבו ויאמר אם אני עושה כן בשביל חבירי שאני שמח לקראתו ק"ו בנו של ק"ו שראוי לי להיות רץ כצבי כדי לעשו' רצון אבי שבשמים ושלא אתהדר במקום עשיית המצוה ולא יעכבני שום חולשת הגוף וכל מה שאוציא לצורך המצוה יהי' מעט בעיני וכאשר יתן האדם אל לבו את כל הדברים האלו אין ספק שהשכינה עומדת כנגדו ואומרת אם אדם זה שהוא חסר בהוצאת נדיבתו אעפ"כ הוא שמח על נדיבתו אני שאיני חסר כלום בנדיבתי עאכ"ו שראוי לי לחזור ולהשפיע עליו את ברכתי הטובה גם ראוי שיתן האדם אל לבו ויאמר אם אני גומל חסד עם באי ביתי ומכניסם לביתי כדי לכבדם אם כן כל שכן שראוי לי לגמול חסד עם נפשי עליבתא דא שהיא אכסנאי דהך גופא דיומא דין היא הכא ולמחר לית היא הכא הדא דכתיב גומל

נפשו איש חסיד (ח) גם יתן אל לבו שהאדם בעולם הזה הוא כאורח נטה ללון והקב"ה הוא הבעל הבית העורך השלחן לפני כל א' וא' והמכיר בטובת הקב"ה הוא האורח הטוב האומר הרי.

כמה יגיעות יגע ב"ה לפני כמה יין טוב הביא כמה בשר טוב הביא וכל מה שטרח לא טרח רק בשבילי ושאינו מכיר בטובת הקב"ה הוא האורח הרע האומר מה טרחא טרח הבעה"ב מה יין הביא כו' וכל מה שטרח לא טרח רק בשבילו ובשביל אשתו ובניו ויותר זר כשהאורח רוצה לדחוף ולגרש הבעה"ב מביתו כענין שנא' באחשורוש הגם לכבוש המלכה עמי בבית וכל העול' כולו של הקב"ה וכשהאדם חוטא כביכול הוא רוצה לדחוף את רגלי השכינה וכ"ש החטא שהאדם עושה במקדש ה' ובביתו וז"ש בחגיגה ר"י כי מטא להאי קרא קבכי והמסכ' צרה כהתכנס ומאהבת הש"י לעמו ישראל צוה שיבנ' הבית משלהם כאלו הם בעלי הבית והוא ית"ב האורח וחייב בכבודם שאלמל' החזיק היא עצמו כבעה"ב היו שונאי ישראל חייבים כלייה ק"ו ממשפט האורח הרע המצער את הב"ה שיגרשנו הבעה"ב מביתו ומרשותו: (ט) וזהו כוונת הלל הזקן שאמר בשמחת בית השואבה אם אני כאן הכל כאן כו'.

ואם אתה תבא לביתי אלא אבא לביתך כלומר אם תחזיק אותי כבע"ה גם אני אבא לביתך כלומר אחזיק עצמך כבעה"ב ואכבדך ואם תבא לביתי כו' ומדרך המוסר ג"כ שהבעה"ב יחוס על האורחים כענין שנא' בלוט כי על כן באו בצל קורתי ובפזמון של עיה"כ אנו אומרים בניך בצל קורתך באו הרי שאנו מזכירין זכות מה שנאספנו למנין ובאנו לבית מקדש מעט וראוי לחוס עלינו כאשר חס האב על בני מקוראיו וזהו ג"כ פי' של כל מקראי קודש הנאמר בכל מועדי ה' לפי שהכ"ג היה מראה אז לעולי הרגל את שני הכרובים שהיו מעורים זה בזה להראות את חבתם שאינו ניכר מי הוא הבעה"ב ומי הוא האורח רק הם כשני אוהבים המקבלים זה את זה בשוה (י) וזהו יראה כדרך שבא לראות כך בא להיראות.

ובשעת התקלה הוא אומר אתי מלבנון כלה כביכול כאלו הוא נתחייב ג"כ גלות עמהם על שלא נזהר בכבודם:

## פרק ד

### פרק הרביעי

(א) צריך שיהא ביתו של אדם פתוח' לרווח' לכל האורח הבא ומבקש אכסנאי כי לא נקרא בית רק על שם בואו שם כדאמר בגמרא ואז הוא ב' של ברכה והוא בית רבתי שבה מתחיל התורה כי בית כזה וודאי הוא התחל' וסבה גדולה אל התורה על דרך

שמח זבולין בצאתך והלמ"ד שבסוף התורה רמז על וישכר באהליך שהקדים גם כן זבולן לישכר.
גם האשה נקראת בית כי דלתי הבית אינם נפתחים או נסגרים רק על פי האשה ובזוהר אמרינן ושם אשה גדולה מאי גדולה משובחת משאר הנשים שהם מצטערים כשיבא אורח לביתה וזו היתה שמחה.
ונראה שזהו גם כן מה שנאמר חדל להיות לשרה אורח כנשים כלומר שלא היה לה דרך שאר הנשים שהם קמצנות.
ומכאן דכל שבח האושפזא דאשה הוא.
ובזמן שדלתי הבית פתוחים אז נקרא אותו הבית יש על שיש בו ברכה וטובה והבית אשר דלתותיו סגורים נקראו אין כי אין בו כלום (ב) וזהו סוד שם של שד"י וסוד שם של אדנ"י אשר שניהם נמצאים בדלתי הבית שזהו נכתב במזוזת הבית וזה נרמז באדנ"י הפתח בסוד אדנ"י המשכן ובזה נמצא אותיות י"ש ובזה נמצא אי"ן אלא שהדל"ת קשור בתוכה עד כי מן י"ש נעשה שדי.
ומן אי"ן נעשה אדנ"י בתוספת הדל"ת וק"ל.
ובפרק הרואה אמרינן ביתא דהוו ביה שיתן אפייתא ביממא כו' ולא שקיל ידא מן כיסא דסבר דילמא אתי עניא בר טובי' כו' ותו הוו פתיחין ליה בבי לד' רוחות העולם וכל דעייל כפן כו' השתא נפיל בתלא ולא אתנח הנך רואה שאע"ג שאין ספק שהבית ההוא היה ג"כ בית המדרש לרבים אעפ"כ לא היה מזכיר רק מה שהיה פתוחה לעניים כי בזכות זה היה ראוי שתבא הברכה לפתחו שלא תחריב כדפי'.
ובזוהר כיון דמברך האדם המוציא שכינה קאי קמיה ועדיין אינו מתענג על ה' עד כי ונפש נענה תשביע אילו העניים ואז תתענג על ה'.
וכל מעשה הנס אין להנות ממנו רק לצורך קיום הגוף.
ג ולכך החריב יהושע את יריחו לפי שהיה ממעשה ניסים וכן בנס של המן נאמר ובביזה לא שלחו את ידם ומשה הסיע את ישראל מן ביזת הים.
כדי שלא יהנו מן הנס שלא לצורך וכן כל מזונותיו של אדם שהם קשים כקריעת ים סוף דיו שיהנה ממנו האדם בכדי צורך פקוח נפש והשאר יניח להיות מאכל לעניים ומרודים.
ורמז לדבר שירי הדם היה שופך על יסוד המזבח כלומר אותן השיריים שאין צורך בהם ראוי לעשות ממנו יסוד הצדקה שחשוב כמזבח: ע"כ בזמן שהעניים מצויים בעולם או שהרעב בעולם ראוי לו לאדם שיפחת את מזונו כדי לתת גם לזולתו (ד) וזה אחד מן הטעמים של התעניות שהתענו על הגשמים כדי שאותו המאכל שהיה ראוי להם

לאכול ביום התעניות שיתנו לעניים ועל תענית זה אמרו רז"ל אגרא דתענית צדקה דשאר התעניות של ימי התשובה וודאי אגרה דידהו הוה התשובה.
וא"י לבד היא שנשתבח בזה שאע"ג שהיתה רבתי עם אפ"ה לא במסכנת תאכל בה לחם כלומר שלא הוצרכו לצמצם בה לצורך העניים כי השפע והברכה היתה יורדת בה כפי רבוי העם שעליה ויש בני אדם שיותר טוב בעיניהם שאותו רבוי טובה שלא יצטרכו לו שילך לאיבוד כדי שלא יהנו ממנו הבריות והם דומין לדבור' שיציאת הדבש ממנה הוא הכרח לה ועם כל זאת תכונת טבעם כל כך רעה עד שהיא עוקצת את כל המתקרב אצלה להנות ממנה וכשהוא עוקצת את האדם גם היא ניזקת עמו כעניין שדרשו על כאשר תעשנה הדבורים כך סופה של בריות אלו.
ועליהם אמר דוד סבוני כדבורים וכו' בשם ה' כי אמילם.
והנה טבע המלח הוא להיפך מן הדבורה זו כי המלח נתגדל בקרקע המקוללת שנאמר גפרית ומלח שריפה כל ארצה ועם כל זאת הנאת המלח מרובה מאד כך לא ימשך האדם אחר שכיניו ואנשי עירו שהם צרי עין ואפילו אם רעה גמלוהו הוא יגמלם כל טוב כענין שנאמר בדוד אם גמלתי שולמי רע.
וזכה שניתן לו ברית המלח לברית עולם.
ולכן צריך שלא ישבית האדם ברית המלח מעל שלחנו כדי שיעורר אותו על הנדיבות כדפי'.

ה ומכאן תבין עניין אשת לוט שהיתה נציב מלח על שלא נתנה מלח לאורחיו.
וכך עניין אותה ריבה שהמיתו אנשי סדום במיתה משונה על ידי שמשחוה בדבש עד שהיתה למאכל הדבורים הכל תבין ממה שכתבתי ויש בני אדם שלא די להם שלא יתנו את העניים לתת להם לחם (ו) רק יפגיעו ג"כ השערים שערי הזול ושערי הרחמים אשר מהם המטיר ה' לחם על הארץ ולכך עונש שלהם מרובה וגם דוד קללם שנאמר שבור זרוע רשע שפירשו אותו רז"ל על מפקיע השערים ויש לתמוה וכי בשביל שרוצה למכור ביוקר יהא נקרא רשע ולא מצינו שהזהירה עליו התורה ועוד כמה התפלל דוד על קללת רשע זה ולא התפלל כן על שאר הרשעים.
ולכך תראה שלא קראו רשע בשביל שרוצה למכור ביוקר אלא שהוא רשע כבר בפני עצמו ובשבילו יורד הקללה בתבואת הארץ וחוטא זה יש לו תבואת הרבה וגם קונה תבואות הרבה ומפקיע את השער נמצא שלא עליו יגיע אותה הקללה שיורדת בשבילו ואדרבא חוטא זה נשכר בה וזה אינו ראוי לכך התפלל דוד ע"ה ואנו רואין שהכתוב הזהיר את אוכלי המן שלא יותירו ממנו עד הבוקר וכן הזהיר גבי אכילת הפסח והנותר

ממנו באש ישרף וכ"ז רמז על שריפת אש של גיהנם ששולטת באות' שהם מקטני אמנה רק יהא לבו של אדם נכון ובטוח בהקב"ה שיזמין לו פרנסתו דבר יום ביומו:

## פרק ה

**פרק חמישי**

(א) לפי שהצדקה היא פרנסת העניים ראוי לבאר כאן בחלק הפרנסה עניין הצדקה. הצדקה כוללת כל המצות כענין שנאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו' והטעם לפי שעיקר הצדקה הוא מה שירחם האדם על נפשו עלובתא דא ושיזין אותה על ידי עשייתו הישר והטוב וכן מי שיורה חטאים בדרך התשובה הוא בכלל הצדקה שאם חייב האדם נעשות חסד עם חבירו כדי להחיות את גופו עם הנפש עצמו לא כל שכן (ב) במצות הצדקה יש להרהר קצת שאחר שהקב"ה שונא לעני זה וחפץ דכאו מי ימלא את לבו לקרב את שונאו של הקב"ה.

ולפי דעתי שזה היה טעותם של אנשי סדום שהכריזו שכל מי שמחזיק ידי עני ואביון ישרף באש ולכך נשרפו הם מדה כנגד מדה וקשה להאמין שיהא שום קיבוץ מדיני בעולם שיעשה השחתה זו לחק מדיני וכ"ש שיעניש עליו עונש גדול כזה ולא מצינו ג"כ שהיו מענשי' את מי שמפזר את שלו שלא לצורך רק העניש לחונן דלים מטעם שפי' לפי שחונן שונאו של הקב"ה ולא כאלה חלק יעקב כי חלילה להאמין שהקב"ה שונא לעני זה אדרבא הוא אוהבו כי את אשר יאהב ה' יוכיח והוא יתברך שמו יודע בו שיעמוד בנסיון יותר מעשיר זה.

ואין זה רק כאב אשר יוכיח את בנו ומכהו בשבט מוסר ומצטער אח"כ שישמע קול בכיית הבן ומרמז לחבירו שיראה לרצות את בנו שאינו שוה לו כלל לחזור ולחנוף לו שא"כ לא היה מועיל כלל שבט המוסר שלו ואין ספק שאם חברו יתן לבנו דינר אחד כדי לרצותו שהאב ישלם לו כפל כפלים כך ממש הענין גבי הצדקה והנה הש"י לבד הוא המשביע לכל חי ברצון טוב לפי שהוא י"ת אינו חסר כלום בנתינתו אבל האדם שחסר בנתינתו הנה לבו תמיד רק רע לתת לזולתו כמו שהזהיר הכתוב ולא ירע לבבך וגו'.

וכל נדיב לב תרגום אונקלוס דיתרעי ושאר כל נדיב תרגום נדבתא והטעם כדפי' לפי שהלב הנותן הוא רע.

ולכן כל המקבלים צדקה הן דין בהכרח הואיל והנתינה אינה ברצון ואפילו היה העשיר מאכיל לעני זה פטומית אף על פי כן מזונותיו מרורים עליו כזית הואיל והם בידי בשר ודם וכ"ש עכשיו שאינו מאכילו רק לחם עוני ובצמצום גדול שהרי אינו מחויב לתת לו רק כדי מחסורו (ג) גם כל ימי עני רעים כי שבע שמות נקראו לו כמנין ימי השבוע ואלו

הן ד"ל מ"סכן א"ביון ד"ך מ"ך ר"ש ע"ני ראשי תיבות ד"ם אד"ם ר"ע נמצא שהצדקה אינו מבטלת מן העני תוכחת שבט המוסר אשר יסרנו הש"י.
וממה שכתבתי שכל נדבת האדם אינו ברצון אני קורא ג"כ תגר על מנהג אשכנז שנוהגים להפסיק עם קריאת התורה בין גברא לגברא ולתת מי שבירך אל העולה לתורה והש"צ מכריז את צדקו ברבים שהוא ראוי לברך בעבור שיתן נדבה לצדקה ואפילו הוא עשיר אינו מנדב רק פרוטה בעלמא והלוואי שיתנה הירצה אלקים במתנה פחיתא כזו.
וכן בשעת הרגל שינדבו מתנת יד היה ראוי שיהא לכל איש ואיש כפי ברכתו אשר ברכו הש"י והנה העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט רק נדבת כולם שוה לפרוטה נחושת והלוואי שלא יביא העשיר על עצמו קללה על ידי מתנה פחותה כזו.
ומי שמרחם את העני חסד הוא מאת הש"י שנתן לו כזה בלבבו להיות איש רחמני ולהתברך על ידי כך שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך לפי שהעני עושה טובה לעשיר בזה כענין שאמרה רות האיש אשר עשיתי עמו והטעם כי בזה הוא פותח שפע הברכה ומורידו עליו בסוד פתוח תפתח ולכך מחויב העשיר לגמול חסד לעני תחת הטובה ואלא שהקב"ה רוצה לנסות עני זה בעניו ואותה טובה שהיתה ראויה לעני זה אינה חוזר' ריקם והקב"ה נותנה לעשיר זה לפי שהוא אוהבו של עני זה והוא יפרנסנו גם העני עצמו מתפלל לפני קונו שיתקיים עושרו של העשיר זה כדי שלא יתקפחו פרנסותיו כי העשיר חונן ונותן לו.

ד וזהו לשון גומל דלים שראוי לו לעשיר לחזור ולגמול טובה לעני על הממון הזה שהיה מוכן לו ונלקח ממנו וניתנה לו וזהו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' וכן מה שאומר ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא פירושו שאם לא יפרנס עני זה שוב לא יקרא ויתפלל על טובתך אל ה'.
וממילא יהיה בך חטא כי עונותיך הראשונים יהיו נזכרים לפי שאינך ראוי לעושר זה רק בזכות שהטיב לעני זה וז"ש עושר שמור לבעליו לרעתו.
פי' מפני רעתו של עשיר זה יחזיר העושר להיות שמור לבעליו הראשונים שהוא העני וזהו ג"כ נתן תתן לו כלומר תן לו משלו שכבר היה עושר זה ראוי לו ולכך נקרא צדקה ולא מתנת עניים כי לפעמים אינו נותן לו רק שלו וגם הכל של הקב"ה שנאמר כי ממך הכל ומידך נתנו לך ואין זה רק שיעשה עצמו צדיק ע"י צדקה זו כעניין שנאמר וצדיק חונן ונותן.

ה הקמצניות הוא סבה גדולה אל שיעלים האדם עיניו מן הצדקה והוא בא ממיעוט האמונה והקמצנות מבטל יראת שמים מעל לב האדם רמז לדבר שע"י קמצא ובר קמצא

חרב ירושלים כלומר עכשיו בטילים אותם האנשים שהיו יראים ושלמים עם הקב"ה על ידי שהבן הוא קמצא ואביו היה קמצן וזהו בר קמצא.
והקמצן נקרא כילי על שאומר כי לעצמי יהא הכל ואין לזולתי חלק בשלי.

ו והממון נקרא דמים לומר שכמו שהדם היא הנפש כך הממון הוא עיקר חיותו של אדם ואם אין לו דמים נחשב הוא כמת וכמו שצריך גם כן לפעמים למעט את הדם על ידי הקזה כדי שלא יקבל הדם הפסד כך צריך ג"כ לנכות דמיו ומעותיו ולמעטם על ידי צדקה כדי שלא יכלה הממון וזהו שנאמר לא תכלה פאת שדך שאם לא יניח לקט שכחה ופאה הוא מכלה את שדהו כי בא זה ואיבד את זה עד שלקט קצירו ופרט כרמו לא ילקט שוב ע"י הקללה שתרד בו.
לעני ולגר שהם בעליו הראשונים יעזוב את חילו וממונו כדפי' לעיל להיפך מן עשר תעשר שפירשו בו רבותינו ז"ל עשר בשביל שתתעשר ולא שיהא משמעותו של תעשר לשון עושר שהרי השי"ן שמאלית אבל רוצה עשר בשביל שתזכה ליתן מעשרות הרבה על ידי הברכה המרובה.

ז וזהו שאמרו גם כן מלוה להוצאה נתנה רמז על ממונו של אדם שהוא הלוואה בידו שניתן להוצאה של צדקה וכמו שיש ללמוד לבניו אחריו את דרך האמונה כך ילמדם דרך הצדקה כעניין שנאמר באברהם למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה.
גם רמזו רז"ל באמרם כי ביותר צריך להזהר במקום שיש בו חסרון כיס.

ח ולשון חסרון כיס שאמר מגיד כי הוא עצמו אינו חסר כלום ואין כאן רק מה שהכיס הוא חסר לפי שעה ואין בכך כלום כי יחזור עוד להתמלא ולפעמים שאדם נותן לחברו כל אשר לו והוא יכלכלנו כל ימיו הן רב יחיה הן מעט יחיה וזהו שנאמר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך כלומר אף אם תשלך כל יהבך אל קופת הצדקה לא יעזבך רק יכלכלך ויהיו מזונותיך מזומנים מעל שלחן המלך ויש בני אדם שמשימין את עושרם כופרם לנפשם ואינם חסים על ממונם ומהם להיפך שישימו את נפשם כופר לממונם שיסכנו עצמם בעבור הממון ועליהם אמר המשורר הם לממונם ואין ממונם להם רק לנושאי נשותיהם וכל מי שדואג על ממונו יותר מדאי אין תורתו מתיישבת עליו ואולי לזה כוונו רז"ל בפרק חלק תורתו של דואג לא היה רק מן השפה ולחוץ שכוונתם על כל אדם שדואג דאל"כ מאי דהוה הוה ומאי קמ"ל מתורתו של דואג אם לא כדפי': ג' כתות הן של חסירי האמונה והבטחון.

ט ורז"ל רמזו אותם בג' משמורת הוי הלילה הכת הראשונה צועקים ומתלוננים בלי שום סבה או טעם רק הם כחמור זה הנוער הכת השני דומים לכלבים שהם עזי נפש לא ידעו

שבעה והכת הג' המתעסקים במה שהוא הכרח להם לצרכי הגוף כמו התינוק היונק משדי אמו וכמו אשה המספר' עם בעלה אבל אין בכל הכתות הללו שישים אל לבו להתאנח ולהצטער על שריפת בית אלהינו ועל כבוד שמו הגדול המחולל בפשעינו ושיתפלל על זה בג' זמנים הללו שהם רצוי' לפני הש"י שהרי גם מלאכי מעלה מר יבכיון בג' זמנים הללו על חורבן בית אלהינו ומתפללים עליו.

הבטחון בהקב"ה הוא כמגדל עוז זה שהוא רם ונשא והאדם עולה בו שאז צריך שלא ישים פחד ומורך בלבבו כי מיד שישים מורך בלבבו הוא מוכן ליפול מעל המגדל מפני פחד מראה עיניו כי יפול כך מגורת הרשע היא תבואנו אבל הצדיק הבוטח ירוץ במגדל הזה ולא יפול כי נכון לבו בטוח בה' וצריך האדם לרחק את עצמו מן הצדקה בכל יכלתו אפילו דרך מתנה אמר הכתוב ושונא מתנות יחיה.

י ואפשר שר"ל שכל מי ששונא מתנת יחיה את את עצמו ע"י מלאכתו כדי שלא יצטרך לבריות וכן אברהם אבינו ע"ה אמר הרימותי ידי לאל עליון פי' אם ארצה לקבל מתנות ארים את ידי ואפשוט אותה נגד אל עליון כי הוא לבדו משביע ומשפיע לכל חי רצון לפי שאינו חסר כלום משא"כ בשאר הנותנים כדלעיל וכן אפי' ממון שכבר נתייאשו ממנו הבעלים יש להתרחק ממנו אחר שאינם נותנים אותו ברצון טוב שכן אברהם לא רצה להנות משלל סדום אע"ג שכבר נתייאשו ממנו הבעלים וכל זה כדי שלא יאמר אני העשרתי את אברהם כלומר לא היה מקום לברכותיו של אברהם לבא רק ליקח ממנו וליתן לו ולכך לא רצה להיות זוכה במקום שחב לאחרים אבל ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמו לשום אדם וכל מי שמקיים את העני ומחזיק בידו מביא ג"כ תקומה לעצמו שנאמר הקם תקים וכן עזב תעזוב עמו ואפשר שהוא ג"כ רמז לסוכת דוד הנופלת שתקים בשכר הצדקה:

## פרק ו

### פרק ששי

(א) להיות מועדי ה' מכלל תענוגי האדם וכעת אזכיר כאן איזה חידושי' בעניני המועדי' וכבר כתבתי שרז"ל חברו לנו סדר המועד כדי לעקור מלבנו עניני הוברי השמים האומרים שעה זו טובה ושעה זו רעה אבל אנו אין לנו רק לעסוק בהלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת כו' ואז לא יזיק לנו שום עת ובפרט בעניין השבת שמזלו הוא כוכב שבתאי שעבודתו הוא לישב דואג כל היום ולהלביש שחורים ולקרא נצום והקב"ה צוה לנו לעשות היפך זה דהיינו להתענג בו ולהלביש מלבושי כבוד כל השומר שבת מחללו מודה באלוה קדמון שהוא ראש לכל ראש וכן אותיות שבת יוצאים מאותיות ראש השי"ן

מן הריש והבי"ת מן האלף והתי"ו מן השי"ן לפי שהשבת ראש האמונה וראש ותחלה לכל מקראי קודש וכן אמרו רז"ל שהשבת שקול כנגד כל המצות (ב) ונראה שהכונה כמי שאומר המלח שבתבשיל הוא שקול כנגד כל ההבשיל שאינו ר"ל שהמלח לבדו חשוב כמו התבשיל רק התבשיל אינו נחשב לכלום בזמן שאין בו מלח כך טעמי המצות לא היו נחשבים למאומה אם לא הי' נכלל עמהם סוד השבת וטעמו וזהו לשני דברים הא' שנראה שרבוי המצות הם עול גדול שהעמיס עלינו יוצר הכל שנתן רסן גדול בפינו למנוע ממנו כל תאוות גופניות דמש"ה נקראת התורה תושיה לפי שמתשת כחו של אדם וגופו אבל אחר שמצינו השבת שהאדם ינוח ויתענג בו במאכל ובמשתה וזוכה על ידו לנחלת שני עולמי הרי זה עדות נאמנה כי התורה והמצות נתנה לנו לטובתינו והאדם האוכל ושותה ומטיב לבו בדרכי הש"י ועושה צדקה ומשפט נבחר לה' יותר ממה שיסגף את גופו ונפשו מטומאה.

שנית לפי שלב האדם מפקפק מאוד בתורה ובמצות אם הם אלהיי לפי שכל אמונ' שבא לאדם מזולתו היא מביאו לידי ספק אם לא עמד הוא בעצמו עליה כאשר עמדו על הבירור אבותינו הקדושים שעמדו רגליהם על הר סיני שכולם עלו למדרגת הנבואה ושמעו קול אלהים חיים מדבר ומאהבת הש"י את עמו ישראל וכדי להסיר מלבם כל ספק נתן את שבת קדשו שהוא אות ברית בינו ובינינו ובמנוחתינו לא ישכנו ערלים במה שירגיש כל איש ישראל בעצמו שפע אלהי ואור פניו כי רציתו ושמחה יתירה שנופל עליו בלי מתכוין מיד בהכנסת השבת וליל של שבת כולה אור ועוז וחדוה במקומינו בלתי ספק שאין זה רק ניצוץ האור והשמחה המבהיק ממקום שהנבואה יוצאת משם שאע"פ שאין לנו לא נביא ולא חוזה ואנחנו על אדמת נכר עכ"ז לא עזב ממנו חסדו ואמתו להשפיע עלינו אור אלהים מדי שבת בשבתו ובפרט אנחנו עייפי הגלות המר הזה אנו מוציאים מרגוע לנפשינו ביום הקודש הזה ובזה נתברר לנו בירור גמור שאין אחריו ספק כי תורתינו תורת אמת וזהו גם כן מטבע הנפש שהוא מקור השמחה ומטבע מצות השם שהם משמחי לב אשר שניהם חצובים ממקום האור והשמחה ושקועים וכלואים במעבה חומר האדם שישמחו זה לעומת זה בבא עת דודים יום ש"ק כאשר ישמח איש נכרי בארץ מרחקים לקראת אוהבו וקרובו שבא מארץ מולדתו (ג) וזהו סוד בואו ונצא לקראת כלה ובבא עת דודים יפשוט האד את בגדי החול שלו וילבש מלבושי שבת.

רמז שיסיר מעליו כל לכלוכי החומר שהורגל בו כל ששת ימי המעשה ויתעטף בהוד המצות שהיא תפארת לעושיה וגם במו"ש קודם שיפריש ממנו אור הנשמה היתירה

ויחזור ללבוש את בגדי החול שלו ויבדיל על היין כלומר יעשה הפרש בין קדושת תענוגי שבת ובין תענוגי החול וא עושה כן הרי הוא מנוחלי עוה"ב.

וחכם אחד היה משבח את עצמו ששייר קצת מקדושה דשבת להבדלת ימי החול ומי שאין לו יין היה מוציא ידי חובתם משלו וכ"ז מבואר להורות שצריך להוסיף קדושה וטהרה גם לו גם לאחרים כמו שמוסיפים מן הקודש על החול ונוהגים העולם שהאב מברך את הבן וכן הרב את תלמידו ביום הקודש הזה לפי שצינורי הברכות פתוחים בו ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך ויש בו עוד טעם אחר לפי שדרך האב שכועס תמיד על בנו ומקללו כל ימי השבוע וכן הרב את תלמידיו ולכך מקדים לברכו בתחילת השבוע ומשברכו לא יכול לקללו עוד ע"ד וברך ולא אשיבנה ומטעם זה שכתבתי אמרו רז"ל שהכל מודים שהתורה בשבת נתנה לפי שהתורה והמצות לא נתאמתו אצלנו רק ע"י אות שבת וז"ש ג"כ הכתוב ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם כלומר התורה והמצות שנתת לנו נתאמת לנו במעמד הר סיני לאותן שעמדו עליו וידעו שהוא תורת אמת אכן לדורות הבאים אחריהם הנחת גם כן אות אמת וזהו ואת שבת קדשך הודעת להם כדפי' הרי כמו שהמלח או תבלין נותנים טעם בכל התבשיל כך השבת נותן טעם לכל המצות להסיר כל הספיקות הנופלים עליהם וזהו מאמרם תבלין יש לנו ושבת שמה ואולי הקיסר היה מלעיג על המצות מטעם הספיקות שזכרתי לעיל ולא האמין באמונה שבא לו מזולתו הואיל ולא עמד על אור של שבת (ד) השבת הוא תועלתו גדול אל התורה כי המנוחה והמרגוע שימצא בו האדם גורם אל שיהא לבו פנוי לת"ת ואור החכמה והשכל נתוספו ביום הזה אבל אותם שאינם בני תורה הם מוכנים יותר לעבירה ביום זה לפי שהם בטלים ממלאכה וקובעים עצמם במושב לצים ולעג השאננים וזש"ה לא תבערו אש בכל מושבותיכם וגו' הזהיר שלא יבערו אש המחלוקת בכל מושבות הלצים שלהם ביום השבת הואיל והם פנוים ממלאכה על כן ראוי להמשיך את העם אל בתי כנסיות ואל בתי מדרשות לשמוע תורה מפי החכם הדורש ברבים: ולפי שסגולת מזל שבתאי המושל ביום השבת לבטל כל מחשבות האדם כמו שארז"ל האי מאן דבשבתאי מחשבתיה בטילין (ה) לכך הרהור מותר בשבת ואע"ג דבעלמא ק"ל דהרהורי עבירה קשה מעבירה הכא לא מידי קעביד הואיל ומזל דיומא קגרים שיתבטלו וסימן לדבר רבות מחשבו"ת בל"ב אי"ש סוף תיבות אותיות שבת לאחור לומר שמחשבות שבת יחזרו לאחור וכדי שלא יאמר האדם שגם הדבור אינו כלום רק הוא בכלל הרהורים המותרים ע"כ ארז"ל שאמירה לגוי שבות ולא אמרו אמירה לגוי אסור והוכיח שהאמירה חשוב מלאכה שהרי הכתוב הוא אומר וישבות

אלהים מכל מלאכתו והוא לא ברא העולם רק באמירה בעלמא הרי ששביתת הדבור חשיב שביתה ממלאכה:

## פרק ז

### הפרק השביעי

מה שארז"ל כל (א) המועדים בטלין חוץ מחנוכה ופורים לא שיתבטלו לגמרי וחלילה שיתבטל אפי' נקוד' א' מן התורה שהיא נצחית וכ"ש מועדי ה' אבל הכוונה כי היונים שביטלו כל מועדי ה' לא ביטלו חנוכה ופורים לפי שלא הקפידו עליהם לבטלם אחר שאינם מן התורה וגם אינם מועדים גמורים שהרי מותרים הם בעשיית המלאכה ועוי"ל לא שיתבטלו המועדים עצמם חלילה אבל הטעם שלהם בטל שכל המועדים הן לזכר יצ"מ וכבר בטל מצרים ובטל שיעבודם אבל טעם מצות חנוכה ופורים אינם בטילים לעולם שעדיין עומדים עלינו בכל דור ודור להשכיח אותנו מתורתינו כדרך שעשו היוונים בימי החנוכה האלו וכן בכל את ובכל שעה חושבים עלינו שונאים מחשבת רשע להכחידנו מגוי כדרך שחשב עלינו המן הרשע.

אלא שהקב"ה מצילנו תמיד מידי הרי שנ חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם ולא הגיע אליהם צרות היוונים רק בשביל שרצו להשתמד ח"ו ולפרוך עול לגמרי בימי יחזקאל הנביא וכל האומר שרוצה להשתמד ח"ו ידוע שלא יכופר לו עון זה עד שיהרג עצמו על קדושת השם וזהו שהשיב להם הנביא העולה על רוחכם היה לא תהיה ולמה כי ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכך כלומר ידעתי בכם שאתם מאמינים בני מאמינים וכאשר אשלח עליכם חמת אנטיוכס הרשע וחביריו שיהרגו אתכם בזדון אז תעמדו בנסיון וע"כ תחזרו לחנך בית ישראל כדרך שחינך שלמה בית ה' בכמה מיני קרבנות כך יתחנך הבית הזה ע"י זקינים ונערים טף ונשים ובתולות שלא ורצו להשתמד ויהיו נהרגים על קידוש הש"י ונקרא חנוכה ע"ש חנוכת הבית שחזר להתחנך ע"י החסידים ההם (ב) וזולת פי' זה אין טעם לשם זה של חנוכה שאם הוא לשון ציווי שמצוה שיהיה לנו חנייה ושביתה מעשיית המלאכה בכ"ה בכסליו.

זה אינו חדא דמותר במלאכה הוא ועוד לא יום כ"ה לבד זמן החנייה והשביתה רק כל שמונת ימי חנוכה ועוד מאי שנא חנוכה משאר כל מועדי ה' שלא נזכר בשמם בכמה בחודש הם ואם ר"ל שחנו מצרתם מיד כשנכנס כ"ה בכסליו היה אין זכרון נס הנרות כ"כ ראייה על בטול צרתם ויותר היה ראוי לעשות זכרון על הנס שנמסרו גבורים ביד חלשים כו' ועוד מ"ש ששמחו על חזרת הידור מצוה זו של הדלקת הנרות ולא שמחו על חזרת שאר כל המצות שנתבטל הרמז מהם ולכ"נ שהשמן שטימאו היוונים הוא

רמז לאמונת הרעות שלמדו ישראל מן היוונים ועי"כ נטמא השם טוב שלהם עד שרצו להשתמד לגמרי כדלעיל ולאחר שחנכו הבית ע"י הריגת החסידים חזרו לבנות את היכל ה' וטהרו את השמן שהוא רמז לשם הטוב והשליכו מהם האמונת הרעות ולכך נהגו להרבות בסעודת מריעים בחנוכה להודיע שאנו שמחים על שחזר הרשות להנתן בידינו לעבוד את ה' ית' ועדיין יד ה' טובה עלינו בכל יום ויום להחזיק ידיו בתורתו כדפירש' ומשום הכי נקראת סעודת חנוכה סעודת רשות על שבטל השמד וחזר הרשות להנתן.
בידינו ויהיה א"כ סעודות חנוכה ענין נכון בזמן שיש עמו יראת השם שעכ"פ לא נתקן עיקר חנוכה רק להודות ולהלל ואפי' סעודת פורים אע"ג שעיקרו למשתה ולשמחה ניתנה וחייב האדם לבסומי כו' מ"מ צריך להזהר משמחה שיש עמה שחוק וקלות ראש כמ"ש (ג) רז"ל בקרא של ליהודים היתה אורה וגו' וששון זו מילה ויקר אילו תפילין ריש לתמוה וכי קודם לכן לא היה להם מצות מילה ותפילין חלילה אבל מגיד שקיימו וקיבלו עליהם מאמר הפורים האלה בשמחה ואינם מצטערים כלל על הוצאות הפורים כדרך שאין האדם מצטער כלל על הוצאות שמחת מילת בנו וזהו ששון זו מילה ומגיד עוד שצריך שלא יהא שמחה זו רק שמחה שיש עמה יראת השם וזהו ויקר אילו תפילין כמ"ש בברכות רב יודא היה יתיב קמיה דרבי זירא חזייה דקבדח טיבא א"ל מי לא כתיב בכל עצב יהיה מותר א"ל קמנהי תפילין ותכריך בוץ שלבש מרדכי כאשר יצא בלבוש מלכות ועטרת זהב גדולה נראה שהם תכריכי בד שלובשים בו את המתים וכל זה כדי שלא תזוח דעתו עליו דוגמתו לבוש הסרגני"ש שכתבו המחברים שנוהגים ללובשו ביום טוב מפני שהוא זמן שמחתינו וראוי להזכיר בו יום המיתה כדי שתהיה גילה ברעדה.
וכדי להשלם כל ענייני הפורים אבאר כאן דיבור אחד של תוספת באגדת המגילה המתחיל (ד) ולידחו עשרת אלפים ככרי כספא שמעתי שעשרת אלפים ככר כסף עולים חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו ת"ר אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם דו"ק ותשכח עכ"ל התוספות ונשאלתי שהרי מפור' כתיב בתורה שלא היה רק מאה ככר שנ' וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' והיאך פירשו התוספות א"כ שעלה הסך הגדול הזה של עשרת אלפי' ככר שהוא מאה פעמים מאת ככר והשבתי להם שהמן רצה ליתן בעדם כל הערך הגדול המפורש בתורה למי שאומר הרי ערכי עלי שחייב ליתן חמשים שקלים שלימים שהם מאה חצאי שקל ויהיה א"כ החשבון מכוון שאם חצי שקל אחד עולה למאת ככר א"כ מאה חצאי שקלים עולה מאה פעמים מאת ככר שהוא עשרת אלפים ככר.

וזהו שפירשו התוספות ואמר שיתן כל פדיונם דוק ותשכח עכ"ל כי הערך הגדול של נ' שקלים הוא נקרא כל פדיונם של כל ימי חייהם כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה תוציא מהם כ' שנה שלא נתחייבו בהם הרי נ' פעמים מחצית השקל בשקל הקודש.
ושקלי הקודש כפולים משקלי החול דהיינו מאה חצאי שקלים בשקלי החול שהאד' נותן כל ימי חייו והמן רצה לקנות כל גופם ולכך הוצרך ליתן ערכם הגדול.
ובדברי המגילה עצמה שמעתי להקשות מה (ו) שנ' גם אני ונערותי אצום כן דה"ל נצום כן בל"ר ולא אצום שהוא ל"י אבל לפי שאין האדם יודע במצפוני חבירו שעשה בסתר ואולי נערותיה יאכלו בסתר ולכך לא יכלה להבטיח את מרדכי על תעניות נערותיה רק מה שהיא תתענה בודאי וזהו אצום כן: (ז) ויש מתמיהים עוד כי מה ראה המן לעשות עץ כ"כ גבוה של חמשים אמה ובה' או ו' אמות היה סגי לי' ומצאתי כי המן ראה בחלומו את מרדכי פורח על גבי ביתו וכדי לקיים מאמר החלום הזה אמרו לו זרש אשתו וחכמיו שיראה לעשות עץ גבוה יותר מביתו שהיה גבוה מאוד קרוב לחמשים אמה כדרך הבתים הגדולים והגבוהים שיש להשרי הגדולים וכדי שיתלה מרדכי באורך למעלה גבוה יותר מביתו של המן צווהו לעשות העץ גבוה נ' אמה ולא ידעו שהחלום היה מרמז שעתיד שתשים אסתר את מרדכי על בית המן כן יפלו כל אויבי השם ואהביו כצאת השמש בגבורתו

סליק חלק השלישי הנקרא ספר פרנסה וכלכלה

# ספר סליחה ומחילה

## פרק א

**פרק ראשון**

בס' הזוהר כ' צדיק הראשון בריבו ועל דא יהא לאקדומי קודם ר"ה ומזה אנו נוהגים להקדים ולהשכים (א) לומר סליחות ותחנונים בשבוע שלפני ר"ה ורמז לדבר כי תשחר א"ל אל רמז להשכמת השחר בחודש אלול וכתב עוד לא עביד קב"ה דינא עד דאכריז עליה וכן הוא אומר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום והיה אם שלום תענך ופתחה לך ואם במלחמת הרשות ולצורך הצלת הגוים כך במלחמ' יצה"ר ולצורך הצלת כמה נפשות מישראל עאכו"כ ובמדרש אמר כי בזמן שהחכם יושב (ב) ודורש הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל וכשעונין איש"ר מברך אחר הדרש' מיד הוא קורע כל רוע גזר דינם ולכך נוהגים בכל תפוצת ישראל להעמיד חכם העיר שידרוש ברבים בשבת שלפני ר"ה כדי להשיב את הרבים מן העון שבידם וצריך שיהא תלמודו בידו פי'

שיסכים מעשה ידו עם תלמוד תורתו שיהא נאה דורש ונאה מקיים וזהו בידו כלומר שיהא נקי כפים ומנוער ידו מן השוחד והכרזה זו אין למנוע אותם בשבת שאם מכריזין על אבידת ממון בשבת על אבידת הנפש עאכ"ו ולכך נקט לשון השבת האבידה ולא אמר חזרת האבידה לפי שהוא רמז על תשובת האדם שהוא חזרת אבידת הנפש וכמו שיש גנאי למי שמונע מרעהו חסד כך יש גנאי לאדם שיעזוב מרעהו יראת השם שנאמר למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב וכל אהבה שאין עמה תוכח' אינה אהבה וכאשר כרת אברהם בריתו עם אבימלך מיד נאמר והוכיח אברהם את אבימלך וכבר כתבתי כי הה"א המורה על הדין ועל התוכחה הוא כלולה במלת אהב להגיד כי את אשר יאהב את חבירו הוא מוכיחו והיו"ד המורה על הרחמי' נכללת במל"ת אוי"ב לומר שאם מרחמו ואינו מוכיחו אינו אלא אויבו וכל לקיחה הנאמר' באדם מתרגם ודבר מגיד שאפשר להנהיגו ע"י תוכחת דברים בעלמא ורמז לזה מה שנ' קח את המטה ודברת פי' קח את המטה כדי להטיל עליהם אימה אבל לא תכה אותם כי אפשר לך להנהיגם ע"י דיבור ואפשר שהיה צריך ג"כ אל המטה דדוקא לחכימ' סגי ליה ברמיזא אבל לשוטי' צ"ל מטה וברמיזא וכן שלמה הוא אומר גם אויל מחריש חכם יחשב ולפי דקדוק הלשון הל"ל גם אויל חורש ולא יאמר מחריש רק על החכם המוכיח שאם הוא יודע להשקיט ולהחריש גם את האויל זהו ודאי ראוי לחשוב כחכם גדול ואמר זה דרך הפלגה וגוזמא בעלמא לפי שהוא קרוב לנומנע וכל שמיעה מתרגם קבלה כי המשמיע על האזנים שאינם שומעי' יש לקרות עליהם מקרא זה קול דברי' אתם שומעי' ותמונה אינכם רואים זולתי קול כלומר תמונת הענין והמכוון שבו אינכם רואים בעין השכל שלכם זולת קול בעלמא והחכם הוא מעורר את עצמו אל התשובה וז"פ של ועניתם את נפשותיכם כלומר אתם בעצמיכם תענו אתכם בלתי שום הכרח וכן הנביא היא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם כלומר אם קרעתי לבבכם מעצמיכם אל תצטרכו לקרוע בגדיכם על בניכם ועל בנותיכם וזהו ג"כ מ"ש אך מעיין ובור מקוה מים וגו' המעיין הזה הוא רמז אל הת"ח שחכמתו בא לו מאליו כמעיין הזה המתגבר מאליו והע"ה אין לו רק חכמת מוסר ששמע מאחרים כבור זה של מקוה מים המכונסים ושניהם מטהרים אלא שהבור אינו מטהר רק במכונסים כלומר בזמן שהוא שוקט עלש מריו ולא ניתק שרוך נעלו אבל אינו מטהר בזוחלין פי' לשטף מים אליו יגיעו שאז אירו עומד בנסיון אבל הת"ח שהוא דומה למעין מטהר אף בזוחלין (ג) וזהו ג"כ סוד פטר חמור שהוא רמז על ע"ה כי בזמן שהוא שומע אל תוכחת מוסר ועושה תשובה אז הוא פודה את שה פזור' ישראל בתשובה שלו ואם הוא פונה עורף נגד מוכיחיו וערפתו לפי שהיה לו ללמוד חכמת מוסר מטבע יצירת האדם שיש לו

שערות ארוכות כלפי העורף לכסות בם את בושת ערפו ולמעלה מן האוזן אין לו שערות כדי שלא יהיו האזנים מכוסות מלשמוע דברי תורה ותוכחת מוסר וכל חכם לב או נביא המוכיח את הרבים או שבא ללמוד תורה לאסיפת העם.

טוב ויפה שיכפול את דבריו פעמים ושלש וכה"א הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת וכן במערכי המלחמה נאמר וניגש הכהן ודיבר ואמר ודבר ודברו השוטרי' ויספו השוטרי' לדבר והטעם לפי שא"א שיתעורר לב כולם אל דברי המוכיח בפעם הראשון כי יש מהם שלא באו לאסופה זו עד עכשיו ומהם שהסיחו דעתם ולא שמעו לדבריו בפעם הראשון ואי אפשר שלא יתעורר בפעם שנייה או שלישית שאף אם לב אבן הוא יהיה נימח ע"י דברי המוסר שיפול בלב השומע פעם אחר פעם כדרך האבן המונח תחת הדלף שהוא נימח על ידי הגשמים שירדו עליו אע"ג שאינם יורדים רק טפה אחר טפה וזהו יערף כמטר לקחי.

ד ולטעם זה היו הלוחות של אבן לומר שד"ת חוצבין ומשברין את לב האבן ולפי מה שכתבתי יתיישב מה שמצינו רוב הנבואות שבאים במילוא שונות ובפרט במשנה תורה כי לפי פשוטו ראוי להיות כן מטעם שפי'.

ה וכל מי שמוכיח את הציבור חייב לנהוג בהם כבוד ולא יוכיחם רק ברמז כדרך שעשה משה שנאמר אלה הדברים אשר דבר משה וגו' מגיד שלא הוכיחם רק בנחת כאשר ידבר איש אל רעהו ובנסתר כמו שפירוש רש"י על במדבר בערבה וגו'.

ויש תוכחה גדולה נסתרה ונרמזה בשמות כל הסדרות הבאים (ו) במשנה תורה והוא שא"ל משה שאלה הדברים שאדבר עליכם אתחנ"ן שתשמרו אותם לעשות עק"ב רא"ה כי יש שופטים בארץ ובפרט כ"י תצא מעה"ז וכ"י תבא לעמוד על גורלך בעה"ב והנה את"ם נצבים היום וכלכם חיים וקיימים ויל"ך האדם למחר לעולמו א"ם תאזינ"ו לדברי ותקבלו זא"ת הברכה וכן בפרק חלק ארז"ל מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח לשלמה לש"ש ומפני מה נענש לפי שהוכיחו ברבים שהרי אף אדם אחד שהוא חשוב אין לביישו ברבים אפי' לתוכחה ודרוש וקבל שכר פירוש אל תדרוש ברבים אלא א"כ אתה יודע שיש שומעים לדבריך שאז תקבל שכר טוב על הדרשה וכענין שנא' כי קרוב אליך הדבר בפיך ובלבבך לעשותו כי מה שהחכם עומד ודורש זהו בפיך ואם יכניסו דבריו אח"כ בלב השומעים זהו בלבבך ואח"כ לעשותו דוקא כי שמיעה בלא עשייה אינה כלום ואפי' אין שם רק אדם א' משומע ומקבל יראה החכם להציל נפש אותו האדם ולא ימנע דבריו מהם שנ' ראה אנכי נותן לפניכם הרי שאמר ראה בלשון יחיד אע"פ

שעם רבים היה מדבר שנ' לפניהם מטעם שפי' שאף בשביל הצלת אדם א' מישראל ראוי שלא למנוע דברי התוכחה:

## פרק ב

**פרק שני**

הנה פחד יום משפט אלהי יעקב גדול ונורא הוא ומי יכילנו ע"כ כל ערי הפרזים יראו לעמוד על נפשם ולהמלט אל עיר בצורה אשר שם בית המלך ומקדש מעט כדי להשגב שם בפני הצר הצורר בהתאסף ראשי עם יחד להרים ולהניף יחד על שכמם עול משא התורה והמצוה ועל זה אמרו רז"ל (א) וגמירי דכל טונא דמידלי אינש על כתפיה אינו אלא שליש משא כמשא כשמסייעין אותו להרים מכל מקום אין הפרש גדול כל כך שיהא על חד תלת וגם לשון גמירי לא שייך כאן רק בנושאי סבל ממש מיירי ולכך נראה כי בעושי המצוה ידבר ומגיד שרבים שעושים מצוה ביחד זכותם יותר הרבה מאשר היה עושה כל אחד לבדו על חד תלת וראוי לאדם שיתעורר את עצמו בבואו שם לשמוע אל הרנה ואל התפלה כי איך לא יבוש שיעלה ויראה לפני יוצר הכל ומשארות אשמיו צרורות על שכמו וכמו שיש בנושאי הסבל יחד מי שמכניס עצמו תחת עובי התקרה עד שנושא יותר מחלקו המגיע לו ויש מי שנושא חלקו בצומצום לא פחות ולא יותר ויש עצל שמשפיל את שכמו כדי להטיל המשא על חביריו ואינו נושא את חלקו המגיע לו כך יש זריזים ויש עצילים בענייני התשובה בבואם להתאסף יחד זהו שכתוב יביא אותו אל פתח אוהל מועד.

ופי' אותו את עצמו ומ"מ יתירא הוא דלא הל"ל רק יבא אל אוהל מועד ומאי אותו אבל מגיד כי החלק השכלי שבאדם יכריח את החלק הבהמי שבו להביאו עמו אל פתח אהל מועד.

ב וזהו שאנו מתפללין יעלה ויבא ויגיע כו' כי מתחילה יזכה שיעלה ויבא לשלום עד מקום בית המלך שלא יקראו אסון על הדרך ואחר כך מבקש שלא יהיו לו מונעים שיעכבוהו יותר לכנוס ולהגיע אל חצר המלך וזהו ויגיע אח"כ מבקש שיהא זוכה להיראות אל המלך פנים אל פנים וזהו ויראה.

ושיהא עת רצון לפניו וזהו וירצה ושיכניסו דברי תחנוניו באזני המלך וזהו וישמע שימלא בקשתו וזהו ויפקד ויזכר.

ג וראוי ליושבי הקהילות שיכבדו את בני הכפרים בזמן שיבאו למנין שכן מצינו במביאי הבכורים שגדולי ירושלים היו יוצאים לקראתם לשאול בשלומם ולכבדם.

וזהו שיסדו בפזמון של עי"כ בניך בצל קורתך באו הרי שאנו מבקשים חסד אחר שבאנו בצל קורת בית אלהינו כי כן דרך הבעל הבית לחוס על אורחיו כענין שנאמר בלוט כי על כן באו בצל קורתי כמו שפירוש לעיל ויש לאמירה זו שבזמן הזה קצת רמז בתורה שנאמר ועל כל עם הקהל יכפר נקט עם נגד יושבי ירושלים ונקט הקהל נגד אותן שנקהלו לתוכה.

ואם יתקע שופר בעיר וגו' ואריה דבי עילאי שאג מי לא ירא כמו שהשיב (ד) רבי יהושע אל הקיסר בפ' אלו טרפות על ששאלוהו אלקיכון לאריה מתיל ומאי רבותא פרשא קטיל אריה והיה זה רמז על טיטוס שגידר את הפרוכת ויצא דם והיה סבור שהרג את עצמו ואם יש אלהי' שופטי' בארץ איה גבורותיו.

והחכם הזה השיבו כי וודאי אמת שכל השנה כולו כמעט שעזב ה' את הארץ וישלח' ביד פשעיה' אכן יש זמן אחד מיוחד בשנה שאריה דבי עילאי שואג ומי לא יירא וכשמוע קול שופר מי לא יחרד והיום הרת עולם כאשה מעובר' וזהו ואפיל כל מעובר' ואף האומו' נדוני' בו וזהו ושורא דרומא נפיל.

ובקרבו מאה פרסאו' שזהו י' ימי תשובה דהיינו י' פרסאות לכל יום כמהלך אדם ביניני אזי נפל ככי ושיני רמז לתענית צומא רבא שהכל מתענין בו וכרסין דידיה רמין ומלך יושב על כסא רם ונשא ומשליך לארץ כל גאה ונישא וזהו ואיהו מכורסיה נפיל אזי יודע שיש אלקי' שופטי' בארץ ויתר דברי האגדה ההיא אין כאן מקומה:

## פרק ג

**פרק הג'**

בא וראה שלא כמדת בשר ודם (א) מדת הקב"ה.

מדת ב"ו אם יש לו שום שונא אז כל מחשבתו להחליש את כחו כדי להפילו וכ"ש שאינו מלמדו להועיל לו והקב"ה שונא את חוטא זה ואעפ"כ הוא נותן עוז ותעצומות ומלמדו האיך יכול להמלט מידו שנאמר וה' נתן קולו לפני חילו וגו'. כי עצום מחנהו.

ופי' רז"ל שמעצי' כחן של ישראל ולזה ראה אונקלוס שתירגם ואמר אל תאמר בלבבך כחי וגו' כמשמעו חילי לפי שסמך אחריו ועוצם ידי שזהו מדתם של רשעים שחושבים להנצל על ידי עוצם ידם כעניין שאמר הקיסר פרשא קטיל אריה אבל לא כאלה חלק תולעת יעקב השומעים לעצה ויודעים כי לא בגבורת האיש יחפץ כ"א בשובו וחיה.

וזהו שסמך אחריו כי הוא נותן לך כח ותרגם והוא יהיב לך עצה כי הוא נותן עצה לעמו ישראל לשמוע בקולו ובזה ינצחו ביום הדין.

ב וזהו שנאמר כל השומע יצחק לי ולפי שמדתו של יצחק מתנהג בר"ה אמר כל השומע יצחק לי ור"ל לדברי מוסר לא יפחד מכל רעה כי מדתו של יצחק אינו מדת הנקמה חלילה רק היא מדת הפחד שמפחיד על ידה את החוטאים עד שיכנעו וישובו. והשומע מוסר כבר נתן פחד ויגון בלבב ודואג תמיד על עונו על כן נעשה לו יום הדין זה ליום צחוק ושמחת לב. ועל זה אנו בטוחים לעשות אותו י"ט ושלא להתענות בו והרבה בני אדם עושין אותו ימי משתה ושמחה ואומרים שהם בטוחים בהקב"ה על פי המדרש שמביא הטור א"ח. וקורא אני עליהם וכסיל בוטח ומתעבר חלילה לעשות כן כמו שאכתוב בסמוך. וגם רוב פעמים שהן משתכרין בו ואין פחד אלהים לנגד עיניהם ואז מדת הפחד הנוהגת ביום זה פוגעת בהם ח"ו.

ג ודינא דמלכותא דינ"א והבן אותיות דינא כי השם של אדנות ומלכותו אשר בכל משלה ואשר היא כלולה ברחמים יתהפך ח"ו לכולא דינא. ולפי דעתי שזהו פשוטו של יש נספה בלא משפט שאינו ר"ל שנספה בלא חטא חלילה. אבל נספה הוא על שאינו נותן כל הלב כי יום משפט הוא שאלמלא היה נותן זה אל לבו. היה חסד אל יסובבנהו.

ד ונראה עוד שעל דבר זה נענשו בניו של איוב לפי שהאמינו שהרשות נתונה ביד האדם לעשות כל ימיו כחגים רק שיברך אלקים בלבבו ודעת זו קרוב לדעת האומה האומרת שהיא מאמינה בלב ושוב הכל נעשה כהיתר לפניה שאין החטא נכנס לפה האדם וזהו שאמר איוב אולי חטאו בני וברכו ה' בלבבם ור"ל בלבבם לבד בלא מעשה הטוב ויהיה לפי זה וברכו ברכה ממש ואעפ"כ חטאו כמו שפי' לפי שהיו נוהגים לעשות את משתיהם אף בימים שאין להתענג בהם כי לכאורה נראה כי מה שאמר ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים וגו'. יום של ר"ה היה דוגמת ויהי היום ויבואו בני אלקים ויתייצבו על ה'. דלכ"ע יום של ר"ה היה.

ה וחולה זו רבא היא ג"כ כל השנה אצל שכורי אפרים אשר חושבים שיש לקונם נחת רוח ממסיבתם כי כאשר יטיבו את לבם ביין יתחילו לומר זמירות שנתיסדו על המחיה ועל הכלכלה וזהו וודאי מקובל וטוב לפני הש"י אבל על זה אני מתרעם כי ינגנו גם כן קדיש וברכו שהם דברים שבקדושה שצריכה עדה.

ועל זה נאמר אמרתי להוללים אל תהולו שמה שחושבים שהם מהללים בזה את הש"י אינו אלא הוללות וסכלות.

וזהו אל תהולו שהרי אף מלאכי מעלה חיל יאחזון כשבאי להקדיש ליוצרם ואיך לא יבוש האדם לעשות קדושת יוצרו ככינור זה שמנגנים בו הגוים שותי שכר כדי לעוררם על השתייה אשר לא כדת ומי לנו גדול כדור נעים זמירות שנענש על שקרא לד"ת זמירות

כדאיתא בפ"ז דסוטה וזהו מאמר רז"ל התורה חוגרת שק ואומרת רבונו של עולם עשוני בניך ככינור כו' ועוד מעט יתחילו לקלל ולחרף וונבל פה ולשבוע לשקר ולהכות זה את זה באגרופות הרשע ואינם פוסקים משררות שלהם עד שכל שלחנם מלא קיא וצואה. נמצא לפי זה שאין טוב לו לאדם בימים אילו רק להעלות על ראשו תמיד את אימת יום הדין ולהאיר ולהדליק את נר אלהים נשמת אדם בתוך הגוף האפל ואז ידע כי בוודאי יהא מסיק שתא (ו) וזהו כוונת מאמר רז"ל האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא כו' אי משיך נהורא ידא וכו' ולפי דעתי שזהו מ"ש בס' הזהר בפ' פנחס שר' יודא ביקש מרשב"י דלימא ליה מהני מילי מעליותא דר"ה והוא למדו דכל מקום שנ' (ז) ויהי אינו אלא צער וכן ויהי בימי כו' ויש לתמוה דמאי מילי מעליותא יש לזה אבל לפמ"ש א"ש לפי שגילה לו בזה כי עקרו של יום זה ויסודו הוא מה שיהא אדם ממוצע בין השמחה ובין הדאגה דהיינו שיהא שרוי קצת בדאגה ובצער ויהיה ג"כ בטוח בהקב"ה ומביא ראיה מן הימים שעמדו בהם בצער בימי המן שהקב"ה חושבו לטובה שהרי עי"כ עלו לבסוף לגדולה גדולה אף כאן כל מי שעומד בדאגה ובצער בימים אילו הקב"ה עושה לו נס ומהפכו לטובה ומוחל לו עונותיו והמדרש הזה קורא למחילת העון אחר שנתלכלכו בו כל השנה נס (ח) כי כמו שהמעשה הטוב נקרא ענין ניסי לפי שהוא היפך טבע האדם הנוטה תמיד אחר החטא כדפי' לעיל כך מחילת העון הוא עניין ניסי לפי שהוא היפך הטבע אשר יסד המלך להיות פתגם מעשה הרע נכון ומזומן אל העונש כדי להאכיל את החוטא הזה כפרי מעלליו ולפמ"ש לעיל מיושב מה שהכתוב משבח את יראת ה' הטהורה כי יש להסתפק כי מה שבח יש בדבר שהוא הכרחי כי מי לא ייראך מלך הגוים אבל עיקר השבח הוא שאינו בטוח בחסד עליון יותר מדאי רק מתייירא תמיד שלא יגרום החטא. ואע"ג שרב חסד הוא אין ראוי להאמין שהוא וותרן יותר מדאי למחול למי שאינו ראוי לו לגמרי רק יהא יראת ה' על פניו תמיד כי אלקים אש אכלה היא.

ומי הוא שימלא לבו שלא יכנע כהיום הזה אשר נפשות הוא חובל בו (ט) ועל כן יאמרו המושלי שהוא משל לשועל שמצא שער העיר פתוח לפניו ונכנס לתוכה וחוטף טרף אוכל וקל מהרה רוצה לחזור להמלט ומוצא שער העיר סגורים לפניו ומתייירא מן הרודפים אחריו מה עשה השליך עצמו כמת מוטל לפני שער העיר בא אדם אחד ועמד עליו ואומר זנב השועל טוב לטאט' בו הבית לפי שכל המזיקים ורוחות הרעות מסתלקים על ידו מאותו הבית וחותך לו זנבו והוא סובל בא אדם אחר ואמר שן השועל טוב לתלות בצואר התינוק ומפיל את שיניו והוא סובל בא אדם אחר ורוצה לפשוט עורו

ממנו והוא קם ורץ אף כאן אף מי שמקשה לבו כל השנה בבוא יום זה שנידון על נפשו הוא מתעורר עליו מאד:

## פרק ד

### הפרק הרביעי

(א) הנה משפטי ה' הוא כפי משפט כל דיני נפשות שכתבו רז"ל בפרק א' דיני ממונות הא' שאין מאמינים לתובע רק בעדים כשירים ובדרישה ובחקירה וזה שייך אף בדיני ממונות וכן במשפטי ה' לא יאמין היא יתברך אל המקטרג אא"כ יברר את דברי קטרוגו. ואע"ג שראה את ישראל שמסגלין עונות כל השנה כולו אין לו עדות על העבר ורוצה לקטרג עליהם כאשר הם שם עכשיו שהוא מן המפורסמים שאינו צריך ראייה והוא רואה כל איש ישראל עומד ביום הזה לבוש הבדים ומעשיהם הנגלה הם יפים מאד ומצפוני לבבם אע"ג שהוא רע (ב) מ"מ אינו גלוי לפני המקטרג ולא יכול להרשיעם ונתבייש המקטרג ונדחה ממחיצתו של הקב"ה וזהו שהכה"ג היה אומר בשעת עבודתו אל העם לפני ה' תטהרו כלומר המקטרג מצא אתכם טהורים על הנגלה שלכם לפי שאינו יודע מצפוני לבבכם אבל מי יתן שתמצאו ג"כ טהורים לפני ה' הבוחן לבבות ואע"ג שלא נמצאו טהורים לפניו אינו מעיד הוא עליהם כי הוא הדיין ואין העד נעשה דיין.

ומקוה ישראל ה' פי' כמקוה הזה המטהר כל הבא לטהר בו אפילו הוא וודאי טמא כך הוא מטהר כל המתחרטים על עונם ומבקשים להטהר אע"ג שוודאי טמאים הם ועל העדות שמעידים ישראל על עצמם בשעה שמתוודים ומודים על חטאתם גם ע"ז אינו מעניש אותם כי אדם קרוב אצל עצמו ופסול להעיד ואין אדם משים עצמו רשע.

ובין כך ובין כך יצאו ישראל זכאין בדיניהם השני הוא שפותחים בזכות ואין פותחים בחובה וזה תועלת גדול כי טעם הזכות כיון דעייל עייל.

וכל מי שפתח בזכות צריך לעמוד בדבריו ואפי' סתרו לו ראיותיו הראשונים צריך לטריח כדי למצוא לו ראיות אחרות ואינו רשאי לחזור מדבריו עד שעת גמר דין וכ"ז להורות שעיקר המכוון במשפט זה הוא הזכות ולא החובה וכן במשפט ה' לא יחפוץ הוא ית' במות הרשע כי בשובו וחיה והכל למידין זכות אפי' התלמידים היושבים לפני הדיינים ואין הכל רשעים ללמד חובה ובמשפטי ה' ג"כ הכל נעשה סנגריא ואין הכל נעשה קטיגוריא ואפי' אם גמרו את הדין לחובה אם אח"כ מצאו לו זכות מחזירין אותו לא מצאו לו זכות לפתוח מלינין את דינו אולי ימצאו זכות בלילה.

אף כאן מצאו לו זכות בר"ה כותבין אותו לחיים מיד לא מצאו לו ממתינים לו עד יה"כ וישראל תולין עיניהם בהקב"ה ואומרים בך בטחנו ואתה הוא הדיין ואתה תהיה ג"כ סנגירנו ומלפניך לבדו משפטינו יצא (ג) והנה הקב"ה דן את עולמו יחידי משא"כ בדייני בשר ודם שאין ב"ד פחות מג' והטעם לפי שכל אדם דן את חבירו כפי מה שעולה על רוחו ואם הוא נוטה אחר שום מדה גרוע הוא דן ג"כ את חבירו אחר אותה המדה לפי שסובר שחבירו ג"כ נוטה אחר אותה מדה גרוע כמהו אבל אם הם שלשה א"א שיהיו כולם נוטים אחר אותה מדה גרועה וחביריו רבין עליו ומבטלים את דעתו וזה לא שייך גבי הקב"ה ולכך הוא דן את עולמו יחידי ומכאן תבין מאמר כשם שדנתני לכף זכות כך מן השמים ידונו אותך לזכות לפי שכל מי שדן את חבירו לכף זכות מעיד על עצמו שהוא מסולק מן המדות הגרועות ובזה יהיה נידון ג"כ לזכות ממי שמסולק מכל החסרונות ב"ה והנה מלך ב"ו מתגלה על עבדיו לאחד משני דרכים אם שמתגלה על עבדיו הנאמנים כדי לקבל מהם כתר המלוכה ולעברם בבריתו להיותם לו לעבדים והוא יהיה להם למלך ואם שמתגלה עליהם דרך נקמה על שמרדו בו ואז הוא בא עליהם בכמה מיני משחיתים עמו שבאים להשמיד ולהרוג לאבד ולשלול שלל ולבוז בו וישראל שמסוגלים בעבירות כל השנה היו ראוים לדרך השני ואף השטן והמקטריגים מצפים לנקמה זו ולכך נקרא יום תרועה לפי שיש כאן חשש קול יללה אם לא בחמלת ה' עלינו ולא כן מחשבותיו יתברך רק הוא מתגלה עליהם באור פניו כי רציתם כי מפי עליון לא תצא הרעות.

**ד** פי' סדר התקיעות שהיא מצוה שיצאה מפי עליון והוא ברכה משולשת המתברכת בכל ג' חלקי התקיעות שכן שלש פעמים ברכה בגי' תרועה ואין בה שום דבר רע להגיד שאין להפוך מלת תרועה למלת הרעות וזהו לא תצא הרעות.

ולכך צוה לתקוע תקוע' קול פשוט קודם התרוע' ולאחריה להגיד כי ראשיתם ואחריתם יהיה רק טוב ומן השבר עצמו נעשה סבר ותקוה בקריאת שי"ן שמאלית וזהו אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו.

**ה** והנך רואה נפלאות כי הימין דוחה שהרי בקריאת עם שי"ן ימנית הוא שבר להגיד כי ימין ה' שהוא חס"ד עליון אף הוא מכריע את האדם לחובה וכשנמצא חייב והשמאל שהוא מדת הדין מקרב את האדם מליצה בעדו כדי לתת ראשיתו ואחריתו תקוה וסבר הרי שהמדות כלולים זה בזה מגו חשיכה אורה ומגו אורה חשיכה גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור.

**ו** ומכאן תבין אגדת פרק רבי עקיבא א"ל הקב"ה לאברהם בניך חטאו אמר ליה רבש"ע ימחו על קדושת שמך כו'. עד לא בסבא טעמא כו'.

נשאו עיניהם ביצחק כו' הרי שהאבות השתנו טעמם להיות נ"ב פח"ד לאברהם וחס"ד ליצחק והוא רמז ג"כ לאבות העליונים שהם כלולים זה בזה וזהו שכתבתי לעיל כי חלילה שיהא מדתו של יצחק מדת הנקמה כו'.

והשטן כאשר הוא רואה שאין הקב"ה תובע עלבון המרידה מבניו ורואה ג"כ שהתרועה מעורבת עם תקיעת הרחמים מיד הוא דואג אל נפשו שמתיירא שמא ישובו הבנים לאביהם שבשמים בתשובה נכונה ואז יבולע המות לנצח שכל עצמו אינו אלא להשטין עבד על אדוניו וכאשר האדון והעבד ישכנו לבטח יחדיו אז האדון והעבד שניהם יקחו נקמתם ממנו על כל הרעה אשר חושב לעשות ובפעם הראשון חושב השטן כי אולי הגדולים שבהם לבד עשו תשובה כעינין שנאמר ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים אכן כאשר יתקעו עוד שנית זהו סימן שיתוועדו כל העד' ואז חושש על נפשו וזהו המלך המשפט כי במקום שהיה ראוי לו לעשות בהם משפט הוא מראה להם את כבוד מלכותו דרך חבה.

## פרק ה

### פרק חמישי

(א) ומטעם שכתבתי לעיל לא נקרא יום זה יום המשפט רק יום הזכרון לפי שעיקר הוא שישים האדם אל לבו להזכיר את יום הדין גם מה שאנו מזכירים בו את משפט היום וטעמי התקיעות הוא עיקר ולכך נדחו התקיעות בשבת מפני טעם קל דהיינו שמא יעבור את השופר ד' אמות בר"ה לפי שהזכרון הוא עיקר וזה שייך בשבת כמו בחול.

ב ורז"ל רמזו את זה באמרם התוקע לתוך הבור כלומר לעם הארץ אותה תקיעה פסולה דאינו אלא כרועה זה התוקע לאסף את הבהמות.

וכן נוסח הברכה לשמוע ולא לתקוע וזהו ג"כ מה שארז"ל הרחיקו מפיו פסול וזה מבואר.

וכל דיני שופר הם רמזים גדולים האחד שהתרועה עצמה מורה על שכל ימי האדם אינו אלא או גנוחי גנח מחמת חולי או ילולי יליל מחמת שאר הסבות הרעות המתרגשות בעולם.

וכל היום כשר לתקיע' אלא שהזריזים מקדימים וכו' וכולה כיומא אריכתא דמא וחד קדוש' הן כל זה ידוע ומבואר.

ג ודין שופר שנשבר וחזר ודבקו אם חזר לקולו הראשון כשר הכוונה שאם חלה האדם וחזרו איבריו להדבק יחד ונתרפאו אם חזר לקול שם טוב הראשון כשר שכבר נתכפרו

לו עונותיו על ידי היסורים שלו ואם לאו פסול הוא. ודין מודר הנאה או שופר גזול או של ע"ז או נפל עליו הגל או צפהו זהב כוונת כל אלו מבואר.

וכן זה מברך וחבירו יוצא מגיד שהיחיד יכול לזכות את הרבים וברעיא מהימנא מפרש את מטעמי יצחק ע"ה ומה שנאמר ויהי אך יצא יצא ועשו בא מצידו נראה שר"ל כי כאשר יצאו הם מבית התפילה חוזרים הם למעשיהם הראשונים ומיד עשו בא ומקטרג ויצחק משיב כי בטרם תבא ואברכהו כלומר כבר נחתם גזר דינם לטובה בעוד שהם היו לאחדים יחד בבית התפילה ומדה טובה אינה חוזרה לכמה סבות (ד) ודרכים יפטרו הנידונים על נפשם יש שמתחנן על נפשו ונעתר לו הדיין כענין אסתר שהתחנן' ואמר' תנתן לי נפשי בשאלתי וגו'.

וכנגד זה רוב התפילה והתחנונים שאנו מפילים לפני אבינו שבשמים בימים אילו מי שנענש עונש ממון כעניין שנאמר ואם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו וכנגד זה הוא נתינת הצדק"ה בעת הזאת יש מי שלא יכופר עונו רק מעונש הגוף כגון מלקות ארבעים וכנגד זה התשוב"ה שהוא התענית שהאדם מסגף נפשו והקב"ה מתרצה לו על ידי תפילתו לבד כמו שדרשו רז"ל בבפרק יום הכפורים שמא תאמר ספק דברים ספק ממון ת"ל קחו עמכם דברים כלומר שמא אינו מתרצה בדברי הפיוס לבד רק בצירוף כופר ממון של צדקה ת"ל אשר יושת עליו כו'.

ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר וקח טוב והטעם כי מאחר שמרוצה בתפלה לבד נמצא שראוי להחזיק לו טובה על הצדקה שנתן הואיל ואינו צורך הכפרה ועל התשובה שעשה והתמעט חלבו ודמו מעלה עליו הכתוב כאלו הביא עולה ולא עולת חובה רק עולת נדבה שנאמר אוהבם נדבה כי לנדבה יחשב לו אחר שכבר נתכפר על ידי תפלה ועוד יתבאר ג' דברים אלו שהם תש ובה תפלה וצדקה כמה עניינים אנו עושים בימים אלו שאינם (ה) רק ציור והתעוררות לנפש הבהמי שאינו מתעורר רק על ידי עניינים אלו כמו שאנו נוהגים ללבוש לבוש הבדים שנקרא קיטי"ל שהוא לבוש המתים כדי להרעיד את החוטא על ידו ויזכור את יום המיתה כעניין שדרשו על רגזו ואל תחטאו וגו'.

וכן מה שנהגו לילך אל המים בר"ה ואומרים תשלך במצולת ים וגו'.

וכל זה רמז כשם שהמים הללו הנראים עכשיו כאן לא היו כאן מתחילה וגם אחר כך לא יעמדו עוד כך לא אשוב עליהם ונמצא החטא כאלו אינו שכל מעשה שאינו בכוונת הלב לא חשוב מעשה ולכך נתכפר ג"כ עון הרציחה וכן עון חילול השבת ע"י התשובה אף ע"ג שאין המת חוזר להיות חי וכן השבת מחולל ועומד וכל זה לפי שאין מעשה החוטא חשוב מעשה אחר שנתחרט וזהו במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו.

## פרק ו
### הפרק השישי

החוטא דומה לבן הבורח מאביו ופונה לו עורף ואחר כך מתחרט ונותן אל לבו לחזור ולשוב אל בית אביו וזהו לשון תשובה על שמתחיל לשוב אל אביו ומיד נקרא שב.
אלא שמדרגת מדרגות יש כאן כפי שיעור המדרגות שיש מן הארץ עד כסא הכבוד ועל דרך הזה אמרו רבותינו ז"ל שהתשובה מגיעה עד כסא הכבוד.

א ולפי שהש"י חפץ צדק הוא ע"כ מוריד הוא שכינתו אצל התחתונים כדי שיהיו קרובים לשוב אליו וכדי להקל עונש המורדים כפי גדולת ורוממות האדון המצווה כך גדול העונש המורד ולכך הוריד שכינתו. וזהו טעם של וירד ה' וק"ל וצריך האדם לעמוד בתשובה כל ימי חייו כי התשובה שהוא עושה בי' ימים אלו לבד לא תספיק להשיבו עד הכסא. ועל התשובה של כל ימיו אמר שהוא מעבירה את רוע הגזירה אלא שכיון שהתחיל בה בי' ימים אלו מעלה עליו כאלו כבר עשאה. ומה שאמרו רז"ל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת וכו'. ולא הזכיר ג"כ הלכות תשובה בימי התשובה פי' כבר שהטעם לפי שאין זמן לתשובה. ולפי מה שפי' אין צריך לטעם אה רק הטעם שזמן התשובה היא ג"כ כל השנה כולה כמו שפי'. אבל הלכות הרגלים אינו נוהג כלל אחר הרגל ושייך שפיר הלכות פסח בפסח דווקא וכן כולם.

ב וזהו שארז"ל בפרק רבי עקיבא אם יהיו חטאיכם כשנים כשני מבעיא לי' אמר רבי יצחק אמר הקב"ה אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שהם סדורות ובאות משנת ימי בראשית כשלג יהיו וצריך ליישב כי מה עניין סדור השנים אצל התשובה.
ומהו ג"כ שוב כשלג יהיו ולכך נראה שמגיד כי בעלי תשובה צריכים להוסיף אומץ בענייני תשובתם כל שנה ושנה עד שיהא תשובתם בשנה זו יותר בסדר נכון ממה שהיתה בשנת שעברה כי עכשיו יכול להזהר ממה שהיה נכשל בו אשתקד דדרך כל ענייני העולם והמלאכות שבו שנעשו כל שנה יותר מסודר משנה שעברה לפי שכל מלאכ' נמבזה ונמס יראו בעלי המלאכות לתקן את המעוות שבהם מידי יום יום כך יהא ענייני התשובה שלו כל ימי חייו ואם עושה כן אז יהיו חטאתיו כשלג שהוא להיפך מזה כי השלג של אשתקד אינו בנמצא כך לא יזכרו ולא יפקדו לו עונות של שנה העברה.

ג וזהו מעביר ראשון ראשון ולא אמר ראשון ושני לפי שגם השני הוא ראשון לחשבון כי הראשון נמחה ונמחול לגמרי וכמו שעיני השם יתברך והשגחותיו על כל יצוריו בי' ימים אלו לפי שהם ימי תשובה וכפרה כך עיני ה' על ארץ ישראל מראשית ועד אחרית השנה

לפי שכל הזמנים שוים בה לתשובה ולכפרה שהרי אין אדם לן בירשלים עד שנתכפרו לו עונותיו. שנאמר צדק ילין בה.

ד גם הקב"ה דורש הארץ ההוא יום יום ומטפל עמהם כל שנה משא"כ בשאר ארצות שחולק להם פרנסתם בבת אחת באחרית השנה שאינו רוצה לטפל עמהם כל השנה אבל מטפל היא עמהם בא"י בעין יפה בראשית השנה ואחריתו כמו בתחלתו לא כבעל הבית המתגלגל עם האורח ביום א' בבשר יום שני בדגים ומתמעט והולך כפרי החג. דרך המלך שאם ימרדו עליו עבדיו ולא יעבדון את עבודתו שהוא מוסיף להכבד עליהם את העבודה כמ"ש פרעה תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר.

ה אבל הקב"ה אומר לישראל ואתה תשוב ושמעת ועשית וגו' פי' אינו מבקש ממך רק שתשוב לעשות את המצות שנצטוית בהם כבר וכן דרך המורדים שלא ישובו לעולם לאותה מדרגה שהיו בה בראשונה ולפחות לא יוסיפו לראות את פני המלך כענין שנאמר באבשלום שאע"ג שמחל לו אביו לא ראה פני אביו אבל החוטא הזה לאחר שעשה תשובה הוא שב לגמרי לחזקתו הראשונה וזהו ג"כ לשון תשובה על ששב לחזקתו עיקר התשובה מיוסד על מספר השלשה של התקיעות הן ג' על ג' וכן תשובה תפלה וצדקה.

ו והטעם לפי שהאדם מורכב מד' יסודות והן סבת התאוה והחטא והאדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא לפחות בא' מהם ויש מי שיחטא בשתים ויש בשלשה וזהו סוד הן כל אלה יפעל אל פעמים ושלש עם גבר.

ז אבל שיחטיא האדם בכל הארבע יסודות שלו עד שלא יהא נמצא בו שום דבר טוב זהו אי אפשר כמו שארז"ל שאפי' הריקים שבישראל מליאים מצות כו'.

ונמצא לפי זה שהמדרגה הרביעית היא מקום הרחמים אחר שאין החטא מצויה והמדריגה ההיא נקראת מדה כעניין י"ג מדות כי תיבת מד"ת מיוסדות על מספר הארבה לאחידיות ולעשריות ולמאות ועוד יתבאר זה לקמן והנה יש חולה רעה בעולם ורבה היא אל בני דורינו שהאדם עושה בשביל קונו דברים הקשים עליו מאד כגון שמסגף נפשו בתעניות הרבה ועושה צדקה הרבה ומרבה בתפלה ולבו אינו נכון במשבותו עד שכמעט הוא טורח לחנם כההיא דאמר לתלמידיו במטותא מנייכו דלא תירתו תרתי מיני גהינם דהיינו חיי הצער של התשובה דחשוב גהינם של עולם הזה וסופו ג"כ אל הגיהנם גמור עד שלא שב בתשובה שלימה כי התשובה משובה יום ענות נפשו לחרצבת הרשע ולא ימנע עצמו ביום תעניתו ככל רוע מעלליו הכזה צום אבחרה.

גם ההפילה אינה נכונה כי יתנו המון קולם בבית אלהינו דרך ערבוב בעלמא זה מקדים וזה מאחר זה צווח וכו'.

והמתפלל צריך לכוון בתפילתו כוונה ראויה ולתת אל לבו אהבת הש"י ומוראו כי זהו מטבע שטבעו חז"ל ולא שיעשה עמה אלהי כסף לחשוב בעסקיו בשעת התפילה כי זהו מטבע שפסלו מלכו של עולם נמצא שהתשובה והתפילה צריכים לתשובה ולתפלה אחר' הגונים כדי שיתכפרו על אילו שאינם הגונים ואין כאן רק הצדקה שהיא יותר בשלימות וכוונה לפי שאינה צריכה רק שיתן ויחזור ויתן ולא יקפוץ ידו.

ח ולזה מצינו במלת צדקה כל שלשה אותיות השורש שלו שהן אותיות צדק מה שלא מצינו במלת תשובה ותפילה והתי"ו וההי"א של מלת תשובה ותפילה הם יסוד נופל להורות שאף על גב שהם יסוד גדול מ"מ נופל יסודם בין בתחלה בין בסוף מה שאין כן במלת צדקה ואף במלת צדקה יש תוספת ה' שאינה שורש להורות שאף בצדקה יש לפעמים התפארת שאינה שורש למצוה זו וגם משה רבינו ע"ה קורא תגר זה על ישראל ואמר להם ואהבת את ה' אלהיך פי' יודע אני בך שאתה אוהב את ה' אלהיך בכל לבבך זו התפלה ובכל נפשך זו עינוי נפש שאתם סובלים על ידי התשובה.

והתעניות גם אתם מוסרים את נפשכם על קידוש הש"י ובכל מאודך זו צדקה וכשיגיע לידכם מצוה אע"ג שאין בעשייתה שום טורח או חסרון כיס אתם מתרשלים בה מאוד וזהו כסל למו וזהו שסמך אחריו והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך וגומר כלומר יותר מקובל וטוב שתהיו זריזין בעשיית המצוה מאשר תתרשלו בהם ותמסרו עצמיכם על קידש הש"י לקנות עולם הבא בשעה אחת.

ט והעושה תשובה שאינה נכונה משל למי שהולך למרחקים להרויח בסחורה ובבואו אל שער מקום הריוח חוזר לאחוריו נמצא טורח כל דרך בחנם או קונה סחורה ומשליש אותו ומניח אותה ביד החנוני ואינה לקחה עמו.

גם עניין אנשי גבעון הוא רמז לעושים תשובה שאינה נכונה שהרי גם הם לקחו עצות בנפשכם כששמעו קול תרועת המלחמה ובאו מרחוק כדי להציל את נפשם אבל לא היתה כל מעשיהם רק על ידי מרמה כמו כן יש כמה בני אדם שמתעוררין לקול התרועה ועושים כמה עניינים של תשובה אלא שאינו בלב שלם ושקיהם שהיה בלים לחמוריהם הוא רמז לחומר הגוף שהוא נכנע בימים אלו.

ונאדות שלהם שהיו בלים רמז ליין משתיהם ותאוותם שהוא בטל עכשיו וכן נעליהם ובגדיהם ולחם צידם כל זה מעניין התשובה ואיש ישראל מקבל אותם וכוללין בימי התשובה חלבנה בהדי בוסמנא ולא הכוס בני ישראל כי נשבעו להם כלומר אע"ג שהחוטאים הללו ראוים לקללה אחר שיודע הדבר שחוזרים לסורם אחר ימי התשובה מ"מ כיון שנתקבלו שוב אינם נדחים.

י ואין כח בתשובתינו לבטל את הגזירה לגמרי רק מעביר את הרוע שבהם שלא תהא הגזירה לשכך אף וחימה רק תהא כלולה ברחמים ומעורבה עמה עד שלא יהא חובת האדם נגבית בבת אחת רק מעט מעט כעניין פקידת עון העגל והמרגלים.
ולפעמים שהאדם זוכה שבתשובה זו מבטל את הגזירה לגמרי רק שהאדם עומד זמן מה בדאגה וביגון ואח"כ נהפך עליו היגון לטובה ולשמחה כעניין מכירת יוסף שאלהים חשבה לטובה שרוע הגזירה היתה עוברת מעליו וממילא הטובה היתה מוכנת ומזומנת לפניו.

יא ומעתה אדבר על עניין הווידוי משום דנקרי פציפות כלפי שמיא כי האיך לא יבוש האדם לפרסם חטאיו לפני יוצר הכל אבל לפי שהאדם אינו מכוין לבו אל התשובה כדפי' עד שכמעט שהתשובה בטילה בלבו של אדם על כן צריך להתוודות את חטאיו בפירוש בפיו שאז לא יוכלו הדברים שבלב לבטל את דברי פיו כי גנאי הוא שלא ישמור האדם מה שמוציא מפיו כעניין שנאמר והיוצא מפיכם תעשו וכ"ש בשעושה ג"כ מעשה המורה על התשובה והוא מה שמכה על לבו בשעה שאומר חטאתי עויתי פשעתי שאז מבטל מחשבות לבו הרע ע"י דיבור ומעשה.

יב ובזה מיושב מה שמצינו בכמה מקומות שארז"ל כופין אותו עד שיאמר רוצה אני שיש להקשות דמה לנו באמירתו רוצה אני רק הול"ל כופין אותו עד שיעשה אבל לפי שהלב אינו מסכים על הדבר שהאדם מוכרח לעשותו ע"כ הצריכוהו לומר בפי' שרוצה כדי שיבטל דברי פיו הדברים שהיה בלבו לב האבן זה שהיה מחטיא שאר האיברים עמו כדרך האבן הזה שאם הוא חם מקצתו הוא חם כולו עכשיו וישוב אל לב בשר דחם מקצתו לא חם כולו.

יג אף כאן הידים מכים את הלב להורות שלא יסכימו עמו שאר האיברים ולפי שיד האדם יחתם כל מעשיו ראוי שיד העדים יהיו בו בראשונה.

## פרק ז

### הפרק השביעי

(א) יש שמתגאים על תשובתם וזהו דומה לאדם שגנב או רצח ונתחייב מיתה ונעשה בו חסד שלא נהרג אבל הוטל להביא אל גנזי המלך מידי שנה בשנה סך איזהו מעות ביום מיוחד לזכרון כדי שיכניע את לבבו הערל ויזכור את החסד שנעשה לו ולא יזיד עוד ואח"כ מתפאר על נתינת אותו המעות לומר שמביא בזה דורן למלך כ"ש בלתי ספק שלא יעלה לו רק למזכרת עון ונוצרי א' שאל לי כי מצינו בספרי הנבואה (ב) שהקב"ה הפליא לעשות כל מיני ניסים ונפלאות בכל הנמצאים ולא מצינו שעשה נס זה שעשה

מן שוטה גמור חכם גמור ולא עניתי את הכסיל על אולת קושייתו והיתה זאת תשובתו על קושיית עצמו שאין הקב"ה עושה נס רק למכירי הנסים אשר בעת צרתם ישתפכו נפשם ורוחם אל ה' וכאשר יוציא מצרת נפשם יודו לה' חסדו ועי"כ יתפרסם גדולות שמו הגדול כש"נ למען שיתי אותותי אלה וגו' למען תספר באזני בנך וגו' אבל שוטה זה אינו מכיר פחיתתו ואינו מבקש מאת בוראו למלאות חסרונו ולכך אינו ראוי לנס זה ואולי ז"ש אשר נואלנו ואשר חטאנו פי' נואלנו כי היינו חכמים בעינינו לומר לא חטאנו בדבר שודאי חטאנו בו לפי שאנחנו כשוטים על כן לא נעשה לנו ג"כ שו נס מפורסם בדורות הללו גם יש לחוש שאין אנחנו נשוי עון כי סליחות העון הוא ג"כ ענין ניסי כדלקמן

ג ולפעמים שהחוטא מוצלח בכל ענייניו ומשנתן אל לבו לחזור בתשובה מריעין לו מן השמים ואל תתמה על החפץ שזהו דומה לאדם שנשתגע ונעשה שוטה ולקחו אותו לחצר המלך כדי לצחק בו וארוחתו הוא ארוחת תמיד מאת שלחן המלך ואח"כ חזר ונתיישב בדעתו ולא רצה שישחקו בו עוד ונדחה מעל שלחן המלך ועבדי המלך מלקין ומכין אותו ונשאר בעוני ובחוסר כל הרי שמתחילה אהני ליה שיטותיה ושטותו ועכשיו חכמתו היה לו למכשול אף כאן השעה משחקת להם לרשעים ומטיבה להם כדי שיוכל לשחק בהם לפי שעה וכאשר הרשע חוזר בתשובה אז הזמן מתחיל להרע לו אחר שלא יוכל עוד לשחק בו וזהו לשון שהשעה משחקת בו וזהו ג"כ מש"נ והתוודו את עוונם וגו' אף אני אלך עמם בקרי הרי שאחר שהתחילו להתוודות מריעי' להם כדי להביאם עוד במסורת התשובה שנאמר או אז יכנע לבבם הערל ודע כי ג' מיני חטאים הם יש שפושע בגופו ועושה בעברת זדון ודומה לאדם שמוכה שחין ומנוגע ויש שאינו חוטא בזדון רק שיש בו איזהו מדה המגונה המטה אותו לאיזהו עבירות והוא דומה לאדם שגופו נקי רק שהכתונת שלו מלוכלך מזיעת גופו וזהו סוד (ד) כתונת רבנן וכתונת הפסים שהפשיטו השבטים מעל יוסף שלא נתכוון רק להפרישם מאיסור אלא שטעה לחשוד אותם בדבר שלא היה בהם ויש שגם הכתונת שלו נקי ולא נמצא בו רק לכלוכי המנעלים שלו לפי שהוכרח ליל בטיט ובצואה כך אין בו שום חטא רק מה שהוא דרך הכרח מצד לכלוך זוהמת מנחש לפי שאדם אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והוא המסך ההכרחי המבדיל בין חומר ובין שכלו בסוד כי סמך משה ידו עליו לפי שהפריש ממנו עובי החומר בארבעים יום ג"פ שעמד בהר כמנין מס"ך וכמנין סמ"ך על ידי השפע שהשפיע מדרגה ההוא ליהושע תלמידו וז"ש של נעליך מעל רגליך כי לא נשאר לפני משה אף בתחילת נבואתו רק הכרח החומר שאחר המסך והוא הנעל כי אותיות נעל באים אחר אותיות מסך המ"ם אחר הנו"ן העי"ן אחר הסמ"ך הלמ"ד אחר הכ"ף וחטא השבטים

היה ממקום זה וז"ש על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים כלומר אותו לכלוך הנעליים שהיה בהם בשבטים גרם שנכשלו בחטא זה ועיקר התשובה הוא התעניות כמו שפי' לעיל ואולי שלזה רמזו רז"ל שאמרו שידו של הקב"ה תחת כנפי החיות לקבל השבים וכנפי החיות אלו רמז אל חלבו ודמו של אדם שמתמעטים ע"י תעניות שנקראו חיי האדם ויסודו

ה ורז"ל אמרו שכל מי שיושב בתענית נקרא קדוש ויש בזה רמז כי במלת קדוש יש אותיות כל המוצאות כי הקו"ף מאותיות גוכ"ק ודל"ת מאותיות דטלנ"ת והוי"ו מאותיות בומ"ף והשי"ן מאותיות זסשר"ץ שהן מוצא החיך והפה והשינים והלשון חסר כאן מוצאי הגרון להגיד כי הגרגן רחוק מכל קדושה וארז"ל שכל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית

ו והנה לא אמרו כל תפלה שאין בה מפושעי ישראל כי תפלתם וודאי אינה נכונה ויותר היה מקובלת אם לא היו הפושעים עמהם בתפלתם אבל התענית עיקרו מיוחד אל הפושעים הללו לפי שהם צריכים אל התעניות כדי להכניע ע"י את רוע יצרם ואין התענית ראוי לת"ח כמ"ש האי בר בי רב דיתיב בתענית ליכול כלבא לשירותא ואין הת"ח מתענין רק לכסות אל הפושעים שלא יתביישו ולכך כל תענית צריך בהכרח אל הפושעים שעיקר התענית בשבילם

ז ואותם התעניות שהיחידים קובעים לעצמם יש אופן מה לומר עליהם שהם יותר מקובלים מן התענית שהוא של חובה לפי שזהו דרך רצון וזהו דרך הכרח שלא ישובח כ"כ כדפי' לעיל פ"ב בח"א ולפי שאינו דומה מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה ע"כ אמר הכתוב בפ' נדרים הוא הדבר אשר צוה ה' לומר שגם זה מכלל מי שמצווה ועושה ויש אופן מה שעובר על נדר עצמו חמור יותר מן העובר על ד"ת כי דבר ה' צריך שיעמוד לעולם וחוטא זה אשר דבר ה' בזה ומצותיו הפר מוטב שיאבד הוא ומאה כיוצא בו רק שלא יתבטל אפי' נקודה א' מן התורה אלא שרוב המצוה נצטוו בהם כל ישראל וא"א שלא יהיו לה מקיימין זולת חוטא זה אבל העובר על נדרי עצמו אין לה מקיימין זולתו ולכך ראוי שלא יכופר עון הנדרים רק בעונש מיתה.

אלא לפי שאינו ממש מצות הש"י רק חיוב שהביא האדם על עצמו ע"כ נתפשו בניו הקטנים במקומו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ח) ומטעם זה שאמרנו לא נאמרו עשרת הדברות רק בלשון יחיד להגיד שכ"א מישראל יחשוב בלבו כאלו לו לבדו ניתנו עשרת הדברות שאין להם מקיימים זולתו.

ולזה נענש שאול על שחמל על עמלק ודוד רצח וניאף ולא נענש שמצות דוד היה להם מקיימים זולתו משא"כ במצות שאול והנה ידוע שלפי חומר העבירה כך צריך בעל העבירה ההוא להרבות במיני תעניות וענוים אם מלקות או כרת או מיתת ב"ד וכן החוטא בזדון ובידיעה אינו דומה לחטא בשוגג בלא ידיעה ויש להסתפק לפ"ז על מה שהשוה התורה את כל הדורות לעונש אחד למן אשר צוה ה' ולדורות עד העולם כי איך אפשר שיהא עונש האדם שכלי דומה לעונש אדם הדומה לחמור שהרי רז"ל אמרו אם הראשונים כמלאכים אנו כחמורים והלא אפי' חש"ו פטורים מכל המצות בשביל מיעוט חכמתם כ"ש דור הדומה לחמור וצ"ל דאע"ג שוודאי אנו כחמורים ובינת אדם אין לנו כנגד חכמת הדורות הראשונים מ"מ אחר שנמצא עכשיו בידינו ספרי חכמות הראשונים וגם האחרונים שערכו לפנינו ש"ע עליו כל מיני מגדים של מעדני הנפש מה שלא היה נמצא אצל הראשונים זה עומד לנו במקום החכמה יתירה שהיה להם לראשונים באופן שכל הדורות ראוים שיהיו שוים לעונש אחד (ט) וזשה"כ טובה החכמה עם נחלה כלומר חכמת הדור מצטרפת עם נחלת חכמת הראשונים ושניהם כאחד טובים וזה דומה ליורש שוטה היורש ממון הרבה מאדם א' חכם בשעה קלה מה שטרח בו החכם שנים רבים וזה ג"כ מ"ש מורשה קהילת יעקב כלומר התורה שוה לכל קהילות יעקב שבכל דור ודור לפי שהיא להם למורשה כדפי':

## פרק ח

### פרק שמיני

מענייני התפילה שראוי לדקדק כל השנה כולה אחר ש"ץ הגון וזהו נוסח הברכ' המהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון חסידיו כלומר אע"ג שהקב"ה מהולל בפי עמו ותפלת הרבים חביב לפניו מאד מ"מ ביותר משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו העומדים בסודו (א) וביותר צריך לדקדק אחר ש"ץ הגון בימי התשובה ומיד אחר שירד הש"ץ לפני התיבה מתחיל להרים קולו וצועק המלך ומיד כל מיני מקטריגי' יסתלקו משל לליסטין שתפס נפש אחת ומוליכו דרך עיר המלך ובבואו בשוק העיר מקום אסיפת עם רב צועק הנתפש בקול גדול ומבקש עזרת המלך ואנשיו שיצלוהו מיד מבקש נפשו ומיד הצסטין שומט ידו ממנו ומתחבא הוא בתוך אסיפת העם ובורח על נפשו ולא נודע הלסטין מי הוא וממילא הנתפש פטור מן תפיסתו כך אנו נמסרים כל השנה ביד מנוול זה שונא נפשינו ואין להמלט ממנו עד כי נהלך ונבא יחדיו קול המון חוגג בבית אלהינו מקדש מעט בימים אלו ואז נצעק אל תשועת המלך הגדול ית"ש ואז השטן מתייירא על נפשו ומסתלק ממנו וכן בכל התפלה כשמזכיר המלך ירים את קולו ויכוון למ"ש והנה

דבר המלך שלטון ופורץ לו גדר ומי יאמר לו מה תעשה ולא כן הדיין או השופט שצריך להיות כל דרכיו בקו המשפט ולכך כעס עליהם שמואל על שבחרו להם מלך לפי שרצה הש"י שיתנהגו ישראל על פי המשפט והם אמרו להשים עליהם מלך ככל הגוים אשר דייניהם עושים בחזקה ולא במשפט וכ"ש מלכיהם והנה הקב"ה הוא מלכו של עולם ואעפ"כ הוא נוהג עמנו כמשפט השופט והדיין להיות כל דרכיו משפט אדם

ב וזהו מה שאנו אומרים בין ר"ה לי"כ המלך המשפט ואם לא אמר מחזירים אותו ולענין זה דימה הכתוב את כסא שלמה לכסא ה' להגיד שאע"ג שהיה מלך מושל העולם בכל אעפ"כ ביקש מאת הש"י לתת לו לב להבין ולשפוט את ישראל ולנהוג עמהם כמנהג השופט הזה ועוד יש לו תועלת גדול מה שהקב"ה נוהג עמנו כמשפט השופט ולא כמשפט המלך לפי שכל המורד במלך אחת דינו להמית משא"כ במי שמודד בשופט או בדיין שניתן יותר לכפרה

ג וכשמגיע הש"ץ אל רם ונישא חוזר ומרים את קולו כי כמניין ר"ם יש שעות בי' ימים ואם עושה בהם תשובה נעשה רם ואם לאו נעשה מר ח"ו ומצינו ג' שכבשו ביצרם "בועז "פלטי "יוסף וסימן בפי ישרים תתהלל ויש רמז בג' שמות אלו להגיד כי היצר שבתוך האדם הוא עז וצריך האדם לשמור ממנו וזהו בו ע"ז ותמיד היא מוסף והולך וחזק מאד וזהו יוס"ף ומ"מ אתה תמשוך לבו וזהו פלט"י ולפי שמדתו של יצחק ועקידתו נזכרים ונעשים בר"ה ע"כ אנו משנים לומר בר"ה תתרומ"ם תתבר"ך תתקד"ש תתהל"ל שהוא ר"ת רבק"ה לנוכח "ישרים "צדיקי' "חסידים "קדושים שהיא ר"ת של יצחק רמז לדבר ויעתר יצחק לנוכח אשתו וזה מבואר.

ואגב אדבר גם על תפילת כל השנה ואומר כי בו' מיני תפילות הם האחד היא תפילות המון העם שאיני אלא תפילת פה בעלמא והשני היא תפלת החסידים היוצא מן הגיון לבבם והיודעים סוד התפל' ועל שניהם אנו אומרים בסוף התפלה יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי וכו' ואפילו אם יברך האדם בכל יום מאה ברכות ולא יכוין בהם אינם נחשבים למאומה (ד) וזהו כוונת רז"ל שדרשו על מה ה' שואל מעמך א"ת מה אלא מאה אלו מאה ברכות שאדם חייב לברך בכל יום ואל"ף חסירה ממלת מה להגיד שאם אינו מכוון בברכותיו אין האחד ברוך היא מה הן שאינם למאומה ומגיד ג"כ שאף אם יברך גבר מאה ברכות מה הן חשובות לפי גדולות רוממות האל ית' כמו שארז"ל וכו סיימת שבחיה דמריה וכן דהע"ה לסוף קמ"ה מזמורים אמר תהלת ה' ידבר פי דיבר פי לא נאמר רק ידבר פין כאלו עכשיו רוצה להתחיל ולדבר כי כל השבח והרוממות כאפס וכאי נגד גדולתו ית' גם הורה דוד שלא נתכוון בהם כוונה ראיה וזהו ידבר פי כאלו לא היה כאן

רק דיבור פה הבאה מן השפה ולחוץ ואעפ"כ הוא שומע תפילת כל פה אלא שאין כ"כ שכר לפעולתו וז"ש ונצעק על ה' וגומר וישמע קולינו להגיד שאע"ג שתפילתינו אינו רק צעקת קול בעלמא בערבוב שזה מקדים וזה מאחר אפ"ה לא ימאס תפילת הרבים במקום שיש אסיפת עשרה שנקראו עדה ולזה רמז ג"כ הנביא שאמר ואהיה להם מקדש מעט כלומר אע"ג שאינו רק קדושה מעט לפי שאין נוהגים בו כראוי אעפ"כ אהיה מצוי להם וטעם מניין עשרה לכל דבר שבקדושה לפי שאין הדבר תולה בזכירה בעלמא (ה) אע"ג ששלש עשרה מדות הן שמותיו של הקב"ה וכמו ששמו קיים לעד ולנצח כך הזכרת מדותיו אינו חוזר ריקם מ"מ אינו אומר שיהיו נזכרים רק כסדר הזה יהיו עושין לפני לפי שהעשי' הוא עיקר שצרוך האדם לדבק באותן המדות ולעשותם ובעשרה אפשר שיהיו נעשים שזה רחום וזה חנון וזה ארך אפים וכן כולם שעיקר המדות הללו הם עשר ולפי שבדורותינו זה יהיו נזכרים ולא נעשים ע"כ אין אני נענים בעוה"ז (ו) ורז"ל קראו אל הברכות מטבע שטבעו חכמים לפי שהכסילי' הם מקטעני אמנה וישימו מבטחם על המטבעות כי הכסף יענה את הכל אבל הצדיקים ישימו בטחונם בהקב"ה ומתפללין אליו שיפרנס ברחמיו המרובים נמצא שהתפלה הוא מטבע שלהם (ז) ואין יעקב נרדף מעשו היודע ציד אא"כ עיקר תפלתו הוא לצורך העוה"ז אבל בשעה שישראל נושאים עיניהם ולבם לקדושת אלהים שבשמים אין כל אומה ולשון יכולה להם וכן אנו רואים בארנבת זו שנרדפת מן האיש ציד כי בזמן שהיא מנשבת רוח פיה כלפי ארץ אז הכלבים באים ומריחים אותה ומשיגים אותה אבל כשהיא מנשבת רוח פיה כלפי מעלה אז עקבותיה לא נודעו ולא ישיגוה הכלבים כך ישראל וכ"ז לפי שיש ליעקב פה יתירה שבו מכניע כוחו של עשו כמו שארז"ל כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שני פיות בידו שנאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם ובה"א רוכב שמים בעזרך ואעפ"כ הוא חרב גאותך ואל יהא אדם עצל לקום ולהתפלל שנאמר עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך וכפל לשון לפי שיש מי שמקיץ משנתו ואפ"ה אינו עומד ממטתו רק מחבק ידו ומתעצל לעמוד ולכך קאמר מתי תקום משנתך כלומר מיד אחר שנתך (ח) ואנו נוהגים שאין לומר פסוקי הזמרה רק בשנים שזה אומר פסוק אחד וזה אומר פסוק אחד והטעם לפי שעיקר לשון של זמירות הוא מלשון ואת כרמך לא תזמר לפי שהוא מזמר וכורת כל מיני משחיתים הבאים לקטרג על התפלה ע"י הפסוקים הללו לכך לא יאמר אותם ביחידי שמא יבא לידי סכנה אבל שנים רואים ואינם ניזקים (ט) וכבר ידוע שהתפילות האבות תיקנום ויצחק תיקן תפילת מנחה והיה ראוי לקרות תפילת צהרים כעניין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה אבל לפי שיצחק היה עולה

לגבי מזבח וראה שעולתו היה חסירה מנחה עמד ותיקון תפלה זו שתהא מנחה לעולתו וצריך שיכוין האדם רגליו בשעת התפלה ונר' שהטעם לומר שרגליו אסורות ונסתלק מהם התנועה לברוח מנזקיו או להשיג ע"י חפצו בלתי עזר ה' ית' וכן הידים משולבות וקשורות זו לזו בשעת התפלה לטעם זה וכדאמר בגמ' בעידן ריתחא פכר ליה לידים כו' וצריך שלא ישמיע קולו בשעת התפילה כמ"ש בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. והטעם כי התפילה שהיא בלחש מורה על המתפלל שמאמין שהקב"ה קרוב לכל קוראיו כי מי שמדבר עם המלך בלחש מסתמא אינו רחוק ממנו להיפך מנביאי הבעל שנ' קראו בקול גדול וגו' לפי שיודעים שרחוק הוא מהם ואחר תפלת י"ח פוסע ג' פסיעות לאחוריו (י) ואומר יה"ר שיבנה בהמ"ק כו' והטעם שאומרו לאחר שחזר לאחוריו לפי שמצינו בנ"נ הרשע שפסע ג' פסיעות לכבוד הקב"ה וע"י כך זכה למלוכה הוא ובניו אחריו ג' דורות ועי"כ החריב בית אלהינו ואדם זה שהתפלל ליוצרו ופסע ג"כ ג' פסיעות לאחוריו לכבוד קונו ע"כ הוא אומר יה'/ר שג' פסועות אלו שחזרתי לאחורי לכבודך הם יחזרו את הפסיעות שפסע הרשע לאחוריו וע"י הפסיעות הללו תבנה ותכונן בית אלהינו השמם ע"י פסיעותיו של אותו הרשע:

## פרק ט

### פרק תשיעי

ראוי היה להיות מצות ק"ס בקול גדול: (א) כדי לפרסם עול מלכות שמים בפרהסיא ואעפ"כ אינו רק בלחישה כדי שלא יקטרנו עלינו לומר עכשיו הם נראים כצדיקים וכל היום אינם מתקנאים קנאת הש"י וכבודו ואדרבה הם מחלצים תמיד ש"ש אבל בי"כ וכן לעתיד אנו מכריזי' אותו בפרהסיא כי אז אין שטן ואין פגע רע ונראה דלכך אינם מקבלים מלכות שמים בקריאת קול כאחד משום שיש לחוש פן יש בנו איש אחד אשר לבבו פונה מעם ה' להאמין אמונה רעה ונפסדה ויהיו א"כ כולם נתפסים.

בעוונו ח"ו ולכך יותר טוב שיקבלו כ"א בפ"ע בלחש (ב) דרך העולם שצועקים ב' תיבות הללו של שמע ישראל כשהן בצרה או שתינוק נופל כדי שינצלו מאותה צרה ע"י שמייחדי בלבב' שמו הגדול ויותר היה ראוי שיצעקו ה' אלהינו ה' אחד שהוא עיקר היחוד לא ב' תיבות אלו של שמע ישראל והטעם לפי ששני תיבות הללו כוללין רצון הש"י מישראל שישמעו לדבריו וכולל ג"כ בקשת ישראל מהקב"ה שיציל אות' מכל צרה והכוונה שהקב"ה ששמו היא ישראל הוא ישמע קול צעקת עמו בעת צרותם.

ואע"ג שכבר נסתמו בעו"ה כל מעיינות חכמת הקבלה ואין אתנו יודע עד מה עם קול זאת אל חי אלהינו צורינו השאיר לנו ניצוץ זוהר הנפשי המתעוררת לפעמים מעצמה

ומבקשת להכיר בוראה ואריחת ארוחת תמיד ניתן לה מאת המלך ב"ה דבר יום ביומו להטעם לה מעט מיערת הדבש אשר בקצה המטה ויאירו עיניה ולא נודע לה מאין בא הכח ההוא ודוד המלך ע"ה פי' לנו את זה באמרו כי עדותך שיחה לי כלומר מה שידעתי לדבר מן החכמה העליונה הנקראת עדות ה' לא ידעתי מאין בא לי הכח ההוא אבל אחשוב שהוא כמו נער זה המתחיל לדבר שלא נודע ג"כ מהיכן בא לתוכו זה הכח ההוא ושורת שמחה זו והתחלה יוצאות מתיך אמונת האומן לפי שהנפש משערת בעצמה שכבר קיבלה עול מלכו' שמי' עליה בק"ש ואז צהלי ורוני מתוך שמחת הלב היפך מעמי הגוים שנקראים כן לפי שנותנין עצב ויגון בלב עובדיהם (ג) שכן טבע הנשמה להתחרט ולהתעצב על מעשה הרע ולשמוח על מעשה העוב ולזה אנו נוהגים שאף הנשים והטף והע"ה מתפללין בלה"ק אע"ג שאינם מביני בל"הק מכל מקום הנפש שמחה לקראת הלה"ק הזה ונגד הדברים הללו ואע"ג שחינם מביני' לפחות יכולין לכוון לבם לאביהם שבשמים ואע"ג שקרוב לודאי שיטעו כמה פעמים מ"מ הואיל וכוונתם רצויה הנה חסד אל יסובבננהו שכן אותיות חס"ד קודמים לאותיות טע"ה ובלבד שלא יטעה האדם בשרשי האמונה לדבר תועה על הבורא ית' ועליהם נאמר הם קנאוני בלא אל כלומר שמהפכין מלת אל למלת לא ח"ו וזהו סוד טומאת הנוגע בעצם או בחלל שהכוונה שנכנס אל חלל המרכבה העליונה וקוצץ שם הנטועות שרשי האמונה שאז לא יועיל לו כונתו הרצויה וזהו סוד היה תהיה כמו אכזב כלומר אתם דומין לאותם שהולכים אחר הכיזוב וחושבים לחבר עם הכיזוב אות האלף המורה על האחדות ונעשה ממנו מלת אכזב שעדיין נשאר עליו השקר והכזב לפי שאין לו לאחדות דביקות עם הכיזוב אבל מה שהאדם טועה מצד החומר שלו שהוא מת נפסד אם מחברו עם אות האחדות הנה מן מת (ד) נעשה אמת בתוספת האלף והנה הגוים מכניסים את אות האחדות במקום אותיות השניות שהן אותיות בד"ו ע"כ אבד"ו הגוים ודו"ק לפי שיצ"מ הוא שורש האמונה ע"כ לא בד"ו פסח (ה) ודע שכמו שיש למעלה מקום קדוש וטהור שנקרא אמת כך יש למעלה מקום טמא ועליו חונין ד' מאות כיתות של שדין ורוחות הטומאות כמניין רע עין ומשם יניקת העין הרע של בלעם הרשע ותלמידיו וכן עפרון היה מבזה מקום קבורת האבות שנחצב ממקום האמת ואמר ארץ ד' מאות שקל וגו' ובחר במקום הטומאה הנקרא רע עי"ן (ו) ורז"ל רמזו סוד זה במ"ש לענין תרומה גדולה שעין יפה א' מארבעים והטעם כי המעשר מן ד' מאות הוא מ' ואם תחזור ליטול א' מארבעים בתרומה גדולה הרי כאן אמ"ת ר"ל א' מן הארבעים בתרומה גדולה ואח"כ מ' מן ת' לענין מעשר וקרח בעת ירודתו לשאול אמר משה אמת ותורתו אמת הרי שהיה מודה שסופו לאבדון משום שהרחיק

מן האמת ונדבק במקום שנקרא רע עין וזהו סוד פ' תרומה מעשר אחר פ' קורח ולכך יש לנו להקדים צדקה קודם תפילה שנא' ואני בצדק אחזה פניך כי אז מוציא א"ע מן רע עין ודובק במקום אמת ותפלתו נשמעת:

## פרק י

**פרק י**

להיות כי עיקר התפלה הוא שידבק האדם מחשבתו במקום האמת ולהתרחק ממקום הטומאה (א) ע"כ אדבר ג"כ מענייני הכישוף והטומאה כדי שיתרחק ממנו האדם וכבר פי' כי רז"ל סדרו לנו סדר הנזיקין כדי להתרחק מחכמת הוברי השמים כי בעשותינו רצון קונינו אין לנו לירא משום כישוף או מזיק רק מהיזק בני אדם זל"ז כי אחר שהבחירה נתונה ביד האדם להרע לחבירו אין כאן שום מונע ולכך לימדו אותנו ס' נזיקין להזהיר אותנו ע"ז הכישוף הוא כמטבע זו המזויפת שמצופה בכסף למעלה ולמטה ומזויף מתוכו כך הכישוף מכחשת פמליא של מעלה ושולט ג"כ למטה ביסוד העפר אבל בשני היסודות האמצעיות שהן האויר והמים אינם שולטים כלל כמ"ש בר"ה בן שטח שהגביה את הנשים מן הקרקע כדי להחליש את כח הכישוף ולזה תלה אותם בין השמים ובין הארץ ואע"ג שאין דין האשה בתלויה גם בבורח אל המים לא ישלוט הכישוף כדאמר התם (ב) ובפ' ע"פ אמרי' דארבע דברים הן העושה אותם מתחייב בנפשו הנפנה בין דקל לכותל והעובר בין שני דקלים והשותה מים שאולין והעובר על מים שפוכים דכוונה על אמונת ב' האומות הידועים שאחד מהם עובר בין צל ב' דקלים כלומר מאמין בשתי רשויות והאחד מתפאר שאינו מאמין בזה אבל גם הוא נפנה בין דקל לכותל כלומר פונה אל הדברים המבדילים בינו ובין בוראו באופן שגם הוא קרוב לאמונת ב' רשויות וחכמת שניהם גנוב ושאול מספרי העבריים וזהו השותה מים שאולים וכל דיעות ואמונת רעות שאיש אמונים שופך אותם החוצה הם עוברים עליהם וזהו העובר על מים שפוכים ולכך הם מוכנים לקבל סכנת המזיקים ודמם בראשם אבל לא כאלה חלק יעקב המאמינים באל אחד כענין שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכתיב בתריה והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה אתכם כלומר הדברים הללו שלכם הם ואינם שאולים בידכם מזולתם ומסיק התם בגמ' שאם אמר האדם פסוק המתחיל עם אל ומסיים עם אל שאז לא יזיק לו שום ניחוש או כישוף והכוונה על מי שמאמין בהקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים שזהו וודאי אינו ניזוק וכן מי שיאמר פסוק המתחיל בלא ומסיים בלא כלומר שמאמין שכל העבודות זולת עבודת הש"י תחלתה וסופה הבל וריק הוא (ג) ולפ"ד שזהו ג"כ כוונת המלאכים שפגעו בעשו ואנשיו שהכו בה והם אמרו של

אברהם אנחנו כלומר אנו מאמינים באמונת ישמעאל שהוא ג"כ בנו של אברהם שהיה איש אמונה ולא השגיחו בהם אח"כ אמרו מיצחק אנחנו כלומר מאמונת עשו בן יצחק ולא השגיחו בהם עד שאמרו מאמונת יעקב אנחנו אז אמרו א"כ משלנו אתם וסלקו ידם מעליהם כי לא נחש ביעקב וגו' ובפ' הרואה אמרי' ג"כ האי מאן דסליק למתא ודחיל מעינא בישא לנקוט זקפא דידא דימינא בידא דשמלא וזקפא דידא דשמלא בידא דימינא נראה שהכוונה שיחבר צד הימין בשמאל וצד השמאל בימין כי זהו עיקר אמונת אומן לחבר כל המדות יחד שלא יקצן בהם ואז לא מצטרך לירא ממקום הטומאה הנקרא עי"ן ר"ע כדלעיל (ד) השידין והרוחות לפי שנבראו בע"ש ביה"ש דרך מהירות ע"כ לא הושלם יצירתם ולכך מתאוה תמיד לדבק בבני האדם ובפרט עם ת"ח כמו שארז"ל הני מאני דרבנן דבלי מנייהו הוה וכן האי דוחקא דכלה כו' וכ"ז לפי שרוצה להשלים יצירתם ע"י שדובקים עם האדם ולפי שמדרגתם רחוק ממדרגת הת"ח וכן אפי' ממדרגות שאר האנשים ע"כ מצויים הם אצל הנשי לפי שגם הם חסירי היצירה כמשארז"ל האשה היא כגולם ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי ומכאן תבין (ה) מ"ש מכשפה לא תחיה ולא אמר מכשף וכן מה שארז"ל מרבה כשפי הכוונה כי המחבר עם הנשים יותר מן הראוי הוא מבקש שלימות ממי שהוא למטה ממנו במדרגה והוא דוגמת האשה המכשפה שמבקשת ג"כ שלימות מן רוחות הטומאה שהן למטה ממנה במדריגה והנה לא קדמני אדם בפי' זה והוא ענין נכון אצלי.

ו ענין המזלות ולימוד החכמה ההיא אינו בכלל כישוף כשארז"ל בפי' מי שהחשיך האי מאן דאתילד בכוכב פלוני כו'.

ונראה שזהו משה"כ א זרחה השמש עליו וגו' כלומר ואם איתרע מזליה שנמצא במחתרת ולא הצליח בגנובתו משום שזרחה עליו השמש בעת לידתו כלומר דאתיילד בכוכב חמה שארז"ל שמזלו אם גנב שאינו מצליח כדאמר התם ואע"ג שמזל מחכים ומזל מעשיר מ"מ בעשותינו רצון קונינו לא יזיק לנו שום מזל גם אין שום קדושה בלמוד החכמה ההוא ולזה כוונו רז"ל שאמרו שם שמצאו כתוב בפנקס של ר"י ב"ל מאן דהוי בחד בשבת כו' הרי שלא מצאו זה כתוב רק בפנקסיה שהיה רגיל לכתוב בו שאר כל צרכי ביתו ועניניו לא שכלל עם זכרון שאר דברי חכמתו:

סליק חלק הרביעי הנקרא סליחה ומחילה

# ספר גאולה וישועה

## פרק א

**פרק א'**

(א) גלות בא לעולם בשביל כמה דברים האחד בשביל ביטול תורה כדאי' במדרש על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמה"ש ולא פירשוהו עד שבא הקב"ה ופירשו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי הכוונה כי החכמים והנביאי וכן מלאכי השרת כולם חשבו שלא נאבדה הארץ רק בשביל כל התועבות אשר נעשו בה כגון ע"ז וג"ע וש"ד ולא פי' בזה האמת עד שבא הקב"ה בעצמו וגילה להם שאלמלא מצא בהם שעשוע התורה היה מאריך להם אפו אע"ג שהיה בהם כל התועבות האלה (ב) משל למלך שיש לו מנגן א' ערב ויפה אשר אין כמוהו ונתחייב מיתה והאריך לו המלך לתפארת מלאכתו ולימים נשברו אצבעותיו או נדר שלא לנגן עוד שאז נענש על חטאתו אשר חטא כבר כך ישראל בעוד שהיו עוסקים בתורה היו עושין בזה שעשוע להקב"ה שנא' ואהיה שעשועים והיה מאריך לה על כל הכעסים אשר הכעיסוהו וכאשר עזבו את התורה מיד נענשו נמצא סבת אבידת הארץ הוא עזיבת התורה וז"ש וירא מנוחה כי טוב וגו' כלומר אע"ג שראה מנוחת התורה כי טוב הוא אפ"ה הטה שכמו והשפילו מלשאת בעול התורה ולכך היו למס עובד לשונאיהם.

ג וקרוב לזה מצינו במדרש על פסוק איך נשיר שיר ה' א"ל נבוכדנצר מה אתם יושבים ובוכים וצריכים אתם להקיש לפני ולפני ע"ז שלי בכנורות שלכם כדרך שהייתם מקישים לפני אלקיכם הסתכלו זה בזה אמרו לא די שהיינו עצילים בשיר ה' אלא שנעמוד עכשיו להקיש לפני העם הזה ולפני ע"ז שלו.

נתנו בהונות ידיהם לתוך פיהם וקצצו אותם ואמרו לו איך נשיר שיר ואין לנו בהונות כי כפותי' היינו ונתקטעו אצבעותינו כיון שהרגיש הרשע שלא יהיה לו שעשיעיו מהם עמד והרגם באותה השעה נשבע להם הקב"ה ואמר אתם שלטתם בעצמיכם וקטעתם אצבעות ימינכם ובטלתם שעשוע הרשע מפני שעשוע תורתי אף אני אשוב ימיני אחור מפני האויב ולא אחזירנו עד שאזכור אתכם שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וזה מבואר מן המשל שכתבתי הסבה השניי' הוא עכבות התשובה שמעכבת עקבות המשיח כי האיך ירחמו עלינו מן השמים לגאלנו גאולת הגוף שאינו רק חיי שעה ואין אנו מרחמים על נפשינו לגאול אותה גאולת עולם ואותה גאולה הוא בידינו לעשותה.

ואם העבד עברי צריך להיות עבד עולם על שלא בחר בשחרור הגוף אנו שמואסים בשחרור הנפש אעכ"ו ולכך התשובה הכרח אל הגאולה כמו שנאמר ושבת עד ה' אלהיך וגו' ושב וקבצך וגו' וכן ובא לציון גואל ולשבי פשע.

הסבה השלישית הגלות המר הזה בעו"ה לפי שרבים מבני עמינו הם אשר כמעט מתייאשים מן הגאולה וחושבים עצמם כתושבים בארץ האויב ובונים להם בתים נאים וחשובים ולא באה"ק אשר נשבע ה' לנו (ד) ורז"ל אמרו אדם בונה ביתו וסד אותו בסיד פי' שוודאי ראוי לאדם להרחיב קצת דעתו בדירה נאה רק שישייר אמה על אמה והיכן אמר רב יוסף כנגד הפתח כי שם וודאי המקום שראוי לתת זכרון זה כדי שישים האדם אל לבו בכל עת זמן הגאולה שאז נצא מפתח בתינו ונעלה לירושלים עיר שמחתינו וכן הזרק"א סגו"ל כו' (ה) עם שהם מלות שהונחו רק לסימן בעלמא כדי ללמד על ידם נגינת הטעם עם כל זאת רמזו בהם ג"כ הגלות והחורבן לפי שאין לשיר אפילו שיר ה' על אדמת בני נכר אם לא שיזכיר עמו ג"כ חורבן ירושלים.

וזהו פי' זרק"א סגו"ל כלומר סגולת עמו ישראל לזרק מעל אדמתם מונ"ח רביע"י וסופם שיניחו מצרות גלות רביעי הזה וסבת גלותם לפי שהם דור עיקש ופתלתל מהפכין את הישר והפשוט מהפ"ך פשט"א.

וזה עשו בזמן הבית הראשון והשני וזהו זק"ף קטו"ן זק"ף גדול ונקרא הבית הראשון זקף קטון כעניין שנאמר כי גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון וגו' ובעודם על אדמתם האריך להם הש"י אפו מלמדוד להם בטפח המדה שהיה ראוי להם רק ישבו במנוחה בארצם וזהו מירכ"א טיפח"א אתנחת"א אח"כ נתפזרו פיזור גדול וזהו פז"ר גדול ומתחילה קדמה להם גלות י' שבטים ואחר כך גלו כולם וזהו קדמ"א ואזל"א גר"ש גרשיי"ם ב"פ וכן תליש"א קטנה ותליש"א גדול"ה על שנתלשו פעמים ואל יהא רחוק אצלך מלפרש כוונה זה על הזרקא שהרי גם הצרור המור פי' כוונה על התלישה בפי' כי תצא ע"ש.

וישראל שישבו במדרגה גדולה נשברו ונפלו וזהו דרג"א תבי"ר אבל סופם שיתיישבו ואז יפסק מהם גלותם וצרותם לגמרי לא כמו שפסק מהם בראשונה שחזרו ונגלו רק יהא סוף גלותם וזהו יתי"ב פסי"ק סוף פסוק.

והשלשלת של עוני וברזל יהא תלוי בראש קרן האומה שנמשלה לפרה שהאריך לה הקב"ה ממשלתה כפלים מכדי הראוי לה וזהו שלשל"ת קרנ"י פר"ה מירכ"א כפיל"ה ורז"ל הזהירו אותנו שלא נהיו כגויי הארצות לא בדיבורנו ולא במעשינו ואף לא במלבושינו.

אבל לא כן אנחנו עכשיו בעוה"ר כי רבים מבני עמינו יראו להתערב עמהם ולדמות להם ומתגאלים ביין משתיהם וחושבים שעי"כ ימצאו חן בעיני הגוים ואינו שכבר העיד בלעם הרשע שראוי להם כן לישראל להתבודד כדי שלא יתערבו עם שאר האומות שנאמר הן עם לבדד ישכון ואל יחשבו שיהיו יותר חשובים אצלם אם יתערבו עמהם כי לא יתחשבו בשביל זה וז"ש ובגוים לא יתחשב.

ו ורז"ל שאמרו שכל מי שדר בח"ל נעשה כמי שאין לו אלקים וכאלו עובד ע"ז לא אמרו זה רק על העושה קביעות דירתו בח"ל ומתערב עמהם וזהו לשון הדר בח"ל לפי שכל מחשבתו הוא ששם יהיה ביתו עד עולם ושם תהא קבורתו כי אוה ישיבת ח"ל למושב לו שזהו וודאי כמו כפירה באלקי הארץ אבל המצפה תמיד לישועת הגאולה ועינו ולבו שם כל הימים חלילה שיהא כעובד ע"ז אדרבה מעלה עליו הכתוב כאלו דר ועמד בתוכה כעניין שאנו מחזירים פנינו למזרח א"י בשעת התפלה ומכוונים לבנו נגד ירושלים שתחשב כאלו אנו עומדים בה.

ז ומפני טעם זה לא הוזכר ירושלים בפי' בכל התורה רק אמר סתם אל המקום אשר יבחר ה' לפי שבכ"מ מוקטר ומוגש לשמו והכל בכלל המקום אשר יבחר ה'.

ח וכן מה שארז"ל שמתי ח"ל אינם חיין רק בצער גולגל מחילות לא אמרו זה רק על אותם שאינם מחבבים את הארץ אבל המחבבים את הארץ בחייהם ומצפים על הגאולה גם במותם לא נפרדו מאותה הקדושה שהיתה מצוייר וחקוקה על לוח לבם בחייהם והקב"ה הניח לנו למשכון את אדונינו משה אדון הנביאים שגם הוא קבור בח"ל אלא שחיבב את הארץ מאד ומי שיעלה את עצמותיו יעלה ג"כ עמו עצמות כל קווי ה' המצפים לישועתו:

## פרק ב

### פרק שני

(א) והנה יש אנשים החרידים אל דבר ה' ומואסים בארץ העמים אבל מ"מ לא ישמחו ג"כ כ"כ על הזמן ההוא של ביאת הגואל להיות הזמן ההוא איום ונורא ומי יכילנו מפני פחד הש"י ע"י חבלי המשיח ואימת קול תרועת מלחמות שיתעוררו אז בעולם וכל זה מפני מיעוט.

אמונה כי לא יאמינו כי גאולי ה' יהיו ניצולים מכל פחד וצרה ועכשיו מיושב מה שארז"ל כי בתחילת דינו של אדם שואלים אותו צפית לישועה.

ב ויש לתמוה כי מי היא זה שלא יצפה לישועת הש"י ולפי מה שפי' אתי שפיר כי הזמן ההוא קשה על הבריות ומעטין הם מבני עלייה אשר מצפים עליו בלב שלם. ואע"ג שאנו מבקשים על גאולתינו ועל פדות נפשינו בכל תפילותנו. יש לחוש שתפילה זו אינה בלב

שלם. ומה שמעיד על זה הוא שידוע שכל מי שיש לו שום צער או יגון בלבבו מתאונן ומתקונן ומספר ממנו תמיד כענין שנאמר לא אליכם כל עוברי דרך דרשו בו רז"ל מכאן לקובלנא מן התורה.

והטעם לפי שהאדם ימצא בזה קורת רוח גדול על ידי שמוציא צערו מן הלב כעניין שנאמר אדברה וירוח לי ודאגה בלב איש ישיחנה אבל כאן אין אומר ואין דברים מענין המשיח וביאתו ובלי נשמע קול גנוחי גנח או ילולי יליל על כבוד ה' המחולל בפשעינו ועל בית תפארתנו שחרב בעונינו ועל עם ה' הנתונים בצרה.

ג ונוסף על זה מה שאנו רואים בט' באב יום המר הזה המיוחד לאבל האיך אנו נוהגים בו בעו"ה קלות ראש בבית מקדש מעט כי יתנו בו המון את קולם כיום מועד ואין ללמוד עליהם זכות ולומר שהם מתנחמים מצרה זו ולפי שהוא אבילות ישנה שזהו תנחומי הבל שהרי כל יום ויום צרות הגלות קשה מיום שלפניו וא"כ אותה הוספה הוא ודאי אבילות חדשה וכאלו מתו מוטל לפניו וכל זמן שאין הצרה מסתלקת אין לקבל תנחומים וזה אנו למידים מחביריו של איוב שנאמר ואין דובר אליו דבר כי ראו כי גדול הכאב הרי שכל זמן שראו הכאב שהיו מתגדל לא מצאו מקום אל הנחמה ולכך לא דיברו עמו דבר ומיד כאשר גבר עלינו חכדי הש"י לתת אותנו לחסד ולרחמי לפני שובינו מיד אנו מתנחמים וחושבים עצמינו כנגאלים ואפשר שזהו שאמר הכתיב היתה כאלמנה ורוצה לומר שדומים לאלמנה זו שמצטער' מתחילה מאד על בעל נעוריה וקל מהרה מתנחמת וקושטת את עצמה כדי ליקח איש אחר כך ישראל כו' ומיד כאשר ימצאו הרווחה מצרות גלותם מיד הם רוצים להיות רבתי במדינת האמות ושרתי בגוים כעובדא דתרנגול ותרנגולת שנפלו על גונדאי דרומאי ומחוהו.

ואם יש מי שיש לו שום גדולה או שררה מיד הוא מתנשא על כל ראשי עם הקדוש ומשתרר עליהם שלא לש"ש וזה גורם שיתנשאו ג"כ שונאינו ומכבידים את עולם עלינו כי איך לא יתנשאו שונאינו עלינו ואנחנו מתנשאים איש על אחיו ואע"ג שנשיא הוא בכלל הדור מ"מ צריך הוא לנהוג כבוד בצבור שאין מלך בלא עם.

ואפשר שזהו מה שאמר הכתוב וצבאו ופקודיהם שהיה ראוי שיאמר וצבאו ופקדיו או וצבאיהם ופקודיהם. אבל מה שאמר וצבאו תולה הכל בנשיא הדור ובמה שאמר ופקודיהם מגיד שלא יפסיע ג"כ על ראשי עם קדוש ובפרק שני דאבות הזהירו רבותינו זכרונם לברבה לכל העוסקים בצרכי הציבור שיעסקו עמהם לש"ש ולא היה צריך להזהיר על זה שהרי כל מעשינו צריכין שיהיו לשם שמים.

אבל לפי שיש באסיפת הציבור וקיומם תועלת אל המושל עליהם שהמשתדל בתקון אסיפת הציבור לא יכוון בו רק כדי שימלוך עליהם הש"י וזה לש"ש ולא בשביל שררת עצמו וזהו ג"כ מה שמצינו במדרש כי בשעה שאמר ליה הקב"ה למשה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל מיד תשש כחו של משה ולא היה בו כח להתפלל עליהם וחלילה שנאמר שחרד מפני ירידתו מגדולתו אבל לפי ששמע שגדולתו תולה בקיומם נתבייש להתפלל שוב על קיומם מפני שהיה נראה שגדולת עצמו הוא דורש עד שנתן לו הקדוש ברוך הוא מקום להתפלל עליהם.

ד ובכל התורה לא תמצא אותיות גימ"ל וסמ"ך שהם אותיות ג"ס זה אחר זה להגיד שהגסות שנאוי לפני הקב"ה ורז"ל אמרו שת"ח צריך שיהא בו חלק השמינית מן השמינית מן הגאוה והטעם כי השמינית מן השמינית הוא החלק הס"ד שבו ובזה לא הגיע עדיין אל חלק הג"ס שהוא החלק הס"ג שבו ואפילו המלך שבישראל הוזהר לבלתי רום לבבו מאחיו ואנו רואין את אות הלמד שהוא נישא וגבוה מעל כל האותיות בא להורות על מעלת הלימוד שהוא מתנשא לכל לראש ואפ' הכי במקום גדולתו שם יהא ענוותנותו.

ה שכן הלמד כופפת את ראשה למטה.

ו וכן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא ענוותנותו כו' וביאר הענין לפי שהענוה אינה רק מה שאדם יוצא ממדריגת גדולתו ומוריד עצמו למדרגת השפלות אמר שאינו כן בענוותנותו של הקב"ה כי הוא יתברך עם הענוה היתירה שבו הוא נשאר ברוממות גדולתו וזה משמשת לשון שם אתה מוצא כו'.

ואותיות השם הנכבד מורים על גדולתו ועל ענוותנותו שהרי אותיות הללו הן שורש ויסוד לכל האותיות כמו שידוע מחכמת הדקדוק וזהו מורה על גדולתו והן גם כן שפלי' במספר שאר כל האותיות שבאלפא ביתא שהרי אין בכל אותיות שם זה של רחמים שיעלה מספרו יותר מעשרים וכל שאר האותיות יעלה מספרם יותר מעשרים.

וזה מורה על ענוותנתו ורמז ג"כ כי עד עשרים מדת הרחמים נוהג אבל משם ואילך הוא זמן העונש של מעל' ומחכמת הטבע והיצירה כו הדבור' הגדול' המנהיג' את האחרים אין לה עוקץ בפיה להורות על כל מנהיג שיטיל אימה ויגזר ולא יעבור ומה שארז"ל אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו כו' נראה שעל המלכות עצמה אמרו שצריך שתעל' מורא שמים על ראשה שאלמלא כן לית דין ולית דיין ואין אימתה מוטלת על הבריות ואיש את רעהו כו'.

ואם יכניע להם המלך או הנשיא יקנה את לבבם ויהיו לעבדים בנפש חפיצ' ויתיישב בזה ההיא עובדא.

ז דנחום איש גם זו בפ"ג דתענית דשקלי מיניה לסופטא דאבנים טובות ומרגליו' כו' שיש לתמו' שאחר שידע שגנבו האבנים טובות ומרגליות מן התיבה ומלאו' עפר האיך סמך על הנס לילך אל הקיסר עם תיבה מלא עפר ולא היה ירא שיהרגוהו ושמואל הנביא אמר ואיך אלך ושמע שאול והרגני ואע"ג שהקב"ה אמר ליה שילך וכל זה לפי שאין לסמוך על הנס והאיך סמך א"כ הצדיק הזה על הנס שיעשו לו שיהא זה מעפרו של אברהם אבינו ונראה שהחסיד הזה היה נותן אל לבו שגם זה שנגנב ממנו מה שהיו בתיבה הוא לטוב' לפי שגלוי וידוע לפניו יתברך שהדורן הזה לא יהיה מקוב' בעיני הקיסר כי קטן ושפל הוא בעיניו לפי רוממו' גדולת מלכותו וחישב כי לא לחנם נגנב הדורון וניתן במקומו העפר רק כדי ללמוד עניין חכמה ומוסר והוא שישפיכו דברי הכנעה ותחנונים לפני הקיסר ובזה ימצאו חן בעיניו ובאו ואמרו לו במה נקדם פניך אם בכסף וזהב הלא לך הכסף והזהב ולא נוכל לכבדך לפי גדולת רוממתך אך ההכנע' היתירה שאנו מכניעים לפניך ורוצים לקבל עלינו עול מלכותך בלב שלם והרי אנו מוטלים לפניך כעפר זה שבתיבה זו וזו יעלה לפניך לרצון טוב ועם כל זאת באנו לעורר ג"כ את אדונינו הקיסר על דבר עצום וצדק המקובל לנו מאברהם אבינו וזה כי איש חכם ונשיא כמוהו מסתמא לא היה מלומד לעשות מלחמה ועם כל זאת היה נשיא אלהים בתוכם.

ואב המון לכל הגוים וכל זה לפי שלא רצה למלוך עליהם ביד חזקה רק היה קונה את לבבם ע"י דברים רכים וטובים באמור להם כל היום שגם הוא עפר ואפר כמותם ואין רצונו להמליך עליהם.

ובראותם העונה היתרה שבו המליכוהו עליהם יותר ממה שהיה בא להמשיל עליהם בחזקה וכן אדונינו הקיסר אם ירצה שיכניעו תחת ידו כל הערים הגדולות והבצורות ממנו יקרא אליהם לשלום ואז יענוך שלום ופתחו לך. והיו הדברים האלה מקובל וטוב בעיני הקיסר יותר מכל כלי חמדה.

ואמר ליה הקיסר קרינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא ולך נא עם השרים הגדולים אשר לי אל מדינה פלונית אשר היא גדולה ובצור' ממני וקרא נא אליה לשלום צא ותוכל לה וארא אם יאמנו דברך אם לא ושפתי צדיק ידעון רצון גם היה מלומד בניסים עד שעלתה בידו שהושלמ' אותה המדינה עם הקיסר והכניסה את צוואר' תחת עול מלכותו ואותן הדיורין שגנבו האבנים טובות מן התיבה באו גם כן אחר כך עם עפר אחרת ואולי התפארו ג"כ כי חכמתם יעמוד להם לכבוש גם כן עיירות ומדינות הרבה תחת יד הקיסר

ובדק אותם ולא עלתה בידם והרגום הקיסר על ששחקו בו כן יאבדו כל אויביך ה' (ח) ולפי דעתי שזהו ג"כ מה שאמרו חכמים בפ' המוציא יין ברבי זירא דאשכח ליה לר' יודא דהוי קאים אפיתחא דביה חמוה וחזיתי' דהוי בדיחא דעתיה ואי קבעי ליה כל חללי דעלמא א"ל.

וקשאל מיניה קושיות משונות וחדא מהם מ"ט תורא אריכא גנובתיה והשיב משום דדיירי באגמה. הכוונה על הת"ח כי מצד התורה שלו צריך להאריך גנובתיה שהוא הזנב שלו ולהתגאות קצת כדי להטיל אימה משום שדר אצל עמי הארצות יושבי הכפרים והאגמה.

גם צריך להראות להם לפעמים את דברי הבקיאות שלו ולדרוש להם מדברי תורה וזהו לכרכושי בקי או שצריך להבריח מעליו זבובי המות והן העמי הארצות השונאים ת"ח ואינם שומעים לדבריהם וזהו לכרכושי בקי שפי' זבובים ואם הת"ח הוא עני צריך להכניע עצמו לפני הע"ה המחזיקים את ידו וזהו מה ששאל מ"ט גמלא גנובתיה זוטרתא והשיב משום דאכל כסי'. קרא לת"ח עני גמלא לפי שגומלים עמו חסד וצריך שיהא גנובתיה זוטרא משום דאכיל מה שמטילין לכיסיה.

וזהו גם כן מה שאמר כי הקמצא שהוא רמז לת"ח שאין פרנסתו מצויה שצריך לדקדק בפחות משו"פ ולקמץ ומשום דדירתו ביני חילפי שהן אילני סרק שהוא רמז לעמי הארצות יושבי כפרים ע"כ קרנא דידיה רכיכא ואי קשיא תנוד ותעוור. הכוונה שאם היה קשה כנגדם אזי יגרשו אותו מאליהם להיות נע ונד ותעוור כלומר אור תורתו יחשב וישתכח מעליו. ע"כ וכל הרודף אחר הכבוד ארז"ל שהכבוד בורחת ממנו ור"ל שאף אות' הכבוד שהיה לו מתחיל' היא בורחת ממנו.

## פרק ג

### פרק שלישי

(א) והנה נחזור אל הסבה הרביעית והוא שהגלות ענין הכרחי אל האמור שאינה ניכרת רק בגולה כענין שארז"ל כי במקדש היו עונין בשכמל"ו אחר כל ברכה וברכה ובגולה היו עונין אמן והטעם כי במקדש ראו עין בעין כי יש אלקים בישראל ע"י הניסים המפורסמים אשר הפליא ה' לעשות לעמו דבר יום ביומו וע"ז היו מברכין את המלך הגדול ב"ה בבית מלכותו עשכ"מ אבל בגולה אשר אין לנו לא נביא וחוזה ועם ה' ניתן להרג ולשבי ולביזה והגוים מרקדים בהיכלו והחזן עומד ומברך ברכת אתה גבור ואיה גבורותיו והעם עונה אמן אע"ג שהחוש מעיד היפך זה וזהו ודאי עיקר האמונה ולפי שצרות הגלות כל יום קשה מיום שלפניו ע"כ מתחדש האמונה אצלנו כל יום ויום וזש"ה חדשים לבקרים רבה

אמונתך ויש לפרשו ג"כ על מעשה האדם שמתחדש לרעה בכל בוקר ואעפ"כ רבו הוא עלינו חסדי הש"י ואמונתו.
נמצא לפ"ז כי בזמן שהיה המקדש קיים היה הכרח לצורך המלך כדי שיהא ניכר במלכותו על עבדיו עושי רצונו בא' הזמנים וזמן הגולה הוא כדי להוודע שעם ישראל הם שלימי האמונה.

ב הסבה הה' היא המדה הגרועה של השנאה וקנאה שנתחדש בתוכם עד שהשחיתו זל"ז ולא היה נאה להם רק הגולה והפיזור כשארז"ל שהפיזור נאה להם לרשעים וזהו ענין קמצא ובר קמצא שחרב ירושלים ע"י ובלתי ספק שלא נחרב רק בשביל כל התועבת שנמצאו בה אלא שהמכשלה הזאת של בר קמצא היה להם למזכרת עון עד שלא ניתן עוונם לכפרה שהרי כל חוטא הוא ג"כ שונא של הקב"ה ואעפ"כ הוא בא לביתו ומבקש ממנו סליחה וכפרה ומיד הוא מקבלו ואינו מביישו ומר מי בקש זאת מידך רמוס חצירי כך היה לו לבעל הסעודה לעשות לשונאו גם היה ראוי לו לחוס על כבודו שהשליח שלו הטעהו ליכנס לביתן שגיאות מי יבין וכל חוטא לאחר שנקלה ונתבייש נתכפר לו עונו וכאן נמי נתבייש הרבה ולא היה לו לדחותו בשתי ידים וגם בצדקה ובכופר יכופר עון וכאן נמי אחר שרצה לשלם לו דמי כל סעודתו היה לו לקבלו ולהזכיר שגם אנחנו בגבול האויב ובחלקו שלא ברצונו ואעפ"כ הוא נותן לנו אכסנאי בתוכו ואיך נתאכזר אנחנו איש על אחיו ולכך אין לתמוה מה שעל ידי עבירה קטנה כזו נחרב בית אלקינו כי עבירה זו היתה סבה שהקב"ה היה נוהג עמהם ג"כ כפי מה שהיו נוהגים הם איש עם אחיו ומיד נחתם גז"ד והמכשל' הגדולה הזאת נכשלו בו ג"כ אנשי בית שני ועדיין הוא מרקד בינינו וזו היא סיבת אריכות הגלות המר הזה וראוי ללמד זכות על עם הקודש הזה על המדה המגינה הזאת שנשתרש בתוכו ואומר כי שורש מדה המגונה הזו לפי שכל ישראל הם אחים ורעים זה לזה (ג) ופשיעת האחים או האוהבים יותר קשה מפשיעת האנשים הרחוקים זה לזה כעניין שאמר דהע"ה גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב וכאשר רצה הקב"ה לענוש את דוד בעונש קשה מאד אמר הנני מקים רעה מתוך ביתך לפי שאז הצרה כפולה וז"ש ג"כ אחי יוסף ליוסף אנא שא נא לפשע אחיך.
הזכירו לו האחוה לומר שאע"ג שוודאי שפשועת האחים קשה מאד אפ"ה תסלח לנו לפי שאחוה ג"כ טעם אל הסליחה כי האיך יאכל האדם את חצי בשרו ולא ישא לפשע שלו.
וזה דומה לאדם שידו הימנית חתך את ידי השמאלית דפשיטא שאינו חוזר וחותך את ידו הימינית כדי לנקום ממנה גם דרך האנשים הגולים להתנחם זה בזה ולא שיוסיפו

הם מכאוב על מכאוביהם זה לזה ע"כ קשה שנאת וקנאת הגולים זה לזה וכשהאומה הזאת מריבים זה עם זה כל אחד מגלה מומי חברו ומומי אבותיו מה שלא יעשו כן שום אומה בעולם כי הם יריבו שת ריבם וסוד אחר אינם מגלים וגם בזה יש ללמוד עליהם זכות לפי שהוא סבת קדושתם שכל חטא ורשע הוא לשמץ פסול אצלם מה שאין כן בשום אומה שבעולם שכל העבירות נעשין להם כהיתר וזהו וודאי (ד) שראוי לפרסם מעשה הרשע כדי לידע ולהודיע שמעשה הרע הוא גנאי לעושהו גם לו גם לזרעו אחריו ובזה יקחו מוסר ויבושו החוטאים ממעשיהם הרעים אכן עכשיו בעו"ה יגנו זא"ז בדרך נקמה בעלמא ואע"ג שידע שהוא משקר בחבירו אינו מונע מלגנותו וזה וודאי חטא גמור המעכב עקבות המשיח ומצינו שהכתוב מעיד על שאר האומות שכולם השוו את דעתם בעמק השוה להמליך את אברהם אבינו עליהם ולתת לו כל הכבוד שהיה ראוי לו ולא כן אנחנו עם ה' וצאן מרעיתו כי מי לנו גדול ממשה ואפ"ה היו חולקים עליו תמיד וגם מדה זו המגונה אינה נמצאת אצלינו רק בשביל שאנו עם ה' ואין לנו להשתעבד לשום אדם בלתי לה' לבדו כי הוא לבדו מלכנו.

כמו שהוכיחם שמואל הנביא על ששאלו להם מלך בימי שאול וע"ד הזרות כתבו מלכי פרס ומדי על ספר ד"ה שלהם כי מרדכי היהודי משנה למלך וגדול ליהודים שהוא דבר חידוש אצלם ויותר מזה מה שהיה רצוי לרוב אחיו ולא קנאו אותו בממשלתו וזה אמנם היה לפי שידעו כי הוא לא היה דורש טובת עצמו כדרך רוב המנהיגים רק היה דורש טובת עמו וזה היה סיבת אהבתו ואפ"ה לא היה רצוי רק לרוב אחיו ולא לכל אחיו (ה) וחתם ספר גאולה זה במקרא זה להגיד כי לעולם לא ימצאו צוררי היהודים מקום להציר את ישראל ולהלשין עליהם אלא א"כ הם צוררים לעצמם ומלשינים זה לזה ולכך ראה מרדכי לאחוז במדת השלום כי בזה לא יוכלו לו המן ושאר צוררי היהודים ומכלל אזהרה זו שלא להחזיק במחלוקת רז"ל אמרו איזהו מחלוקת שאינה לש"ש זהו מחלוקת קרח ועדתו איזהו מחלוקת שהיא לש"ש זו היא מחלוקת הילל ושמאי (ו) פי' אע"ג דלכאורה נראה שאינה לש"ש שהרי א"א שיהיו דברי שניהם אמת ואפ"ה אמרינן הואיל וכוונתם לש"ש הרי אילו ואלו דברי אלהים חיים ולהיפך איזהו מחלוקה שאינה לש"ש זו היא מחלוקת קרח ועדתו שאע"ג שהיו מראים עצמם כאלו נחלקו לש"ש באמרם שאין ראוי להשתרר על עם ה' ואפ"ה לא היה מחלוקת לש"ש ולכך לא אמר ג"כ מחלוקת קרח ומשה ואהרן כדרך שאמר מחלוקת הלל ושמאי משום שמשה ואהרן לא התעוררו כלל על ענין מחלוקתם כענין שאמרו ואנחנו מה ולא אמר רק מחלוקת קרח ועדתו כי לפי האמת הם עצמם היו חלוקים זה מזה וזהו שתרגום אונקלוס ואתפליג ולא תירגם ופליג

ויש שאינם מריבים עם חביריהם בפרהסיא רק נראים כאוהבים והם שונאים גמורים ועליהם התפלל דוד ואמר ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי כלומר אותם השונאים שמראים את עצמם כעוזרים לא אוכל להשמר מפניהם רק הש"י יהיה לי כנגד אותם העוזרים והוא יפיר עצתם ויקלקל מחשבותם ולכך נקוד בעוזרי בחולם.

העי"ן ובקמ"ץ הרי"ש שהיה ראוי להנקד בעזרי בסגו"ל העי"ן ובחיר"ק הרי"ש כמו עזרי מעם ה' אכן השונאים שמראים עצמם כשונאים אני בעצמי יכול לראות ולהשמר מהם וזהו ואני אראה בשונאי וגם כי יחנן איש חנף אין ראוי לשמוע לקול תחנוניו כי לבו בל עמו פי' הלב שלא תתהפך עד כי מן מלת לב נעשה מלת בל וכן בלב ולב ידברו מלת בלב הוא בל לב הפוך לכאן ולכאן ע"כ סופו שנאה וזהו שאמר דוד ע"ה תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי פי' לפי שידעתי בתחילת הענין (ז) כשבאו אלי בדברי חניפותם שסופו לא יהיה רק שנאה אותו התכלית נתתי אל לבי בתחילת דיבורם וע"כ לאויבים היו לי כבר ול' היה דמשמע עבר משמע כפי' זה ואחר כל מחלוקת ורכילות ראוי להטיל שלום בתוכם שכן אחר אותיות רכ"ל באות אותיות של"ם וכבר סיפרו לנו רז"ל בפ"ק דכתובות (ח) כי מחכמת טבע יצירת האדם הוא שראשי אצבעותיו הם משופות כיתידים לומר שאם ישמע האדם דבר שאינו הגון יניח ראשי אצבעותיו באזניו וכן האזן שלו קשה מלבד האליה שלו שהיא רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכו ואליה זו הוא תנוך אוזן המטהר והוא ר"ת של "תורה "נביאים "וכתובים שהם וודאי מבטלים כל הדברים שהאוזן נכוית בהם:

## פרק ד

**פרק רביעי**

והנה יש עוד תועלת מה שלא גלו כולם אל מקום א' (א) ונתפזרו בכל ד' פנות העולם שאם גלו למקום א' היה המקום ההוא נאבד באין יושבים משא"כ עכשיו שהם מפוזרים בכל העולם כולו שא"א לאבד את כל העולם בשבילם שכבר נשבע על קיומו גם אם היו כולם במדינה אחת יסכימו כולם לעבירה אחת אבל עכשיו שהם מפוזרות במדינות חלוקות ישתנו דעות בני אדם כפי השתנות טבע חילוקי המדינות ולא יסכימו לעולם על עבירה אחת לפי שאדם צריך להיות י' שנים בכל איקלים קודם שיעמוד על טבע האיקלים ההוא וחכמתיה שנאמר וישבו בה כעשר שנים וכן מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען.

וחכמת העולם הם ז' כמספר ז' איקלימים נמצא שקודם שיעמוד האדם על כל שבע החכמות כבר יעברו ימי שנותיו שהם שבעים שנה אבל א"י שהיא משתיתו של עולם יתחברו שם כל החכמות ביחד.

ב ולכך ארז"ל אוירא דא"י מחכים וכן יתפשטו שם ג"כ כל מיני הטומאה והתאוה שבעולם ולכך יהיה העם היושב עליה ג"כ יותר מקולקל משאר האומות שנאמר כמעשה ארץ כנען וגו' וישראל נמי אחר שקילקלו מעשיהם לא היה נאה להם רק שתקיא אותם הארץ מטעם שפי' ולפ"ד שזהו ג"כ מה שמצינו במדרש תלים (ג) דשיקרא בעי נמי לעיולא לתיבה א"ל נח אין אתה נכנס אלא א"כ נסיבא לך איתתא אזיל שיקרא ובעי ליה זווגא ולא מצא פגע בפחתא א"ל הוית לי לבר זוגא אמרת ליה מה את יהבית לי א"ל אנא מתקן עמך דכל מה דאנא מסגיל את נסבת אתקין כך ביניהון עלון תרוייהו בתיבותא כיון דנפקו כל דשיקרא מכניס פחתא נסבית כו' ויש להסתפק באגדה זו חדא דשיקרא ופחתא אינם ב"ח לשיקלוט אותם התיבה.

ועוד וכי משום דפחתא נזדווגת לשיקרא יכניס אותן יותר ממה שהיו כל אחד לבדו ועוד איך נתרצה להיות עיקר זווגו ע"מ שהיא תפסיד כל מה דאיהו מסגל ולכ"נ דקודם המבול כל אשר יזמו לעשות עשו והצליחו כי איש לרעהו יאמר חזק במעשיך לפי שהיו כלם מסכימים לדעת אחת וזה היה סבה גדולה שהוסיפו לחטוא אחר שלא היה כאן שם מונע ולכך בשעת המבול כאשר רצה השקר שהוא היצר הרע ליכנס ג"כ אל התיבה כדי שלא יסתלק מן העולם אחר שא"א זולתו.

לא רצה נח בקיומו אא"כ לא יסכימו עוד הרבים על עבירה אחת כאשר עשו עד הנה לפי שהיו כולם בני אב אחד ולכך נטו כולם אל מזג אחד אבל עכשיו שנתפרדו והיו לג' ראשים היו חלוקים זה מזה בתאותם שזה יתאוה לניאוף ושונא את הגזל וזה להיפך שאוהב את הגזל ושונא את הניאוף וכן בשאר המדות המגונות מה שזה אוהב שונא זה באופן שלא יעשו מעשיהם הרעים פרי כאשר מתחלה וזה כוונת הזיווג של שיקרא עם פחתא שהם ב' מדות הפכיים כי השקרן הוא האיש הכילי כי בשביל הממון משקר ומאבד נפשו ופחתו הוא להיפך מזה שמפזר ממונו על הזוללות ואינו חושש על הכסף ובא זה ומאבד ממונו של זה וכן ראוי להיות כדי שלא יהא תקומה למעשיהם הרעים ושלא יסכימו עוד על עבירה אחת וכ"ז התחכם יוצר הכל כדי שלא יאבדו עוד מעשי ידיו בשביל מעשיהם הרעים שכבר נשבע על מי נח.

ד וזהו טעם עונש דור הפלגה שלפי שהי' חוטאים לא רצה הש"י שיהיו כולם במקום אחד מטעם שפי' (ה) וזהו ג"כ טעם התאומות הנולד עם קין כדי שיתפשט זוהמת הנחש

לג' ראשיו ולא יהיה הטומאה במקום אחד וכאשר נאבד זרעו של קין והבל וחזרו להיות בני אב אחד הוא זרעו של שת חזרו גם הם לקלקול מעשיהם ונאבדו במביל ולא היה קיום לעולם עד שחזרו להתפשט לג' בתי אבות של שם וחם ויפת (ו) ומטעם זה שפירש' לא היה יצחק ראוי להרבות בתולדות כמו שהרבו אברהם ויעקב וכ"ז כדי למעט מקום אחיזת הכחות הטומאות החיצוניות אשר איך להם יניקה ואחיזה רק במדת הגבורה שהיא מדתו של יצחק משא"כ במדת של אברהם ויעקב שהם ראוים להרבות ולהפרות ומכלל הגלות ראוי לבאר (ז) אבילות היום המר של ט' באב ואומר כי כנגד מה ששלחן גבוה בטל בעו"ה ראוי שלא לבנות ולא לנטוע בנין של שמחה באותו זמן ומיום שחרב בהמ"ק היה ראוי שלא ישא האדם אשה כדי שלא נלד לבהלה אבל מה נעשה שא"כ היה זרעו של א"א בטל ולת תוהו בראה רק לשבת יצרה ומ"מ כדאי הוא בית אלקינו לבטל עליו עונת יום א' ואפי' תלמוד תורה שהיא שקולה כנגד כל המצות והיא חיינו ואורך ימינו ראו חכמי האמת לבטלו ביום המר הזה ולסמוך על פסוקי ק"ש ודברים הרעים שבירמיה וכ"ז כדי שירא ה' וישקיף על מעייני התורה והחכמה שנשתכחו ונסתמו מעינינו וישלח לנו משיחנו להאיר עינינו בתורתו.

ואנו רואים את ר"ז בן אבקוליס שנתכוין לש"ש במה שאמר נקריב יאמרו כו'. ואעפ"כ נחרב הבית ע"י סבה זו אע"ג דשומר מצוה לא ידע דבר רע וכ"ז לפי שהיו עושין ג"כ המצוה בלי הכוונה ראויה והמום ראייה שעשה בניב שפתים ואמרי ליה בדוק שבעין זה כנגד מה שהקדימו פה לעין שהיו אומרים מה שלא היה ראוי והנך רואה ג"כ כי הצלת ריב"ז לא היה אפשר רק ע"י תחבולה פחותה וגרוע מאד במה דנקיט עצמו בקצירי.

ח וכ"ז לפי שלא זכו בבית שני לנס גמור של פנים מאירות ומסבירות משא"כ בבית ראשון שזכו לנסים מפורסמים בפנים מאירות ומסבורות וכן הקללות של בית ראשון היו קללות ג"כ גמורות משא"כ בבית שני שאע"ג שלא היה שם לא נבואה ולא ניסים מפורסמים ומ"מ גם הפורעניות לא היה קשה כ"כ לפי שהיו חסידי ואנשי מעשה אלא שנכשלו בשנאה ובקנאה:

## פרק ה

### פרק ה'

(א) בבאור אגדת שמצינו בבראשית רבה על שרתי במדינות שנעשו שרים לאדוניה' מעש' בהר הכרמל בגוי א' ששבה ב' תינוקות מירושלים והוליכם לפניו אמר חד לחבריה הנה גמל א' הולך לקראתינו והוא עוור בעין ימינו וטען שני משאות אחת של שמן וא' של יין וב' אנשים ההולכים אחריו האחד הוא ישראל והאחד הוא גוי' א"ל השבאי עם

קשה עורף מניין לכם את זה מרחוק ענו התנוקות לפי שאנו רואים שהגמל אוכל מן המרעה מצד שמאל ומניח את המרעה שבצד ימין ואינו אוכל והשמן מטפטף וצף והיין מטפטף ושוקע והגוי עושה צרכיו באמצע הדרך ואינו מתבייש והישראל פונה לצדדין מפני הצניעות כך הוא ענין האגדה אע"ג שאין זה ממש לשונה והנה יש לתמוה וכי לא היה להם לתינוקת אילו להתעסק בעת צרתם רק לראות על הגמל הבא לקראתם אם הוא עוור בעין א' ושהוא טעון כך ע"כ נראה שהתינוקת הללו רצו לזרז איש את אחיו שלא יטמאו בהבל הגוים והיו מתייראות שמא ישמעו הגוים השבאים ולכך דברו יחד ברמז ובחכמה והגמל הוא רמז לגמול ועונש ואמרו שהגמול והעונש שיש לו לעם הזה הבא לקראתינו הוא סומא בעין הימין כי טח עיניו מלהכיר את האמת והולכים דרך שמאל ורועים אמונה כאשר ימצאו ואמונת האמת הקרוב לימינם אינם רואי' ומניחים אותו גם השמן רמז אל השם טוב ור"ל ההנהגה המדיני אשר הוא מסודר בידם ונתן להם שם טוב וכן היין שהוא רמז על חכמתם שניהם מטפטפים והולכים לאיבוד לפי שהכלי המחזיק אותו אינו משומר יפה והגוי אינו מתבייש להראות פירועו כשיעשה צרכיו כלומר אינו מסלק חסרונות הגשמיות הנמצא בכתובים בבורא ית' שמו רק יאמינו שהכל כפשוטו אבל הישראל מתבייש לפני קונו ומסלק כל ענייני הגשמיות לצדדין באופן שאין בהם חסרון וזהו שמסיים באגדה ההיא איך שאמרו התינוקת שהם מריחם מאכל קפלונית שביודא והשבאי היה מחרפם על זה שהרי א"י רחוק מהם ת' פרסה עודם מדברים ופלמנסר של מלך בא וסיפר איך שהיום הוא בא מארץ יהודא לפי שהרוח סערה זרק לספינתו עד הנה ואם אינך מאמין הרי מאכל קפלונית של יודאי שבשלתי אמש ועדיין לא אכלתיו: הכוונה ג"כ שכל אמונה רעה ודיעה נפסדה שיש בשום מקום אפי' רחוק ת' פרסה הכל מאמינים הגוים ומקבלים אותו מיד ומחזיקים בידה אותה אמונה רעה ונפסדה ואולי הרגישו שום תכונה ומדה רעה שלקח בעצמו השבאי מעת שעמד שם ביהודא.

וכ"ז דרך אזהרה לומר שהגוים קל מהרה הם מתפתין מאמונה לאמונה ולא כן נעשה אנחנו עם ה' אמונים בני אמונים רק על אמונתינו נהרוג כל היום אח"כ סיפר כי אמו השבאי היתה שמחה לקראת בנה ושחטה לסעודת בנה טלה אחד טוב גם חביות א' של יין משובח היה לה והביאה הכל לסעודה להיות שמחה עם בנה והילדים הללו היו עומדי' ומשמשים עליהם ואמר אחד מהם בשר זה שאדונינו אוכל טעמו כטעם הכלב: והיין שהוא שותה טעמו כטעם המת.

שמע האדון והלך לאמו וביקש מאמו להגיד לו מעשה הבשר והיין אלו של סעודתם וגילתה לו כי רחל א' ילדה טלה א' ומתה הרחל והטלה יונק מן כלבה א': וכן היין הוא עומד על קבר אביו והוא משובח ולכך בחרה בו ותמה האדון על חכמת הילדים אח"כ נשתכר האדון ביין והתחיל לרקד אמרו הילדים אדונינו זה אינו מיוחס אחר אביו שהיה שר אחד רק נולד מאחד הלצנים ההולכים מחניות לחניות ומזמרים שמע האדון וחרה לו מאד נטל החרב בידו ולקח את אמו למקום סתר ואמר אמי הגד לי האמת מי הוא אבי שכך וכך אמרו הילדים וכל מה שאמרו עד הנה מצאתי שהוא אמת.

ולא רצתה לגלות לו עד ששלף חרבו לדקרה עד שהודית שאביו הכניס פ"א לביתו אדם ליצן א' ששחק לפניהם בכלי זמר והוא חמדתו וזנתה עמו וילדה אותו.

אמר האדון אין ראוי להשתעבד באומה זו אחר שאף הילדים שבהם כל כך חכמים ושלח אותם לחרות וזהו שרתי במדינות והכוונה בזה לו' ראה שבשרם בשר נבילה וראוי להשליכו לכלבים וכן יינם זבחי מתים וראוי לרחק ממאכלם וממשתה שלהם.

גם אין ראוי להתחתן בהם כי כולו בני זנונים אבל ישראל זרע קודש וכולם צדיקים וחסידים ולכך לא נחליף אמונתינו ואומינו באומה אחרת ולפי שחזקו ואמצו באמונתם נתעלו לבסוף בעיני האדון שלהם עד שהוציאם לחרות (ב) ורז"ל אמרו בן סורר ומורה לא היה ולא נברא אלא דרוש וקבל שכר ודרש זה הוא מ"ש בספר הזהר שהוא רמז לישראל שהם בנים סוררים וזה לא היה ולא נברא דלא עלה על דעת אביהם שבשמים להחליף אותה באומה אחרת ומ"ש ורגמו כי הוא רמז מל אבני בלסתראות שנזרקו על חומות ירושלים וכלה ה' את חמתו בהם ולא בישראל ומשפט בן סורר אינו אלא שלשה חדשים והוא רמז לאותן ג' חדשים משעה שיצאו ממצרים עד שקיבלו את התורה שבאותו הזמן הלכו שובבים בלי עול התור' ולפי שפרשה זו מרמז על כל ישראל לכך נאמר וכל ישראל ישמעו ויראו שראוי לכל ישראל לשמוע פרשה זה ולירא מאוד מאביהם שבשמים:

## פרק ו
### פרק ששי

(א) בביאור חסדי הש"י אשר ברוגז רחם יזכור לתת אותנו לרחמים לפני שובינו והנה אנחנו רואים שהתורה יאריך בדבר התוכחה ורובו אינו אלא כפל דברים בעלמא וכ"ז מחסדי הש"י כאלו תאמר נתחייבו בתוכחת מגילה ארוכה כך וכך דפין וכדי למעט בפורעניות כופל ענין אחד הרבה פעמים ובין כך ובין כך המגילה נתמלא והצורת לא יתרבו וכן אע"ג שנגזר עליהם להיות שני חדשים מחדשי השנה נכונים לצלע שלהם אעפ"כ רוב ימי החדשים אלו אינם בכלל הפורעניות שהרי אין ימי הפורעניות מתחילין

עד י"ז בתמוז ואז כבר עבר רוב החודש לטובה וכן חודש אב רובו לטובה בסופו שהרי ימי הפורעניות נגמרו בט' בו גם דברי התוכחה אינם מסודרים כלל וכל דבר שאינו בסדר נכון ידוע שאין לו קיום.

גם הנביא מזכיר צום העשירי לבסוף אע"ג שהיה מוקדם בפורעניות והנה הפורעניות התחיל בחודש תמוז שמזלו סרטן וכל העניינים שמתחילים במזל זה מוכנים להשיב לאחור ולא לפנים והחודש שנגמרו בו הפורעניות הוא חודש אב להגיד שעדיין הוא אבינו ואינו מייסר אותנו רק לטובתינו כאשר ייסר איש את בנו גם פ' התוכחה מתחיל בוא"ו ומסיימת בה"א שהן שני אותיות הסמיכים זה לזה אלא שהפכהו הכתוב להגיד שיקצר בפורענותם ויהפך קללתם לברכה: ובכל מגילת איכה לא מצינו רק השם המיוחד שהוא שם של רחמים כי ברוגז רחמים יזכר אבל לא מצינו בו שם אלקים כי לא בשתף חימה ישפוט אותם וימי הצומות שהם צום הרביעי והחמישי והשביעי והעשירי מספר' עולה כ"ו כמספר השם המיוחד וי"ז בחודש וג' בחודש ועשירי בחודש מספר זה עולה ה' אחד עם ט' בחודש ושני מצות הן שנעשו בי' בחודש והן פסח מצרים שלקחו בעשור ויה"כ והם מספרם על ב' פורענות שנעשו בי' בחודש וה' בטבת וי' באב שעיקר שריפת בית אלקינו היה בי' בו ומצינו בכמה מקומות שהכתוב מדמה ישיבתינו בגלות זה לישיבת האדם בסוכה שאינו אלא דירת עראי ואעפ"כ האדם יושב שם בשלום ושמח בה בשמחת י"ט כך הקב"ה פורס עלינו סוכת שלומו.

והנה ידוע שג' כוכבים הם הממונים על כל מיני הרעה ויגון והם "שבתאי "לבנה "מאדים וסימנך של"ם. והנה הלבנה היא כוכבו של יעקב. ומאדים הוא כוכבו של עשו וכחו ומקלו של יעקב שהוא הוי"ו הרמוז בתפארת יעקב מפריד בין שני הכוכבים הללו ונעשה ממנו שלום. והמקל הזה הוא כדרך העץ שנותנים בין הב' הסוסים אשר מנהגם רע כדי להפריד ביניהם (ב) ומכאן תבין טעם מה שנותני שלום איש לרעהו בשעת קידוש הלבנה.

ואנו רואין כמה נביאים שנסתפקו על כמה ספיקות שנפלו בעיקרי האמונה כמו מדוע דרך רשעים צלחה.

מדוע רשעים יחיו וכן תמיהות עכבות המשיח וכיוצא בהם וסבורים העולם שנבואות אלו מביאים מורך בלב המאמינים באמרם שאף הנביא היה מסופק בהם ומי יתן שלא נכתבו דברים אלו וז"א דאדרבה אלמלא לא נכתבו פרשיות אלו היו אומרים כי הנביא לא ראה בימיו את המשפט המעוקל היוצא עכשיו בענין אריכות הגלות ובענין רשע וטוב לו וצדיק ורע לו כאילו ח"ו שוא עבוד ה'.

גם לא ידע הנביא ובני דורו מאומה אריכות הגלות הזה שאלמלא ידעו היו צריכים להתייאש מן הגאולה בימהם מפני גזירות אריכות הגלות ואולי לא היו עומדים ח"ו באמונתם ולכך הודיע לנו הכתוב כי גם מן הנביא לא היה נעלם הספיקות הללו וחלילה לנו מהרשיע בשביל כך ודע כי הגלות המר הרביעי הזה דומה לחולה קדחת הרביעית שאם ירצה האדם לגרשו ולסלקו מעליו קודם שפעל פעולתו ב' או ג"פ אז יתגרה בו יותר ויכבד עליו כך אין לקדם הגאולה טרם זמנו ואעפ"י שיתמהמה חכה לו וגם טבע החולי הזה שקודם שיתרפא צריך שיכבד עליו החולי תחילה מאד ומחכה על רפואתו כך אם תראה דור שהצרות באין עליו תכופין זע"ז חכה לגאולה שנ' ובת כנהר שלומך.

ואח"כ ובא לציון גואל וע"ד זה פי' בעל העקידה הפסיק של כרע שכב כארי כי הארי הזה לא יחלה רק מחולי זה המחליש אותנו בעו"ה יותר מכל שאר הגליות (ג) ואנו רואים שמשה לא הזכיר נחמת הגאולה אחר תוכחת משנה תורה כדרך שהזכיר אחר תוכחת ת"כ וכ"ז שאע"ג שוודאי שביאת המשיח הוא אמונה אמתית מ"ם חלילה שיפול בשביל זה אמונת ישראל והן יקטלנו בגלות לו נייחל שכך נצטווינו לעבדו בכל נפשינו ובכל מאודינו גם לא הזכיר משה בתוכחה ההיא רק גאולת התשובה שנא' ושבת עד ה' אלהיך וגו' אבל הגאולה של בעתה אחישנה לא הזכיר משה לפי שמדבר על הדור שנחרב הבית בימיו שנא' והשביך ה' באניות וגו' ואותו הדור ידעו שהצרכו להתייאש מן הגאולה של בעתה אחישנה כדפרשתי לעיל והזהר אותם משה שאעפ"כ יעמדו באמונתם לפי שאין האמונה תולה בזה כדפירש וגם עדיין נשאר לפניהם גאולת התשובה ונמצא לפ"ז שאנחנו אע"ג שבעו"ה כבר נתרשלו ידינו מפני אריכות הגלות המר הזה מ"מ נוכל להתכחם ג"כ ולומר כי אריכות ימי הגלות שהיה עד הנה הוא עצמו סבה אל שנזכה מהרה לגאולת בעתה אחישנה מה שהיו מוכרחים להתייאש ממנו בתחילת הגלות ונמצא שאדרבה הכתובים הללו מחזיקים את הברכיים הכושלות באמונה באמרם שאף הנביא ידע בספיקות הללו ואעפ"כ עמוד בצדקו.

וא"כ מה שהיה לו בספיקותיו יהיה ג"כ לנו ותכל תלונתם מעליהם וזו שהזהירם משה לכתוב שירת התורה שנ' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת לפי שימצא אותם רעות רבות וצרות ע"י אריחת הגלות יהיו סבורים שכל הנביאים לא התנבאו על גאולת הגלות המר הזה רק על שאר הגאולות כי אריכות הגלות מעיד על זה שלא ידעו ולכך וענתה השירה הזאת לעד שכבר העיד עליהם משה כי תמצאנה רעות רבות וצרות ואעפ"כ יהיו בטוחים על התשועה שתבא אחריה:

## פרק ז
### פרק שביעי

והנה בבא עת לחננה ירדו הרחמים לעולם אע"ג שלא יזכו לכך (א) וזהו כוונת האגדה בפ' א"ט שאמר כיון שבא רחם בא רחמים לעולם פי' אע"ג שלא יזכו ובלבד שלא יהיו רשעים ממש דחלילה להאמין שהקב"ה יפליא לעשות לרשעים שכל האומר הקב"ה וותרן הוא יוותרו מעיו (ב) וגם מה שארז"ל באין ב"ד בא אלא בדור שכלו זכאי או בדור שכולו חייב לא אמר בדור שכולו רשעים אבל בדור שכולו חייב ור"ל שאינו מתכוין להמריד ואינם עזי פנים לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל מודים שחטאו וגם רצונם לעשות רצון אביהם שבשמים אלא שהשאור שבעיסה והתאוה מעכב עליהם ותוכן לבות גם הוא מעורר עליהם את רוח קדשו עד שיתנו לב וישובו בכל לבבם וזה שמצינו בפ' התוכחה שאחר שיתוודו את חטאתם יוסיף ה' להביאם בארץ אויביהם שיש להסתפק וכי זו היא שכר הווידוי להוסיף עליהם יסורין אבל יסירין אלו לטובתם כדפי' להסיר מהם לב האבן ולהביאם לידי מדה זו שידעו ויכירו שחטאו ויעשו תשובה נכונה שנ' אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו עונם.

וזהו שמסיק ר"י והוא דיתב אמידי דעביד שרקרק מגיד שאין הרחמים יורדין אלא א"כ יש להם על מה שיסמכו כדפי' דהיינו שיתחרטו ויהיו מודים כי שקר בימינם וזהו ועביד שרקרק שהוא אותיות של שקר ורק כלומר שיודו שעשיית כל מעשיה' להבל וריק ומסיק וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתא משיחא פי' שאם יתפשט האמונה האמיתית בכל אומות העולם עד שכול יודו ששקר נחלו להם אבותם אז ימהר ויחיש הגאולה לפי שהש"י חפץ שגם האומות יחזיקו בדת האמת שהרי לטעם זה נקראו בני יזרעאל כי הם הזרע אשר זרעם הש"י בכל העולם כאדם הזה שהוא זורע תבואתו שאינו זורקו על מקום א' רק מפזרו בכל קצוי השדה כך נתפזרו ישראל בכל ד' רוחות העולם כדי שיתפשט על ידם האמונה האמתית בכל העולם ולפי שקשה לפניו יתב' לאבד אומה גדולה כזה כמו שדרשו רז"ל באגדת חלק על מקרא ונהפכו כל פנים לירקון על פנים של מעלה אמר הקב"ה הללו מעשה ידי כו' והיינו דאמרי אינשי רהוט ונפל תורא ושדי לי סוסיא באורי' פי' כאשר השור נפל רבץ ועצל במלאכתו אז הניח האדון הסוס שהוא בהמה טמאה במקום אבוס השור שהוא בהמה טהורה ואע"פ שהשור ננער אח"כ ונעשה זריז לעשות מלאכתו אין הסוס נדחה אחר שהורגל בו האדון והמשל הזה נאמר על ישראל כי כאשר יתעצלו בתורה ובמצו' אז משפיע הש"י טובתו על בהמה טמאה ואפילו אם יחזרו ישראל אח"כ לעשות תשובה אפ"ה קשה לפניו ית' לדחות אומה זו מפניה וכ"ז שאנחנו

מרחקים עצמינו בעו"ה יום יום מן האמת והם להיפך כי מדי יום ביום מרגישים כי שקר בימינם ורוח אחרת מתנוסס בהם קצת לקרבם אל האמת לפי שגם הם רובם מזרע האמת אלא שלא יוכלו לטהר לפי שמסורים ביד תאות יצרם הרע ולפי שרואים שכל עוד שיתפרסם אמתת דת תה"ק יתפרסם השקר שלהם ע"כ הזדים שבהם חושבין להכחידנו מגוי ותולין הדבר בשפלותינו לומר אלמלא שתורת אמת להם לא מכרם צורם ואע"ג שאין דרך נכבד להתגרות ולהתקנאות במי שהוא שפל ובזוי ממנו וישראל הם בעו"ה בזוים ושפלים בין האומות ואעפ"כ הוא שסוי מידם וזש"א הנביא והוא עם בזוי ושסוי ואעפ"כ הם מתקנאים בם מפני האמונה האמיתית שלהם וזהו שמסיים וה' חפץ למען צדקו להגדיל תורה כי קנאתם בם וודאי הוא מפני גדולת תורתם ויש לפרש ג"כ הקב"ה חפץ דכאו לישראל ולפזרו בין האומות למען צדקו גם שאר האומות שגם הם מעשה ידיו כי ע"י ישראל המפוזרים בכל העולם יתפשט האמונה האמיתית ג"כ בכל העולם:

## פרק ח

### פרק השמיני

(א) והנה בכל יום ויום עומד מדת הדין ומקטרג עלינו לאמר מה נשתנו אלו מאלו ולמה יזכה אלו לברכת יעקב אביהם והם אינם עושים רק מעשה עשו ואחשב כי מפני קטרוג זה היתה סבה גדולה ועצומה מאת הי"ת שיהא יצחק מכוון בברכותיו אל עשו שאם היה מכוון ליעקב לא היתה הברכה מתקיימת בזרעו אלא א"כ יעשו כמעשה יעקב שנתכוין אליו יצחק אבל עכשיו שנתכוון לעשו עכ"פ אין מעשיה' גרועות יותר ממעשה עשו הרשע שנתכוין אליו יצחק בברכותיו והיה ג"כ סבה שעיקר אותה ברכה לא תבא ליעקב רק ע"י תחבול' ומרמה להורות שברכה זו תתקיים בזרעו אפילו אם ילכו בדרך עקבה ומרמה ומ"מ שארית (ב) ישראל לא יעשו עולה ואמר שארית לומר כי מי שמאמין שיש שארית לנפש וכי מי ששם זה של ישראל נקרא עליו לא יעשה עולה ואפשר שגם המדת הדין השואל מה נשתנו אילו כו' אין כוונתם להלשין עבד אל אדוניו ובן על אביו רק עיקר כוונתם כדי שתבא התשובה מאת הש"י על שאילתם כי וודאי נשתנו ונשתנו ודוגמא זה מצינו במרע"ה שאמר וכי אוציא את ב"י כי חלילה לרועה נאמן זה שמסר נפשו פעמים על ישראל שיקטרג עליהם יותר שאינם ראוים להגאל אבל רצה לשמוע תשובת הש"י שהשיב כי בהוציאך את העם תעבדון את האלקים וגומר וזהו ג"כ סניגורי' לנו שאע"ג שאנו מתרשלים עכשיו בעבודת הש"י לסיבת דוחק הגלות וטרוף הדעת הנה הקב"ה דן אותנו לפי מה שעתידים אנחנו לעבוד את הש"י לאחר שיגאלנו ונבא לידי מנוחה:

ומשה התפלל בעת נסיעת המחנה ואמר קומה ה' למנוחתך וגו' ומגיד שאין השכינה שורה בתוכם רק בזמן המנוחה לפי שהדרך ממעט את השם ור"ל שם ממש כלומר שרוי שכינתו כי א"א לו לאדם לעסוק בדברי' העליונים אם הוא איש נודד ממקומו וכ"ש אנחנו המטולטלין ועייפי כח בגלות המר הזה וזהו (ג) שארז"ל כי פרשת ויהי בנסוע הוא ספר בפני עצמו רמז כי הס' שלומד האדם בשעת הנסיעה והטלטול אינה דומה אל מה שלומד מתוך המנוחה כי הטלטול והנסיעה מפסיק האדם מלימודו וזהו כוונת הפסק פרשה זו ורז"ל רמזו את זה במשנה (ד) מי שהוציאוהו גוים או רוח רעה חוץ לתחום ואמרו שיכול להשתמש חוץ לתחומו אחר שהגוים או רוח רע אנסוהו לכך אבל לא ישתמש שם רק בכדי צרכו שהוא ד' אמות ולא יותר הואיל והוא חוץ לתחומו וכ"ז רמז כי הגוים מוציאים אותנו חוץ לקדושתינו בעל כרחינו וכן הטומאה הרע של ארץ העמים ולכך אין אנו נענשים עליו כ"כ רק שצריכין אנחנו לשמור עצמינו בכל יכלתינו ומפני שמצינו שהקב"ה מבטיח ישראל שלא יעשה בהם כלה בכל הגוים מזכירם תמיד בלשון זרע כמו אתן לזרעכם ונחלו לעולם וכן אם ימושו ההרים וגו' גם זרע ישראל ישבות מהיות גוי לפני כל הימים וכן אם לא בריתי וגו' גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס וכן הרבה.

והטעם כי כמו שיש כמה בצלים ושאר מיני ירקות שאינם ראוים למאכל מפני שנתקשו בארץ ואפ"ה אינו עוקרם מן הקרקע רק מניחם עוד ויעשו זרע כי מאותו הזרע הוא מצפה להביא עוד פרי מאכל לשנה אחרת כך אין הקב"ה מכלה את הדור הרעה זה אע"ג שנמצאו חייבים לפניו לפי שעכ"פ צריך להעמיד מהן זרע האבות הקדושים ומצפה כי משרש גזע הדור השפל הזה יצאו עוד צדיקים גמורים שעתידים לעמוד בימי הגאולה ואז ישמח ה' במעשיו וביום ההוא יהיה ה' אחד ואז מן גלות נעשה גאולת עולם על ראשם בהוספת ה"א המורה על יחוד שמו יתברך ויתעלה זכרו לעד ולנצח והיה אשר קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: וברוך שם כבודו מן העולם ועד העולם:

סליק חלק חמישי הנקרא ספר גאולה וישועה

## נספח (שיר)

**השיר הזה יסד הגאון מוהר"ר חיים בר בצלאל ז"ל ה"ה מק"ק ורידבורג.**

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו הבשר אשר בו רוח **חיים**

ישרים למוצאי דעת יראת ה' היא אוצרו הטוב לאדם **בחיים**

יורה חטאים בדרך אשר ילכו בה לפני ה' בארצות **החיים**
מגן הוא לכל החוסים בו ישמח לבנו כי נגזר מארץ **החיים**
בקשו פניו תמיד זכרו זאת והתאוששו ממנו תוצאות **חיים**
רוח איש יכלכל דבריו במשפט ומשרים כל מעגל ואורח צדקה **חיים**
ברח דודי ודמה לך לצבי ולכבוד ופרי פי איש החפץ **חיים**
ירא את אדוני בני אם יפתוך חטאים לא ישיגו אורחות **חיים**
בדרך אתם מנע רגליך מנתיבתם כי אם ביראת ה' מקור **חיים**
צלח רכב על דבר אמת קנה ואל תמכור לא ישיגו ארחות **חיים**
למען תלמד ליראה את אדני אלהיך ללכת ככל הכתוב **לחיים**
און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה כי טוב חסדך **מחיים**
לבך אל ימהר להוציא דבר עצב יעלה אף אל"י הוא אלהים **חיים**
זאת תשיב אל לבי לדרוש מעל ס' זכיות זך וישר פעלו ופעלת צדיק **לחיים**
צנוף יצנפך צנפה כדור בנות עשו חיל יחדיו מספ"ר **חיים**
לוקח זה ספר פרנס"ה וכלכל"ה יכלכל דבריו בעושר וכבוד **וחיים**
הן כל אלה יפעל אל טוב וסלח בספר סליחה ומחילה ויוסיפו לך שנות **חיים**
הוחילי לאלקים כי עוד חזון ספר גאול"ה וישוע"ה צרורה בצרור **החיים**
הדרכתיך במעגלי יושר מה מתוק לנפש ומרפא לשון עץ **חיים**

נעשה ונגמר ע"י המסדרי אותיות העושים מלאכתם מלאכת הקודש באמונה ברוך דוד סג"ל פריעדמאן. הב' יהושע קליין, הב' צבי באש, והב' משה פאללאק.